KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

1978 | 3

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÜGYI
ÉS DOKUMENTÁCIÓS TANÁCS
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

Szerkesztő bizottság:

Arató Ferenc, B. Nagy Ernő
Balázs Sándor, Földi Tamás,
Gál Andorné, Gálné Ballagi Ágnes,
Héberger Károly, Horváth Tibor,
Kováts Zoltán, Kövendi Dénes,
Mohor Jenő, Rózsa György,
Ruzsás Lajosné, Takács Miklós,
Vályi Gábor, Zircz Péter

Főszerkesztő: Kiss István
Szerkesztők: Bárdosi Mária
Gerő Zsoltné

Szerkesztőség:
1827 Budapest VIII., Múzeum u. 3.
Telefon: 134–000/272 m.

Megjelenik kéthavonként
Példányszám: 800
Egyes szám ára: 15,– Ft
Évi előfizetési díj: 90,– Ft

Előfizethető:
Népművelési Propaganda Iroda
1442 Budapest 70. Pf. 85.
Csekkszámlaszám: 232–90171–0416

Terjeszti a Magyar Posta

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Készült az NPI nyomdájában
Felelős vezető: Vymeták Ferenc
6705–78

ISSN 0023–3773
Index: 26 408

24. ÉVFOLYAM
1978. 3. SZÁM

TARTALOM

Az Országos Szakmai Információs Rendszer kidolgozásának első szakaszáról (DÜZS János) 221
A pedagógiai információs rendszer időszerű kérdései (ARATÓ Ferenc) 228
Tájékoztató az ERICTAPES adattárra alapozott gépi információkereső rendszerről (EGYHÁZY Tiborné – KOVÁTS Zoltán) 239

Hazai körkép

Könyvtáraink helyismereti kiadványai (PÉTER László) 247

Krónika

A KMK tevékenységének néhány vonásáról (PAPP István) 262
A 4. Európai Mikrofilmkongresszus (ÓVÁRI Sándor) 274

Kitekintés

A könyvtáros, dokumentációs és tájékoztatási pálya (SZENTMIHÁLYI János) 281
A bibliográfiai számbavétel aktuális kérdései az USA-ban (SZÁNTÓ Péter) 290
A holnap könyvtári szolgáltatásai (VELINSKÝ, M.) 295
A hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása (BOLGÁR Ágnes) 298
Állománygyarapítási terv készítése az NSZK közművelődési könyvtáraiban (GRUBE, H.) 307

Szemle

Könyvtári kiadványok az Ady évfordulóra 2. rész. (ism.: KÖVENDI Dénes) 313
KERTÉSZ Gyula: A magyar sajtó repertóriumainak annotált bibliográfiája (ism.: MARÓT Miklós) 316
The British Library. Fourth Annual Report 1976–77. (ism.: WIX Györgyné) 318
Armarium. Studia ex historia scripturae, librorum et ephemenridum. Studien aus der Geschichte der Schrift, der Bücher und der Periodica (ism.: KÓKAY György) 322

BORCHARDT, D. H. – HORACEK, J. I.: Librarianship in Australia, New Zealand and Oceania (ism.: BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta) 324
TEREBESSY Ákos: Igényvizsgálat – szükségletkutatás (ism.: BENDA Mária) 327
Function and organization of national documentation centre in a developing country. By a FID/DC working group under the direction of SHATZ, H. (ism.: RÓZSA György) 329

Contents 331
Inhalt 335
Содержание 340

E számunk munkatársai: ARATÓ Ferenc (OPKM), BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta (ELTE), BOLGÁR Ágnes (FSZEK), BENDA Mária (OOKDK), DÜZS János (OMFB), EGYHÁZY Tiborné (VVEKK), FUTALA Tibor (KM), KÓKAY György (MTA Irodalomtudományi Intézet), KOVÁTS Zoltán (VVEKK), KÖVENDI Dénes (KMK), MARÓT Miklós (Egyetemi Könyvtár), MEZEI György (Városi Könyvtár, Győr), ÓVÁRI Sándor (OSZK), PAPP István (KMK), PÉTER László (Somogyi Könyvtár, Szeged), RÓZSA György (MTA Könyvtára), SZÁNTÓ Péter (OMKDK), SZENTMIHÁLYI János (ELTE), WYX Györgyné (OSZK).

AZ ORSZÁGOS SZAKMAI INFORMÁCIÓS RENDSZER KIDOLGOZÁSÁNAK ELSŐ SZAKASZÁRÓL

DÚZS János

Az országos információs rendszer könyvtár- és tájékoztatásügyünk jelenlegi és közeljövőbeli legfontosabb kérdése. Ezért lapunkban is igyekszünk ezzel minél többet és minél sokoldalúbban foglalkozni. Az 1977/5–6. számban megjelent VÁLYI Gábor írása a politikai, állami és jogtudományi információról, az 1978/1. számban KOVÁTS Zoltán elképzelése a tájékoztatás országos rendszeréről, az 1978/2. számban ZSIDAI József írta meg gondolatait az OSZIR tervezésének időszakában, ehhez a témakörhöz tartozik FÖLDI Tamás ugyancsak ebben a számban megjelent írása a társadalomtudományi információ nemzetközi kapcsolatainak kérdéseiről. Gondoljuk, hogy a könyvtár- és tájékoztatásügyet egyaránt alapjaiban érintő elképzelések, tervek olvasóinkban sok gondolatot ébresztenek. Kérjük, vessék ezeket papírra és mondják el a lap hasábjain. (*– a szerk.*)

BEVEZETÉS HELYETT

Részletek az MSZMP KB tudománypolitikai irányelvei megvalósításának tapasztalatai és időszerű feladatai c. dokumentumból.*

I.

6. A tudományos kutató-fejlesztő munka és az irányítás információ-ellátásában jelentős eredményeket értünk el. Fejlődtek a kutatóhelyek tematikai jellegű informálódásának lehetőségei, elkezdődött a kutatási-fejlesztési témák országos nyilvántartása, korszerűsödött a kutatásstatisztika, megkezdődött a társadalomtudományi információs rendszer létrehozása. Az egységes kutatási-fejlesztési információs rendszer kiépítésének azonban nincs világosan megfogalmazott koncepciója. Gátolja a tudományágakon belüli és tudományágak közötti együttműködést és a koordináció továbbfejlesztését, hogy nem kielégítőek a kölcsönös tájékoztatás és tájékozódás feltételei. A növekvő mennyiségű

*A dokumentumot 1977. június 28-án megtárgyalta és elfogadta az MSZMP Politikai Bizottsága. Megjelent: Magyar Tudomány 1977/9. sz.

információ szolgáltatásához nincsenek korszerű eszközeink, nincs elegendő és korszerű ismeretekkel rendelkező szakemberünk. Az e célra fordított anyagi eszközök szétforgácsoltak. Lényegében megoldatlan és koordinálatlan a nemzetközi információs rendszerekhez való kapcsolódásunk.

II.

4. c) A kutatás-fejlesztés hatékonyabb irányításának alapvető feltétele a hazai kutatómunka és kutatóbázis helyzetére, fejlődésére és a nemzetközi tudományos haladásra egyaránt kiterjedő korszerű információs rendszer kialakítása és működtetése. Tovább kell fejleszteni a kutatásstatisztikát, létre kell hozni a kutatás-fejlesztés irányításának és a kutatómunka információellátásának korszerű technikával, képzett szakemberekkel ellátott, a nemzetközi együttműködésbe is szervesen bekapcsolható rendszerét.

4. d) . . . A műszaki fejlesztési feladatokhoz közvetlenül kapcsolódó kutató-fejlesztő tevékenység országos irányításában, különösen a népgazdaság egészét vagy több ágazatát átfogó komplex feladatok koordinálásában fokozni kell az OMFB szerepét és felelősségét. Töltsön be központi szerepet . . . a szakmai információs rendszer kiépítésében és irányításában . . .

NAGY JELENTŐSÉGŰ FELADAT – KOMOLY MEGOLDÁSI PROBLÉMÁKKAL

Az Országos Szakmai Információs Rendszer (OSZIR) fejlesztési koncepciójának kialakítása még akkor kezdődött, amidőn az ún. tudománypolitikai párt- és állami határozatok nem voltak ismeretesek, de már előrevetették a K+F információs rendszer korszerűsítésének komoly igényét. Feladattá az 1977. évben érett.

Az országban azonban sajnos ma még nincs olyan, a szakmai információs tevékenység kutatásával-fejlesztésével-tervezésével-szervezésével foglalkozó szakmai kapacitás, amely ilyen koncepció kidolgozására vagy a koncepció egyes részeinek az országos szempontokat is átfogóan figyelembevevő kidolgozására vállalkozna, illetve képes lenne. Ezért a munkát az OMFB a „szokásos" munkabizottsági módszerével kezdte el. Az ilyen munkára alkalmas, nem nagyszámú szakembergárdát ugyanis – bár volt néhány ilyen javaslat – munkahelyéről nem lehetne hosszabb időre e célra felmenteni.

A fejlesztési koncepció struktúrájának rendszerszemléletű, vázlatos kialakítása után tehát az OMFB munkabizottságokat hozott létre a koncepció egyes elemeinek kidolgozására, továbbá egy kisebb módszertani bizottságot, ún. „irányító és szintetizáló" bizottságot alakított az egész munka irányításában, a részanyagok szintetizálásában történő közreműködésre.

Tekintettel arra, hogy e munka operatív szervezését, irányítását az OMFB felügyelete alatt álló OMKDK szakemberhiány és a rendelkezésre álló idő rövidsége miatt nem tudta elvállalni, a fejlesztési koncepció kidolgozásának irányítása mellett annak operatív szervezése is kényszerűen az OMFB illetékes koordinátorának feladatává lett. Számos

problémát vetett fel és vitákra vezetett a fejlesztési tervek kidolgozásához szükséges kapacitás kérdése és a kitűzött rövid 1978. novemberi határidő.

FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓT 1,5–2 VAGY 4–5 ÉV ALATT?

A könyvtári, dokumentációs és információs szakemberek egy része azt a „klasszikus" utat vallotta egyedül értelmesnek és járhatónak, miszerint a jelen helyzet alapos felméréséből és elemzéséből kell kiindulni. Ez az adott munkalehetőségek mellett legalább 2 évet vesz igénybe. Ezután lehet a megfelelő célkitűzéseket, a cél eléréséhez való utakat, módokat további néhány év alatt kialakítani, a fejlesztési koncepciót megfogalmazni, előterjeszteni, jóváhagyatni, majd pedig további munkakapacitások és anyagi ráfordítások biztosításával a megvalósulást előkészíteni. Ehhez 4–5 évre lett volna szükség. Ez egyben azt is eredményezte volna, hogy ez alatt az idő alatt a szakmai információs helyzet lényegében alig fejlődik, ellenkezőleg: információellátottságunk és információszolgáltatásunk a növekvő igényekhez és a tudományos-technikai eredményekhez viszonyítva romlik.

Ezzel az „ideális" első megközelítésben különféle „ tudományos" szempontok hangoztatásával is tetszetősen alátámasztható úttal és móddal szemben azonban olyan megoldást kellett keresni, amely ennél lényegesen rövidebb idő alatt, másfél, maximum 2 év alatt vezet el egy olyan fejlesztési koncepció kialakításához és elfogadásához, melyhez a megfelelő cselekvési és fejlesztési program szinte menet közben kiépíthető. Így elsősorban a kutatás fejlesztése, de a gazdasági folyamat többi területének információellátása is tervszerűen, fokozatosan javul és a szakmai információellátásnak olyan rendszere alakul ki, amely a 80-as évek derekán működésének hatékony szakaszába léphet. Természetesen ezt a nehéz utat választottuk, hiszen a másik út végeredményben a kényelmesség, az adott körülmények között akarva-akaratlanul a fejlődés visszahúzásának útja.

A MUNKA TÁRGYI BÁZISAI

Amire e munkában támaszkodni lehetett, azok egyrészt olyan hazai résztanulmányok voltak, amelyek a szakmai információ többnyire műszaki-gazdasági területein, elsősorban az OMFB-ben készültek. Figyelembe lehetett venni olyan tapasztalatokat, amelyek főleg az egyes tárcák információs intézményei, illetve nagykönyvtárak szerény kísérleti és fejlesztési munkáiból fakadtak. Támaszkodni lehetett továbbá a szocialista országok tudományos és műszaki információs rendszere (NTMIR) tervezésének, szervezésének és működésének a tapasztalataira, valamint külföldi országok és nemzetközi szervezetek vonatkozó eredményeire és célkitűzéseire.

További alapot jelentett az, hogy az információs intézmények, a nagyobb szakkönyvtárak vezető gárdája és szakemberei maguk is jórészt azonosan ismerték fel a felhasználói igények kielégítését gátló legfontosabb problémákat, megoldási módjukra vonatkozóan is többé-kevésbé hasonló megoldásokat, intézkedéseket tartottak szüksé-

gesnek. Ezek a valóban változást jelentő intézkedések általában olyanok, amelyek egy-egy intézmény, sőt egy-egy tárca keretén belül sem hajthatók végre önállóan, sőt nem kis részükben az információs szervek hatókörén kívül eső állami szintű szabályozásokat igényelnek.

Nyilvánvaló volt tehát, hogy ha a fejlesztésre vonatkozó eddigi részjavaslatokat, továbbá a szakemberek előbb említett tapasztalatait és javaslatait kellő mérlegeléssel összegyűjtjük, a szükséges mértékben időszerűsítjük, kiegészítjük, akkor birtokában leszünk azoknak a legfontosabb problémáknak, feladatoknak és módoknak, amelyek figyelembevételével a szakmai információs rendszer korszerűsítésének legfőbb feladatai megoldhatók. Abban az esetben persze, ha egyidejűleg az információs szervek jelenlegi struktúráját és tevékenységét, valamint a szükséges változásokat is megfelelő összefüggésben, rendszerszerűen kezeljük és fejlesztjük tovább.

E meggondolások alapján került sor arra, hogy egyrészt gyorsított ütemben befejezzük az OMFB feladattervében már szereplő elemző és ismertető tanulmányokat, mint pl. A hazai információs tevékenység fejlesztésének irányelvei 1990-ig, A szakirodalmi tájékoztatás számítógépes rendszerének koncepciója, Az MNK részvétele a NTMIR működésében és fejlesztésében stb.

Tekintettel arra, hogy a kialakítandó hazai rendszernek az NTMIR-rel kompatibilisnek kell lennie, ugyancsak intézkedni kellett, hogy az NTMIR azon dokumentumai, amelyek többségükben nehezen hozzáférhető jegyzőkönyvekben és többnyire munkanyelven (orosz) szerepeltek, valamennyi hazai illetékes munkatársnak a rendelkezésére álljanak, hogy az OSZIR fejlesztési koncepció kialakításánál felhasználhassák. Az NTMIR dokumentumait gyorsan, gyakorlatilag használható formában az azóta keresetté vált „kék füzetek" alakjában alig több, mint másfél év alatt az OMFB jelentette meg a Szakmai Információs Tárcaközi Bizottság kiadványaként. Ezek a következők:

1. A KGST tagországok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerének áttekintése
2. Az NTMIR normatív-műszaki dokumentumai I. rész
3. Az NTMIR prognózisa 1990-ig. Az NTMIR fejlesztésének 1978–1985. évi távlati programja
4. Az NTMIR speciális és ágazati rendszereinek munkatervei
5. Az NTMIR koncepciója és típusdokumentumai
6. Az NTMIR normatív-műszaki dokumentumai II. rész
7. A TMIR helyzete és távlati fejlesztése a BNK-ban
8. A TMGIR helyzete és távlati fejlesztése az LNK-ban
9. Az NTMIR normatív-műszaki dokumentumai III. rész
10. A TMGIR helyzete és távlati fejlesztése a CsSzSzK-ban
11. A TMIR helyzete és távlati fejlesztése az NDK-ban
12. A Szovjetunió Állami Tudományos és Műszaki Információs Rendszere irányításának és fejlesztésének főbb kérdései I.
13. A Szovjetunió Állami Tudományos és Műszaki Információs Rendszere irányításának és fejlesztésének főbb kérdései II.

A MUNKA SZEMÉLYI FELTÉTELEI

Az OSZIR Fejlesztési Koncepció egyes részeinek kidolgozásához módszertani, irányítási és szintetizáló munkáihoz elég nehéz volt a munkabizottságok személyi összeállítása, hiszen itt csak olyan munkatársakkal lehet eredményt elérni, akik eleve elkötelezik magukat az OSZIR fejlesztési koncepció ilyen módon való kidolgozásának nehéz, harcos munkája mellett, akik egyúttal elegendő tapasztalattal és amellett e munkára fordítható idővel is rendelkeznek.

E munkabizottságoknak és tagjaiknak azért is kellett eddig szokatlan, újszerű munkát végezniök, mert nem a már „megszokott" tanulmánykészítés volt a feladatuk, hanem lényegében az OSZIR adott dokumentumaiból kiindulva a korszerűsítés téziseit kellett kialakítaniok, az előbbiekben említett anyagok összegyűjtése, megítélése, kiegészítése és tézisszerű szintetizálása révén.

A munkabizottsági tézisek kidolgozása során ezt a nem könnyű feladatot a munkabizottságok lelkesen és az adott körülmények között eredményesen oldották meg. A munkabizottságokban az információs intézmények, nagykönyvtárak sok munkatársa vett részt, tehát a fejlesztési koncepciót alapozó tézisek egyúttal sokoldalú megvitatás eredőjének is tekinthetők.

NÉHÁNY A KONCEPCIÓ EDDIGI KIDOLGOZÁSA SORÁN VITATOTT, KIALAKULT SZEMPONT

Természetesen az itt vázolt néhány, szélesebb érdeklődésre számot tartó szempontot, megállapítást korántsem lehet véglegesnek tekinteni, de megemlítésük azért hasznos, mivel a viták során ezek lényeges kérdéseiben egyetértés alakult ki.

Egyetértés alakult ki arra vonatkozóan, hogy a társadalmi-gazdasági haladás, a tudományos és műszaki fejlődés növekvő követelményeit kielégíteni képes k o r s z e r ű s z a k m a i i n f o r m á c i ó e l l á t á s kellő hatékonysággal a dokumentumtárak (beleértve a szakkönyvtári állományt is), a különféle könyvtári-, dokumentációs és információs feldolgozás, továbbá a mindezeken alapuló információszolgáltatás megfelelő elemeinek i n t e g r á l á s a és k o o r d i n á l á s a által valósítható meg. A könyvtári törvény végrehajtásáról intézkedő (17/1976 (IV. 7.) MT. sz.) rendeletben azonos felügyeleti szervhez (minisztérium, országos hatáskörű szerv) vagy fenntartóhoz tartozó könyvtári hálózatok, továbbá szakterületi és területi együttműködési körök, valamint ezek munkáját összehangoló koordinációs központok kijelölését és működését irányozzák elő. Az előbbiek alapján viszont világos, hogy a korszerű, a könyvtár-feldolgozás-információszolgáltatás láncolatú szakmai információs rendszer akkor tudja információellátási feladatait megfelelően teljesíteni, ha az információ beszerzésével, feldolgozásával és szolgáltatásával kapcsolatos – jelentős mértékben könyvtári keretekben is folyó – tevékenységet országosan, az ágazati irányítással és felügyelettel is összehangoltan végzi. Ennek eredményes megoldásához viszont olyan szabályozás szükséges, amelyben a könyvtári, a dokumentációs és az információs szabályozás egyeztetve jelenik meg, függetlenül attól, hogy

a könyvtári jellegű szabályozás kidolgozása, bevezetése, ellenőrzése alapvetően a Kulturális Minisztérium, a szakmai információs jellegű szabályozások pedig alapvetően az OMFB, egészében tehát a két szerv együttes feladatát képezik.

Egyértelművé vált lényegében az is, hogy a szakmai információs intézmények meglevő munkaerő-, felszerelési-, dokumentumállományával is a jelenleginél hatékonyabb szakmai információellátás érhető el a meglevő tartalékok feltárásával, a meglevő források országosan koordinált felhasználásával. A már sok részben feltárt ilyen tartalékok és racionalizálási lehetőségek, amelyek néhány éven belül is eredményt hozhatnak, a hosszabb távú fejlesztési intézkedések mellett és azokkal együtt részét kell, hogy képezzék a fejlesztési koncepciónak.

Igen fontos, hogy a megvalósítás a fokozatosság elvének figyelembevételével történjen. Ez egymással összefüggésben több területen is érvényesítendő. Az első időszakban a szakmai információs intézményeknek azt a törzsét, (maximálisan 20–25 intézményt) kellene koordináltan és koncentráltan fejleszteni, ahol a dokumentumállománynak, szakemberállománynak, technikának stb. jelenleg is a zöme van – tehát azokban a tájékoztatási intézményekben és szakkönyvtárakban, mint az OSZIR törzs-intézményeiben –, ahol a munka fejlesztése révén viszonylag rövid időn belül a legjobban javítható az ország szempontjából fontos szakmai információs igények kielégítése. Ezután kellene második szakaszban, de nem feltétlenül sorba kapcsolva, annak a mintegy 50–60 intézménynek differenciált fejlesztését tervezni, ahol jelentős K+F tevékenység folyik és nagyobb szakkönyvtáraik vannak (beleértve az egyetemi és főiskolai könyvtárakat is). Harmadik szakaszként kellene kezelni azt a több mint ezer „szakkönyvtár"-at, amelyek fejlődését elsősorban a tárcák és szakterületi koordinációs központok segítenék, koordinálnák, de az országos jellegű intézkedések is mint pl. a beszerzési, hozzáférési lehetőségek javítása, a szakember képzés eredményei, stb.

A munkálatok során tapasztalható volt a szakemberek egy részének aggodalma, nem ismervén, hogy miképp módosítja az OSZIR a jelenlegi szervezetet, a működő szolgáltatásokat és így tovább. Kellő egyetértés alakult ki arra vonatkozóan, hogy a kidolgozás alatt álló koncepció a jelenleg kialakult profilok átrendezését rövid távon semmiképp sem irányozza elő. Természetesen lehetségesek célszerű, teljesítménynövekedést biztosító kiigazítások, de bármely, egyébként helyes elv merev alkalmazásával adott helyen begyakorolt gyűjtő, feltáró, szolgáltató munkát egy gyakorlatlanabb szervezetbe átprofilozni értelmetlen lenne. Az új profilok, új szolgáltatások, gépi hordozók bevezetésénél már elsősorban az országos hatékonyság szem előtt tartása szabja meg a feladatok telepítését, az anyagi támogatást, a szükséges kutató-kísérletező munkát. Emellett az új bevezetésre irányuló kezdeményezések és vállalások – természetesen a koncepció keretei között – a lehetőségek szerinti támogatást és elismerést érdemlik a továbbiakban is.

A FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ KIDOLGOZÁSÁNAK ELSŐ SZAKASZA

A munkabizottsági tézisek elkészítése

A munkabizottságok az alábbi részterületek téziseit dolgozták ki:

1. A szakirodalmi dokumentumbázis koordinált fejlesztése
2. A szakirodalmi szolgáltatások koordinált fejlesztése
3. A korszerű információs technika és technológia bevezetése számítástechnika, mikrofilm, sokszorosítástechnika
4. A NTMIR-ben való részvétel fejlesztése
5. A NTMIR-en kívüli nemzetközi és nemzeti információs rendszerekkel való együttműködés fejlesztése
6. A nem szakirodalmi: audio-vizuális és koplex információellátás fejlesztésének irányelvei
7. A szakmai információs munkaerőellátás fejlesztése
8. A szakmai információs tevékenység finanszírozási hatékonyságának növelése
9. Az OSZIR működésének a jogi szabályozási feladatai
10. Az OSZIR irányítási rendszerének kialakítása.

A tézisek kidolgozásával szemben olyan igényeket támasztottak, hogy azok az 1990–2000 között elérendő célállapotot, valamint a célállapot elérésére javasolt feladatokat (eszközöket, módokat) határozzák meg.

A fejlesztési koncepció kidolgozásának következő szakaszában a tézisekre támaszkodva egyrészt a célállapot elérését biztosító feladatokhoz szükséges alapvető, országos kihatású, tehát valamennyi tárcára érvényes, illetve valamennyi tárcában és szakterületen végrehajtandó intézkedések meghatározása, nagyléptékű ütemezése, – másrészt az intézkedések fő realizálási feltételeinek a körvonalazása, méretezése a feladat. E munkák természetesen visszahatnak a tézisek szükségszerű pontosításaira is. A kidolgozás második szakaszában az intézkedések és a feltételek reális meghatározása érdekében együttműködés alakul ki az intézkedéseket előkészítő, kiadó és végrehajtó szerveivel. Ebben a szakaszban tehát már a tárcák az egyes részterületek gondozására kijelölt szakemberei megismerkednek a munkabizottsági tézisekkel és bekapcsolódnak az alapvető intézkedések és a megvalósítás feltételeinek meghatározásával foglalkozó konzultációkba. A mindezek eredményeképpen kialakuló koncepciótervezet a terv szerint f. év őszén kerül szakmai vitára.

A PEDAGÓGIAI INFORMÁCIÓS RENDSZER IDŐSZERŰ FELADATAI

ARATÓ Ferenc

Az elméleti és a gyakorlati pedagógia információellátásának szükségessége nem régen jelentkezett a magyar szakirodalomban.* Az eltelt néhány év alatt kirajzolódtak a téma körvonalai. A pedagógiai kutatások növekedése, a hazai információs rendszer tervezése és a szélesedő nemzetközi kapcsolatok különösen időszerűvé teszik. Bár a pedagógiai információ sajátosságairól és a rendszer mibenlétéről nem alakult ki általánosan elfogadott álláspont, – a valóságban létezett, hatott, s a tapasztalatok spontán módon halmozódtak fel. Ezek parancsolóan írják elő, hogy a kérdéssel elméletileg is foglalkozzunk és a hazai, sőt a nemzetközi információs rendszerbe való illesztésről részletekbemenően gondolkodjunk.

A PEDAGÓGIAI INFORMÁCIÓ ÉRTELMEZÉSÉNEK SZEMPONTJAI

A pedagógiai információ a társadalomtudományi információ része. Ebből következően a leglényegesebb sajátossága az ideológiai jelleg, a tudatformáló funkció és a történeti nézőpont. A társadalomtudományi kutatásokban – így a pedagógiában is – az esetek többségében nélkülözhetetlen az eredeti dokumentumok és az információ egybevetése, behasonlítása.

A pedagógiai információk körét közvetve és közvetlenül a pedagógia mint tudományág határozza meg. A pedagógia tudományában egyrészt tételesen kifejtve találhatjuk meg a nevelési eszméket, törvényszerűségeket, alapelveket, eljárásokat, módszereket, rendszereket és egyéb tudományos területeket, másrészt a gyakorlati pedagógiát, a pedagógiai célok és feladatok megvalósítását. Az elmélet az elmúlt korok és nemzedékek nevelési tapasztalatait halmozza fel. A gyakorlatnak tehát érdeke, hogy mindazt ismerje és hasznosítsa, amit számára az elmélet nyújtani tud. A pedagógiai információban és az információ hálózati áramlásában tehát ott kell lennie mindannak, amit a pedagógia szaktudományai nyújtanak és igényelnek; amit az egyes életkorok pedagógiája alkotott és kíván; amit a pedagógia segédtudományai létrehoztak; amit a pedagógia interdiszciplináris kapcsolatai szükségessé tesznek.

* Arató Ferenc: A pedagógiai információs rendszer problematikája – Magyar Pedagógia. 1975. 1.sz. 18–29.p.

Arató Ferenc: Igények és lehetőségek a pedagógiai információban. – Könyv és Nevelés. 1968. 1.sz. 1–2.p.

A pedagógia szaktudományai közé soroljuk az általános pedagógiát (a pedagógia, mint tudomány: cél, tárgy, feladat, módszer), a neveléselmélet (erkölcsi, értelmi, testi, esztétikai, politechnikai nevelés, ifjúsági mozgalom, napközi otthon nevelési feladatai, családi nevelés), az oktatáselméletet (didaktika oktatási módszerek, ellenőrzés-értékelés, programozott oktatás), a tantárgypedagógiát, a neveléstörténetet, az összehasonlító pedagógiát, a különleges (speciális) pedagógiát és az iskolaszervezettant.

Az információ tartalmát és körét meghatározza a pedagógia életkorok szerinti felosztása is. Éspedig: az újszülött- és csecsemőkor pedagógiája, az óvodapedagógia, az iskoláskor pedagógiája, (6–10, 10–14, 14–18 éves korig), a felsőoktatási intézmények pedagógiája, a permanens nevelés pedagógiája – beleértve az iskolarendszerű felnőttoktatást is.

Az információ meghatározói a pedagógia segédtudományai is. Ide sorolódik minden olyan terület, amely az ember, és főként a gyermek fizikai, pszichikai fejlődésével, sajátosságaival, e fizikai és pszichikai fejlődést és sajátosságokat meghatározó befolyásoló tényezőkkel, körülményekkel foglalkozik: nevezetesen a fejlődés biológiai alapjaival (örökléstan, anatómia és fiziológia, iskolaegészségtan), a pszichológiával (általános pszichológia, gyermek- és fejlődéslélektan, neveléslélektan, szociálpszichológia), szociológiával (nevelésszociológia), oktatásgazdaságtannal (oktatástervezés), vezetéstudománnyal (irányító rendszer az oktatás folyamatában), oktatástechnikával, kutatásmódszertannal.

Az oktatáspolitika, információ az elméleti és a gyakorlati pedagógia sajátos ötvözete, a pedagógia és a politika interdiszciplináris területe. Ide sorolandó az oktatási rendszerrel és ennek intézményrendszereivel kapcsolatos elméletek, tények, statisztikai adatok számbavétele és rendszerezése. Mivel előkészítő funkciója van, az információ tartalmát, közlési formáját a döntési szintek befolyásolják.

A közoktatás állami irányítása hazánkban három szinten valósul meg. Országos szinten történik a törvények, rendeletek, kötelező dokumentumok (tanterv, tankönyv, stb.) kidolgozása, kötelező erejű alkalmazásának elrendelése és a végrehajtás ellenőrzése. Az országos irányítás több szerv közreműködésével, illetőleg működésének koordinálásával valósul meg. Eszerint vannak igazgatási egységek (minisztérium), ellenőrző egységek (országos szakfelügyelők), és a dokumentumokat kidolgozó egységek (intézetek). Középszinten a megyei tanácsok szakigazgatási apparátusai tevékenykednek, ahol lényegében az igazgatás és az ellenőrzés egységei dolgoznak, tanácsi apparátusban illetőleg a továbbképző és szakfelügyeleti intézetben (kabinetben). Megyei szinten általában, az országos intézkedések adaptációja történik. A vezetés alsó szintje az iskolák közvetlen irányítása. Ez oktatáspolitikai vonatkozásban, a községi tanács politikai szférájába tartozik. Az iskola igazgatója, az alkotóműhely vezetője igazgatási tevékenységével a pedagógia gyakorlati alkalmazásának feltételeit biztosítja és ellenőrzésével gondoskodik annak a mind nagyobb fokú hatékonyságáról.

A vezetői döntések a fentebb jelzett három szinten és a közvetlen három témakörben csoportosíthatók. Vannak oktatáspolitikai jellegűek, amelyeknek köre az irányító szerv hatáskörétől függ, vagyis az egész országra vagy egy megyére, vagy csupán egy adott iskolára vonatkozik. Vannak gazdasági jellegű döntések, amelyek az anyagi eszközök méreteit tekintve, a hatáskörhöz igazodnak. A gazdasági természetű döntések az oktatáspolitikai döntéseket támasztják alá, annak a megvalósítására szolgálnak. A döntések

harmadik csoportja, a pedagógia fejlődési irányát, a szocialista oktatás-nevelés korszerűsítését, megvalósítását célozza. Egyrészük szervezeti vonatkozású, az iskolarendszer szerkezetére, az oktatás megszervezésére vonatkozik, másrészük neveléselméleti, didaktikai, metodikai vonatkozású. Utóbbit már nem lehet a szó teljes értelmében döntésnek nevezni, mert a dolgok természetéből következik, hogy a neveléselméleti, didaktikai, metodikai vonatkozású döntések áttételesek. A döntést kifejező elhatározó jelleg csak tendenciájában érzékelhető. Továbbá a döntési szituációnak több tényezője „felülről" nem látható csak ott a konkrét környezetben érzékelheti az intézkedés végrehajtója, a pedagógus. A pedagógiai jellegű döntések tehát a pedagógus számára elvi állásfoglalások, szakmai tanácsok, amelyeknek a gyakorlati alkalmazását tendenciaként valósítja meg.

AZ OPKM EDDIG KIALAKULT INFORMÁCIÓS SZOLGÁLTATÁSAI

N a p i i n f o r m á c i ó a felső vezetés számára a külföldi sajtóból, hetenként egyszer a magyar napilapokból.

A M a g y a r P e d a g ó g i a i I n f o r m á c i ó a magyar pedagógiai és módszertani folyóiratokon túl feldolgozza a határterületi és egyéb periodikákban megjelent tanulmányokat és cikkeket, az önállóan megjelent pedagógiai kiadványokat (a tanulmánykötetet analitikusan), valamint a napilapok (országos és vidéki) oktatásügyi vonatkozású cikkeit. Valamennyi szám tartalmaz név- és tárgymutatót. Ezenkívül éves név- és tárgymutatót is adunk ki. A mutatók biztosítják a visszakereshetőséget. Megjelenik kéthavonként.

A K ü l f ö l d i P e d a g ó g i a i I n f o r m á c i ó referál az érdekesebb külföldi anyagokról. Egyes referátumai sokszor pótolják a teljes anyag áttanulmányozását is. Az érdeklődők figyelmének felkeltésére mindenképpen alkalmas. Az anyag elrendezése szakrendben történik. Éves név- és tárgymutatója van. Megjelenik kéthavonként.

A K ü l f ö l d i P e d a g ó g i a i K ö n y v e k O r s z á g o s G y a r a p o d á s i J e g y z é k e az ország valamennyi könyvtárába beérkező külföldi pedagógiai könyvek állománygyarapodását közli. Szakrendje azonos a Magyar és Külföldi Pedagógiai Információ szakrendjével. Betűrendes szakmutató, névmutató, testületi mutató és lelőhelyjegyzék egészíti ki. Közli a testületi nevek rövidítésének feloldását is. A kiadvánnyal párhuzamosan központi katalógus is készül a feldolgozott külföldi könyvekről.

A N e m z e t k ö z i O k t a t á s ü g y nem rendszeres időközökben megjelenő, összehasonlító pedagógiai szemletanulmányokat tartalmazó sorozati kiadvány. Általában felső szintű döntések előkészítését szolgálja. Eddig 20 szám jelent meg, mint pl. Az érettségi vizsga, Iskolarendszerek és fejlesztési tendenciák, A munkaoktatás stb. című.

A t é m a b i b l i o g r á f i á k az oktatásügy egészét érintő, igen változatos részterületeket felölelő témákat dolgoznak fel. A témák kijelölése a kutatói, intézményi és olvasói igény alapján, az országos aktuális témák figyelembevételével történik.

AZ INFORMÁCIÓS HÁLÓZAT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐI ÉS JELLEMZŐI

A hálózatot három tényező: igénylők, szolgáltatók, szolgáltatás együttesen határozza meg.

A hálózati tevékenységet és szolgáltatási formákat meghatározó intézmények koncentrikusan bővülő körben és hierarchikus rendszerben helyezkednek el az alábbi sorrendben:

Felső szintű döntéseket előkészítő intézmények és főhatóságok (MSZMP KB, Oktatásügyi Minisztérium, érdekelt főhatóságok stb.); A pedagógiai kutatóintézmények és kutatóhelyek, a Magyar Pedagógiai Társaság; Pedagógusképző intézmények, középszintű oktatásügyi hatóságok, valamint az általuk irányított szakfelügyelet és továbbképző intézmények; Az oktató-nevelő munkát kiszolgáló intézmények és termelő vállalatok (Országos Oktatástechnikai Központ, Tankönyvkiadó, TANÉRT); Bázis iskolák és a 6. kutatási főirányban nyilvántartott kísérleteket folytató iskolák; A tömegkommunikációs csatornák, a sajtó pedagógiai részlegei.

A felsorolt intézmények és hatóságok vezetői és dolgozói jelzik az igények nagyságrendjét és szintjét, valamint ennek alakulását. A felső szintű döntési információs igények száma nagyjából kialakult. A középszintű igénylők száma 500–600 fő körül mozog majd, alsó szinten kb. 1000 fő differenciált informálási igényével számolhatunk. A közép- és alsószintű igényeket megyei alközpontokra lebontva, a megyéknek 80–100 információs igénnyel kell foglalkozniuk. Potenciálisan az információt igénylő tudományos kutatók száma rövid távon 200, 10–15 éven belül 400–500 fő lesz. Az ő ellátásuk elsődlegesen, de nem kizárólagosan hálózati központi feladat.

Feladat: információs alapszolgáltatások biztosítása a kijelölt szakterület számára; a közreműködő (igénylő és szolgáltató) intézmények információs tevékenységének összehangolása; munkamegosztás és együttműködés elsősorban külföldi forrásanyagok beszerzésében, a szolgáltatások teljesítésében, az igények rögzítésében és a rendszer fejlesztési tervének kidolgozásában.

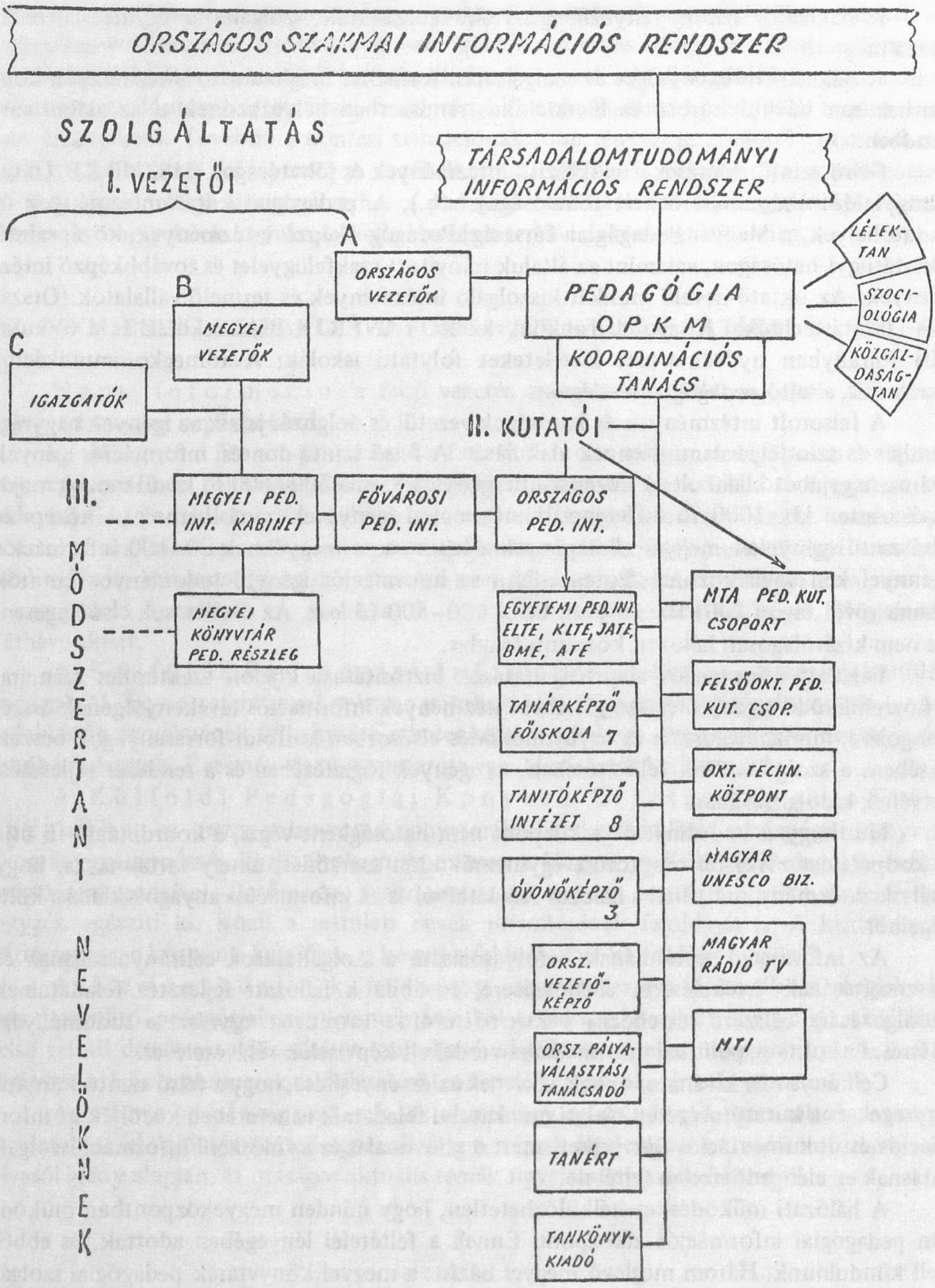
Minthogy a koordinációt a központ nem hatóságként végzi, a koordináció fő útja a kooperáló szervekkel megkötött együttműködési szerződés, amely tartalmazza, hogy melyik intézmény mit vállal a hálózat feladataiból és az információs anyagok kiadási költségeiből.

Az információ tartalmának befolyásolására a szolgáltatások célirányosságának és hasznosításának értékelésére, ellenőrzésére, továbbá a hálózati fejlesztés feladatainak kidolgozására célszerű létrehozni a koordinációs tanácsot egyrészt a tudományág, másrészt az oktatáspolitikai információban érdekelt képviselők részvételével.

Célirányos és kívánatos annak az elvnek az érvényesítése, hogy a felső szintű irányító egységek és a kutatóintézetek távlati munkatervi feladataik ismeretében közöljék az információs és dokumentációs igényeiket, mert a színvonalas és az időszerű információszolgáltatásnak ez elengedhetetlen feltétele.

A hálózati működéshez nélkülözhetetlen, hogy minden megyeközpontban működjön pedagógiai információs alközpont. Ennek a feltételei lényegében adottak, és ebből kell kiindulnunk. Három meglevő megyei bázist: a megyei könyvtárak pedagógiai szolgá-

A PEDAGÓGIAI INFORMÁCIÓS RENDSZER SÉMÁJA

latát; a megyei pedagógustovábbképző kabineteket, intézeteket; a pedagógusképző felsőoktatási intézmények könyvtárait célszerű számításba venni, munkájukat – különösen a szolgáltatások vonatkozásában – körülhatárolni, koordinálni mind egymással, mind az országos központtal. A megyei megoldások természetesen változatosak lehetnek, az adottságoktól és a jelentkező igényektől függően.

Az információt igénylők fontosabb csoportjait figyelembe véve a következőképpen alakíthatjuk, tervezhetjük, fejleszthetjük az ellátást biztosító három bázist:

A megyei könyvtárak pedagógiai szolgálata látja el a megyei vezetés (párt, tanács, szakszervezet, tömegszervezetek) pedagógiai informálását. Ebben a munkában feladata kettős: minden, a megyére vonatkozó információt maga gyűjt, rendszerez és feltár (ilyen témákban kiadványokat is megjelentet), az országos adatokat beszerzi az országos központtól, illetve annak megbízása alapján maga is készíthet összefoglalásokat egy-egy témából. Továbbá, a városi, járási könyvtárak közbeiktatásával ellátja a megye pedagógusait információkkal, ehhez igénybe veszi a könyvtárközi kölcsönzés szolgálatát is. Végül tájékoztatja a megye pedagógusait saját szolgáltatásairól.

A megyei pedagógustovábképző kabinetek, intézetek látják el a szervezett továbbképzésben részt vevő pedagógusokat a szükséges pedagógiai információval. Az iskolai könyvtárak irányításában betöltik a szakmai és módszertani alközpont szerepét, valamint az országos információs központ megbízásából egy-egy témából összefoglalókat készítenek.

A pedagógusképző intézetek könyvtárai látják el az intézetük gondjaira bízott – a szakmai, módszertani továbbképzésben részt vevő – pedagógusokat a szükséges pedagógiai információval. Biztosítják a megyében a pedagógiai tudományos kutatások információellátását. Biztosítják az esti és levelező hallgatók könyvtári ellátását. Könyvtárközi kölcsönzést bonyolítanak le, amellyel lehetővé teszik, hogy a hallgatók a tanulmányi és tudományos munkájukhoz szükséges információt megkapják. Végül összefoglalókat készítenek egy-egy témából az országos információs szükségletek céljára.

Úgy véljük, hogy az elmúlt években a kezdeti lépéseket már megtettük a pedagógiai információs rendszer országos méretű kiépítéséhez. Szerényen, de jogosan azt is állíthatjuk, hogy bizonyos szolgáltatási formák kialakultak, szolgáltatásaink rendszeresnek mondhatók és megszorításokkal folyamatos hálózati információáramlásról is beszélhetünk.

A hálózati modellről 1976-ban és 1977-ben az UNESCO-BIE tagállamainak információszolgáltatásait és rendszerét kérdőíves módszerrel és tapasztalati úton tanulmányozta. Jelentésében tulajdonképpen két alapmodellről számol be:

Az 1. sz. modell az, amelyet egyik oldalról az oktatáspolitikai szükségletek, másik oldalról a tudományos kutatás határoz meg, és önálló hálózati rendszert képez. E modellen belül természetesen a nemzeti sajátosságoktól függően eltérések vannak. A szocialista országok – így hazánk is – ide sorolhatók. A 2. sz. modellt elsődlegesen az oktatáspolitika, vagy a tudomány határozza meg és nem képez önálló rendszert. Az esetek többségében a közoktatásirányítási hálózaton belül a minisztérium keretében működik, pl. mint önálló főosztály.

A magyar pedagógiai információs rendszer tehát az 1. sz. modellhez tartozik, s a következő nyolc tevékenységi forma jellemzi: fejleszti az országos hálózatot; más tájékoz-

tató intézményekkel koordinálva alakítja struktúráját; az igénylők csoportjait megismerteti az információ-forrásokkal; az információ-csere struktúráját permanensen alakítja, továbbfejleszti mind hazai, mind nemzetközi vonatkozásban; tárolja és hozzáférhetővé teszi a statisztikai információt; megalapozza az „oktatási adatbankot"; foglalkozik az információs rendszerben működő dolgozók kiképzésének problémájával; segíti a programok szervezését; tervezi a számítógépes rendszer kifejlesztését.

Már fentebb érintettük a szolgáltatásaink fejlesztését. A teljesség igénye nélkül szeretnénk néhányat említeni. Továbbra is meghatározónak tartjuk, hogy igényeink és lehetőségeink összefüggésében alakítsuk szolgáltatásaink tartalmát, jellegét és formáját.

Elsődlegesen könyvtári szolgáltatásaink információs jellegét kívánjuk erősíteni, beleértve olyan technikai jellegű szolgáltatásokat is, mint a reprográfia és mikrofilm szolgáltatás.

Elodázhatatlan dokumentációs bázisunk kutatóintézetekre, kutatóhelyekre való decentralizálása a jelentkező igények szerint. Természetesen ebből nem hagyhatjuk ki a pedagógusképzés problémáit sem és éppen ezért az első menetben a pedagógusképző intézetekre kell gondolnunk.

A személyhez címzett információt országos szinten egy évek óta kialakult körben végezzük. A fejlesztés a megyei alközpontok beiktatásával képzelhető el, továbbá prioritást biztosítunk a 6. kutatási főirány témacsoportjaiban az egyes témákra.

Az OPKM-ben nemcsak megalapoztuk, de egy bizonyos szintet el is értünk már az „oktatási adatbank" működésében. „Adatbankunk" kis hatókörű, azonban a szélesebb körű és országos hálózati méretű megtervezéséhez a felsőbb oktatásirányító szerveink és a kutatási koordinációs iroda által megjelölt igények, fejlesztési perspektívák ismeretére van szükségünk.

A többnyelvű pedagógiai szótár munkapéldányát elkészítettük, jelenleg a kiegészítés és a bírálat időszakában vagyunk. Ezt egyrészről nemzetközi kapcsolataink bővülése, másrészt a hálózat gépesítési programjának előkészítése tette szükségessé. Arra is rájöttünk, hogy a magyar pedagógiai tezauruszt nem lehet elkészíteni a többnyelvű pedagógiai szakszótár nélkül. Ez pedig a gépesítés előfeltétele.

Az információ tárolásának és gépesítésének programja igen összetett, többismeretlenű feladat. A gépesítés csak információk, az igények bizonyos nagyságrendje után indokolt. Első helyen a hazai információ tárolásának és szolgáltatásának gépesítése áll. Második helyen a szocialista országok élenjáró, kollektív, szocialista viszonylatban nemzetközileg is általánosítható tapasztalati anyagának, dokumentumainak gépesítése. Nagyságrendben és használhatóság szempontjából is csak a harmadik helyre sorolható a tőkés országok haladó pedagógiai mozgalmaival való foglalkozás, beleértve az antiszocialista tartalmú pedagógiai információt is. Mi az elmúlt évben az amerikai pedagógiai kutatóintézetek hálózatától származó pedagógiai információ mágnesszalagját, az ERIC-programot* vettük kísérleti feldolgozás alá. Abban biztosak vagyunk, hogy az amerikai pedagógiai kutatások eredményeit jobban figyelemmel kell kísérnünk, mint eddig tettük, részben a felhasználási

* Az erről szóló részletesebb beszámolót ld. lapunk következő cikkében – EGYHÁZI Tiborné–KOVÁTS Zoltán: Tájékoztató az ERICTAPES adattárra alapozott gépi információkereső rendszerről.

tapasztalatok, részben a szocialista pedagógia ellen irányuló kritika miatt is. A szocialista országok gépesítési programjának felvetése előtt állunk. Az elmúlt években, de különösen 1974-től a szocialista országok információs intézetei közötti szorosabb kapcsolat kelti azt a reményt, hogy nem fog már sokáig késni a szocialista országok gépesített pedagógiai információs rendszerének a megindulása.

A PEDAGÓGIAI INFORMÁCIÓS HÁLÓZAT HELYE A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS RENDSZERBEN

Bár a kapcsolat természetes alapja a szaktudományok differenciálódása és az interdiszciplináris területek, napjainkig ez mégsem befolyásolta észrevehetően a rendszerkapcsolatokat. A tudományágak szerinti rendszerek önmagukban léteztek, éltek és működtek, ha egyáltalán valamire jutottak. A társadalomtudományi információs rendszer alakításának problémáiról, lényegében a Tudománypolitikai Bizottság 1974. és 1976. évi határozatai után és annak nyomán beszélhetünk. A két határozat öt tudományterületet emelt ki: a politika, az állam- és jogtudomány, közgazdaságtudomány és a szociológia mellett a pedagógiát is. A határozat inkább rendszereken belül, mint rendszerek közötti kapcsolatokban hatott. Mi természetesen csak a pedagógiai információs hálózaton belüli fejlődésről beszélhetünk szakavatottan. Az OPKM vállalta és gondozza a pedagógia kurrens nemzeti szakbibliográfiáját és a Külföldi Pedagógiai Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzékét, amelynek évente két alkalommal történő kiadásával bizonyos mértékben koordinálja a beszerzést is.

A társadalomtudományi információs rendszerrel való kapcsolatainkban az előrelépést az fogja jelenteni, ha az átfedő területeket nem csupán számon tartjuk, hanem a tennivalókat is gondosan elhatároljuk és koordináljuk a következő területen: a közgazdaságtudománnyal az oktatásgazdaságtan, oktatásstatisztika, oktatástervezés; a politika tudományával az oktatáspolitika, művelődéspolitika, az állam- és jogtudománnyal a tanügyi jog, és az ágazatirányítási kérdés; a szociológiával a nevelés-oktatás, ifjúságszociológia, ifjúságkutatás vonatkozásában.

KAPCSOLAT A NEMZETKÖZI INFORMÁCIÓS RENDSZEREKKEL

A szocialista országokkal részben a társadalomtudományi információs rendszeren (MISZON) keresztül (a formája csak a jövőben fog kialakulni), de elsődlegesen a pedagógia területén alakul ki. A kapcsolatok bilaterálisan a hagyományos könyvtárközi kölcsönzéssel indultak, majd kiterjedtek az egyedi tudományos pedagógiai információk cseréjére is. Követték ezt a multilaterális kapcsolatok is. A szocialista országok pedagógiai információs intézetei vezetőinek értekezlete 1975-ben Potsdamban ült össze először, majd 1976-ban Budapesten, folytatása 1978-ban lesz Varsóban. A tanácskozás állást foglalt, hogy a kiadvány és egyéb információs anyagok cseréjén túl szükségesnek tartja a közös bibliográfiai és referáló kiadványok készítését. Kidolgozta a multilaterális kapcsolatok közép-

távú tervét 1980-ig. Ebben az információs rendszer építésének kérdései szerepelnek, mint pl. összehasonlító tanulmány készítése a szocialista országok pedagógiai információs rendszeréről, az információs források tartalmi feldolgozásának analitikus módszerei, a pedagógiai osztályozási séma kidolgozása, mint a többnyelvű pedagógiai szakszótár, a pedagógiai tezaurusz, s a pedagógiai információ szerepének vizsgálata a pedagógiai kutatásban és az iskolai gyakorlat hatékonyságának fokozásában. Jelzések történtek, hogy a későbbi években foglalkozni kell a pedagógiai információ gépesített tárolásának és visszakeresésének a kérdésével is. A konferencia egyetértett egy közös információs bulletin kiadásában. A határozat értelmében a bulletin évenként jelenik meg két szériában: az első széria tematikus, a második széria áttekintést ad elsősorban az oktatáspolitika területéről.

A bulletinbe valamennyi ország 30 oldalas anyagot készít, s a szerkesztést és kiadást minden évben más ország végzi. 1975-től a bulletinek rendszeresen megjelennek és ezzel a nemzetközi tudományos tájékoztatás mellett olyan akut kérdésben is előreléptünk, mint a magyar pedagógiai szakirodalom nagyobb publicitása külföldön, természetesen elsősorban a szocialista országokban.

A tőkés országokkal való pedagógiai információs kapcsolataink elsősorban az UNESCO és a BIE (Bureau International d'Éducation) szervezeteken keresztül erősödnek.

Kétévenként összeállítjuk az ország oktatásügyére vonatkozó „Nemzeti jelentés"-t, amely az adott időszak legfontosabb oktatási változásait, törvényeit, rendeleteit, statisztikai adatait stb. tartalmazza. (A legutolsó nemzeti jelentés 1977 nyarán készült magyar, orosz, angol, francia nyelven.) Nem rendszeres időközönként – konkrét kérésre – magyar anyagot küldünk a BIE információs bulletinje, az Educational documentation and information számára.

Az UNESCO védnöksége alatt megindult egy olyan törekvés, amelynek célja az összeurópai pedagógiai információs szervezet létrehozása (EDICO-Educational Information Cooperation). Ez a szervezet első konferenciáját 1974-ben Prágában, a másodikat 1977-ben Pozsonyban tartotta. Az értekezleten 17 ország és 6 nemzetközi szervezet, illetve rendszer (köztük a BIE, a FID és a MISZON) képviselője vett részt. Az amerikai ERIC-rendszer szakembere meghívottként volt jelen. Az EDICO egyfajta konvergálást tételez fel az európai országok információs rendszere közt, vizsgálja a nemzetközi együttműködés lehetőségeit és előfeltételeit; továbbá tapasztalatcsere-fórum a különböző technikák (reprográfiai, kommunikációs, elektronikus stb.) alkalmazása terén. A konferencia záródokumentumot fogadott el és adott ki az UNESCO ajánlásaként.

A többnyelvű pedagógiai szakszótár elkészítése során megismerkedtünk az EUDISED (Europen Documentation and Information System for Education) tezaurusszal, amit az Európa Tanács Nevelésügyi Dokumentációs és Információs Bizottsága állíttatott össze és hagyott jóvá. (Viet, J.: EUDISED multilingual thesaurus for information processing in the field of education, Council of Europe, La Haye-Paris, 1973. 391. p.). A tezaurusz 21 deszkriptorcsoportja az alá- és fölérendelt fogalmak fazettáinak alkalmazásával lehetővé teszi a dokumentumok tartalmának kielégítő és szabatos meghatározását és visszakeresését. Mivel az EUDISED tezaurusz eddig több (angol, francia, német, spanyol, olasz, holland, portugál), egymással összhangban levő nyelvi változatban készült el, lehetővé teszi a különböző országok információinak konvergenciáját és összeegyeztethetőségét. A mi

számunkra az EUDISED tezaurusz a külföldi szakirodalom jobb magyar adaptációját teszi lehetővé.

Az UNESCO-BIE konferencia XXXVI. ülésszaka (1977. augusztus 30–szeptember 8. Genf) előzetesen bekért nemzeti jelentések alapján tárgyalta az országos és nemzetközi szintű információs rendszerek problematikáját. Ajánlásokat dolgozott ki és küldött a tagországok kormányainak. Ezeknek a jórészén mi már túlhaladtunk. Számunkra két szempontból figyelemreméltó. Az egyik az információs szakemberek képzése. Kétségtelenül vannak olyan képzettségű szakembereink, akik a pedagógia területén megfelelő jártassággal rendelkeznek és megvan az a felkészültségük is, hogy a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat továbbfejlesztve, annak keretén belül szakszerűen informáljanak. Viszont szakemberképzésünk jövőjét annak tudatában kell alakítanunk, hogy benne az informatikának, közelebbről a pedagógiai információnak helye legyen.

Örvendetes, hogy az ELTE-n meghirdették a posztgraduális információs szakemberképzés programját. Minden bizonnyal néhány év múlva ezen is túl kell lépnünk a szakterületek differenciálása irányában. Viszont feltételezzük, hogy a szaktudományi hálózati központok is teljesítik az ezzel kapcsolatos feladataikat, a munkahelyi „ráképzést" Ehhez számba kell venni a feladatokat és kidolgozni azok programját.

A XXXVI. ülésszak nem kevesebb feladatra vállalkozott, mint a világméretű pedagógiai információs rendszer kiépítésére az UNESCO égisze alatt. A rendszert tulajdonképpen „nemzetközi oktatási bank részvénytársaságnak" nevezhetnénk, melyhez a tagországok kétoldalú kötöttséggel kapcsolódnak, ahová nemcsak beadni lehet valamit, hanem annak ellenértékeképpen ki is venni. Így pl. adatszolgáltatásunk fejében nemzetközi összehasonlító pedagógiai tevékenységünk számára nagyon hasznos, és máshol hozzá nem férhető adatokhoz juthatunk. Fontos érdekünk az is, hogy a magyar pedagógiai szakirodalom elismerése minél szélesebb nemzetközi fórumon, minél több országban alapozódjon meg. Tehát a rendszer kitűnő lehetőség arra, hogy a nyelvi korlátainkat feltörjük.

A nemzetközi hálózat csak akkor válthatja be a hozzá fűzött reményt, ha a tagországok adattárolása rendszeressé, szervezetté válik, ha kialakulnak az információközlés vonalai országon belül és nemzetközi viszonylatban, és ha képesek leszünk a nemzetközi oktatásügyi szabvány szerint adatokat szolgáltatni. Időszerű és célszerű ezért a nemzetközi oktatásügyi osztályozási rendszerrel (ISCED)* foglalkozni.

Az ISCED olyan eszköz, mely megkönnyíti az egyes országok oktatásügyi statisztikájának összeállítását, bemutatását, összehasonlítását a gazdasági és munkaerőtervezési statisztikákkal. Gyűjti az adatokat az oktatási intézményekbe jelentkezettek számáról, a beíratkozottakról, a pedagógusok számáról és az oktatási ráfordításokról. Információkat ad a pénzügyi befektetésekre, az anyagi támogatásra vonatkozóan is. Adatokat

* International Standard Classification of Education. Abridged edition. Paris, 1975. Unesco. 148 p. (ED/BIE) Confintcd. 35/Ref.8.

ad a korcsoportokra és a tanulók típusaira vonatkozólag, a felnőttoktatást szétbontja az oktatás szintjeinek megfelelően, de nem foglalkozik az iskolán kívüli nevelés intézményeivel. Az ISCED adatai az oktatás szintjére és programjára vonatkoznak. A kódszámok közül az egyik mindig a szintet, a második és a harmadik szám a programot jelöli.

* * *

A felvázolt problémák egyrésze régebbi keletű, más részük egészen új, de mindez sejtetni engedi a pedagógiai információ jövőbeli kiteljesedését.

MUTATIS MUTANDIS – A Nouvel Observateur 1978. január 30-i számában egészoldalas ismertetés foglalkozik Lucien HERR-rel, akinek könyvtáros életútja, a francia szocialista gondolat fejlődésében és munkásmozgalomban vitt teoretikus szerepe SZABÓ Ervinéhez hasonló. 1888-tól 1926-ban bekövetkezett haláláig az Eötvös Kollégium modelljéül is szolgáló világhírű intézmény, a francia értelmiségi elitet képző École Normale Supérieure tudós könyvtárosa, aki e könyvtárat a francia baloldali gondolkodás egyfajta központjává alakítja át. Német- és oroszországi utazásai kapcsolatba hozzák a kor forradalmi mozgalmainak javával. Szellemi mentora olyan, a legújabbkori francia történelem jelentős személyiségeinek, mint Jean Jaurès, vagy Léon Blum. Névadója a l'Humanité-nak, a Francia Kommunista Párt lapjának. Nem elhanyagolható szerepet visz a Dreyfus-per körül kialakult harcokban. – A könyvtáros szakma legmegbecsültebb értékei közé tartozik a legszélesebb értelemben felfogott nevelői funkció, a haladó gondolat ösztönzése, terjesztése. A jeles előfutárok között minden bizonnyal ott a helye Lucien Herrnek is.

(Rózsa György híradása)

TÁJÉKOZTATÓ AZ ERICTAPES ADATTÁRRA ALAPOZOTT GÉPI INFORMÁCIÓKERESŐ RENDSZERRŐL

EGYHÁZY Tiborné – KOVÁTS Zoltán

Az információáradat minden szakterületen megnehezíti a szakemberek, kutatók, tudósok munkáját. Pedig a szakmai világirodalom módszeres áttekintése és tudatos válogatása nélkül kb. 50 %-os valószínűsége annak, hogy a kutatómunka csak fölösleges ismétlése egy régebben eredményesen befejezett kutatásnak, vagyis népgazdasági szinten a kutatásokra fordított több milliárdos nagyságrendű összeget a jelenleginél kétszerte jobb hatásfokkal lehet felhasználni – megfelelő szakirodalmi előkészítés esetén.

A kutató „testére szabott" információk hézagtalan és gyors kiválogatását a minél teljesebb világirodalomból az elektronikus számítógép alkalmazása tette lehetővé. Magyarországon először a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára (VVEKK) szervezett számítógépes szakirodalomfigyelő szolgálatot a kémia tudományterületén. A szolgáltatás üzemeltetésében az 1971 óta szerzett tapasztalatokat felhasználva készült el az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) részére a pedagógiai információs rendszer korszerű, gépi információkereső szolgálatának terve.

A gépesített információs rendszer feltételei:

adattár
program
számítógép
információs szakember
a felhasználók szervezett együttese.

Adattár tekintetében az Egyesült Államok Pedagógiai Kutató Intézetének égisze alatt készülő ERICTAPES-re esett a választás.

BEVEZETÉS

A pedagógia, oktatás, oktatás-technológia terén megjelent információk, kutatási eredmények közlésére és a felhasználók gyors tájékoztatására vállalkozott az Educational Resources Information Center (ERIC) of the National Institute of Education (NIE), amikor megjelentette az ERICTAPES mágnesszalagos adattárait. Az Intézet három fajta adattárat hoz forgalomba, a RESUME LINEAR FILE-t, a POSTINGS FILE-t, és a THESAURUS FILE-t. Ezen kívül nyomtatott kiadványai is ismeretesek: a Research in Education (RIE), a Current Index to Journals in Education (CIJE) stb.

Az ismertetett SDI (Selective Dissemination of Information) rendszer az első típusú file, a RESUME LINEAR FILE alapján működik. A RESUME LINEAR FILE kivonatokat tartalmaz növekvő számsorrendben a referáló laphoz hasonlóan. A RESUME LINEAR FILE-on belül a kivonatok típusának (folyóirat-cikk, riport kivonat), illetve a kétféle nyomtatott kiadványoknak megfelelően (RIE és CIJE) kétféle típusa van az adattáraknak is:

– REPORT RESUMES FILE
– JOURNAL RESUMES FILE.

AZ ADATTÁRAK FŐBB JELLEMZŐI

Az ERIC file-k 9 csatornás, páratlan paritású, nem cimkézett mágnesszalagok. A file rekordjai az IBM S/360 Operating System (OS)-nek megfelelően változó blokkokban (VB) helyezkednek el. A rekordok sűrűsége a felhasználó igénye szerint 800 BPI vagy 1600 BPI. Visszakereső rendszerük az utóbbit, az 1600 BPI sűrűségű mágnesszalagot használja.

REPORT RESUMES FILE

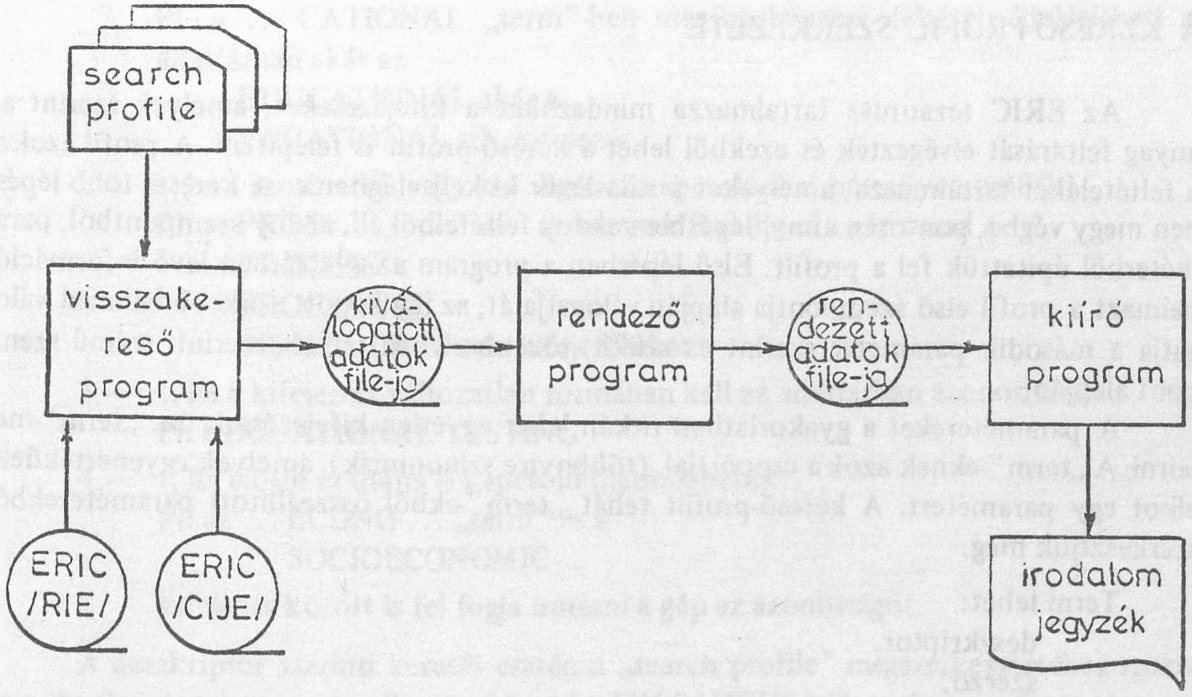
A Resources in Education (RIE)-ben közölt kutatási jelentések kivonatait tartalmazza. A RIE az oktatás területén megjelenő különféle kiadványokat ismerteti, rendszerezi és közli. A RIE-kivonatok értéke elsősorban abban rejlik, hogy a nem publikált, az úgynevezett „illó" irodalomról: technikai és kutatási jelentésekről, beszédekről, tanítási útmutatókról, statisztikai összeállításokról, tantervi anyagokról stb. ad tájékoztatást. A riport-kivonatok átlagos havi gyarapodása 1200 kivonat/hónap. A mágnesszalagok havi, negyedévi vagy éves egységekben rendelhetők meg. A mágnesszalagon levő riport-kivonat output formája az 1. számú mellékleten látható.

JOURNAL RESUMES FILE

A Current Index to Journals in Education (CIJE)-ban megjelenő cikk-kivonatokat tartalmazza. A CIJE közel 700 oktatási és oktatással kapcsolatos folyóiratból válogatja a referálandó közleményeket. A folyóiratcikk-kivonatok átlagos havi gyarapodása 1600 kivonat/hónap. A mágnesszalagok szintén havi, negyedévenkénti, vagy éves egységekben rendelhetők meg. A mégnesszalagon levő folyóiratcikk-kivonatok output formája a 2. számú mellékleten látható.

AZ ERICTAPES-EN ALAPULÓ INFORMÁCIÓ-VISSZAKERESŐ RENDSZER ELVI VÁZLATA

Az információvisszakereső rendszer (1. ábra) szekvenciálisan (több lépésben, sorban haladva) működik. A mágnesszalagos adattárakból a program utasítására a számítógép a bennük sorban, egymás után elhelyezkedő kivonatokat egyenként behívja és összehasonlítja valamennyi „search profile"-lal (kereső-profil). Ha a kivonat a „search profile"-ban megfogalmazott feltételeket kielégíti, akkor a gép egy külön mágnesszalagra felírja a kivonatot és mellé rendeli a neki megfelelő profilok azonosítóit. Ezután a rendező program a „kiválogatott" kivonatok file-jét sorba rendezi a „search profile"-ok azonosítója és a RIE, CIJE szerint. Az utolsó lépés a meghatározott formátumban, 2 példányban történő „listázás".

1. ábra

A VISSZAKERESÉSHEZ SZÜKSÉGES, „SEARCH PROFILE" MEGSZERKESZTÉSE

A visszakeresés hatékonyságát elsődlegesen a „search profile" szerkezete befolyásolja. A „search profile" összeállításában aktívan részt kell vennie a felhasználónak, hiszen csak az adott területen dolgozó szakember ismerheti olyan mértékben a keresendő tárgykört, hogy az irodalomkereséshez szükséges kifejezések helyes összeválogatásával a legjobb eredményt adó „search profile"-t tudja előállítani a profile-készítő.

A visszakeresés az adattárban rögzített adattípusok szerint történhet, amelyeket a profile-ba beépítendő kifejezések előtt jelölni kell (betűkód):

RIE futtatásakor

S szerzők szerinti keresés
D deszkriptorok szerinti keresés

CIJE futtatásakor

S szerzők szerinti keresés
D deszkriptorok szerinti keresés
C folyóirat szerinti keresés
A azonosítók szerinti keresés.

A KERESŐ-PROFIL SZERKEZETE

Az ERIC tezaurusz tartalmazza mindazokat a kifejezéseket, amelyek szerint az anyag feltárását elvégezték és ezekből lehet a kereső-profilt is felépíteni. A profil azokat a feltételeket tartalmazza, amelyeket a válasznak ki kell elégítenie. A keresés több lépésben megy végbe, pontosan annyi lépésben, ahány feltételből áll, ahány szempontból, paraméterből építettük fel a profilt. Első lépésben a program az adattárban levő információhalmazt a profil első szempontja alapján válogatja át, az így kapott szűkebb halmazt válogatja a második paraméter szerint és szűkíti tovább elvben tetszés szerinti számú szempont alapján.

A paramétereket a gyakorlatban ritkán lehet egyetlen kifejezéssel, ún. „term"-mel leírni. A „term"-eknek azok a csoportjai, (többnyire szinonimák), amelyek egyenértékűek, alkot egy paramétert. A kereső-profilt tehát „term"-ekből összeállított paraméterekből szerkesztjük meg.

Term lehet:

deszkriptor,
szerző,
folyóirat címe,
azonosító,

attól függően, hogy az adott témakörben a felhasználó melyik adatelem szerint kerestet. A term-ek között:

OR = VAGY
NOT = NEM

logikai kapcsolat állhat.

Paraméter: a hasonló, szinonim, logikailag egybetartozó term-ek egy csoportja. A paraméterek között:

AND = ÉS

logikai elem áll. A tiltó logikai elemmel kapcsolt term-et csak az első paraméterbe lehet tenni.

A „term"-ek megadása négyféle „mód"-on történhet, ami azt a célt szolgálja, hogy a számítógép a profile-ban megadott szótöredéket is felismerje az adattárban rögzített adatelemek között.

A problémát az jelenti, hogy a dokumentum címében, a tezauruszban előforduló kifejezések is ragozott, toldalékolt formában fordulnak elő, a gép ilyen esetekben csak akkor ismerné fel a „term"-eket, ha vagy minden toldalékolt alakját is beépítenénk a paraméterbe, vagy ha a toldalékok bevágásával a főalakokat állítjuk elő. Más módozatokhoz hasonlóan az ERIC keresésére írt program is úgy oldja meg ezt a problémát, hogy lehetővé teszi csonkolt formák azonosítását. Az alábbi példák azt mutatják be, hogy ebben az esetben milyen utasításokat lehet eszközölni.

1 – jelet kell alkalmaznunk a keresőprofilba beépített „term"-ek előtt, ha a szótöredék vagy szó elejéhez kapcsolódhat bármilyen betű(k).
Pl. a ... CATIONAL „term"-ben megfogalmazott feltételt kielégítheti az adattárban akár az
EDUCATIONAL akár a
VOCATIONAL stb. kifejezés.

2 – t, ha a szótöredék vagy szó végéhez kapcsolódhat bármilyen betű(k)
Pl. a PROC... „term"-mel azonosnak fogadja el a gép mind a
PROCESS
PROCEDURE
PROCEDURES stb. kifejezéseket.

3 – t, ha a kifejezést változatlan formában kell az adattárban azonosítani.
Pl. EDUCATIONAL TESTING

4 – t, ha előtte és utána is kapcsolódhatnak betűk.
Pl. az ... ECONO ... „term" és a
SOCIOECONOMIC
kifejezés között is fel fogja ismerni a gép az azonosságot.

A deszkriptor szerinti keresés esetén a „search profile" megszerkesztéséhez szükséges deszkriptorokat az aktuális (legfrissebb) THESAURUS-ból, szabványosított tárgyszógyűjteményből kell kiválasztani és a logikai elemek segítségével a „search profile"-lá összeépíteni. (Egy profilon belül többféle adatelem is szerepelhet!)

„Természettudományos nevelés" című témakörben a „term"-ek és paraméterek kapcsolata a következő lehet:

1. Paraméter		2. Paraméter
EDUCATIO (term) VAGY INSTRUCTIO (term)	ÉS	SCIENC (term) VAGY BIOLOG (term) VAGY CHEMIST (term) VAGY PHYSIC (term)

A fenti kereső-profil alapján mindazokat a kivonatokat találatnak minősíti a gép, amelyeknek a deszkriptorai között a következő kettő együttesen fordul elő.

Így:

EDUCATIO	+	SCIENC
EDUCATIO	+	BIOLOG
EDUCATIO	+	CHEMIST
EDUCATIO	+	PHYSIC
INSTRUCTIO	+	SCIENC
INSTRUCTIO	+	BIOLOG
INSTRUCTIO	+	CHEMIST
INSTRUCTIO	+	PHYSIC

„Term"-ek súlyozása.

A kereső-profil szelektivitását a term-ek súlyozásával lehet fokozni. Az egyes term-ekhez rendelt súlyértékek (−999-től +999-ig) a term-ekhez AND = ÉS logikai elemmel kapcsolódnak.

A keresőprogram biztosítja a kereső-profile-ban meghatározott és az adattárban felismert valamennyi term súlyértékének összegezését egy adott kivonaton belül. Ha az összeg egy előzetesen meghatározott küszöbérték alatt marad, a gép nem írja ki az egyébként találatnak tekinthető adatot.

Ezt képlettel a következőképpen lehet kifejezni:

$$\sum \begin{matrix}\text{Azonosított term-ek súlya} \\ \text{(egy kivonaton belül)}\end{matrix} \geqq \text{küszöbérték}$$

Az előző példa „search profile"-ja, a súlyozás következtében az alábbiakban módosulhat:

Küszöbérték: 10

1. Paraméter termek súlyértéke				2. Paraméter termek súlyértéke		
4	ÉS	EDUCATIO	ÉS	3	ÉS	SCIENC
		VAGY				VAGY
4	ÉS	INSTRUCTIO		3	ÉS	BIOLOG
						VAGY
				3	ÉS	CHEMIST
						VAGY
				3	ÉS	PHYSIC

Tehát a gép az előbbiek szerint csak azokat a kivonatokat fogja találatnak minősíteni és kiírni, amelyben a következő deszkriptorok együttesen fordulnak elő:

4	EDUCATIO	+	3	SCIENCE	+	3	BIOLOG	= 10
4	EDUCATIO	+	3	SCIENCE	+	3	CHEMIST	= 10
4	INSTRUCTIO	+	3	SCIENCE	+	3	BIOLOG	= 10
4	INSTRUCTIO	+	3	INSTRUCTIO	+	3	SCIENCE	> 10

Tájékoztatónkban elsősorban az adattár szerkezetére, a program működésének főbb vonásaira, főleg pedig a keresőprofilok szerkezetének technikájára vonatkozó ismereteket kívántuk röviden összefoglalni.

A program készítésének pénzügyi fedezetét a Kulturális Minisztérium Könyvtárügyi Osztálya biztosította, megszerkesztésének feladatát a Számítástechnikai és Ügyvitelszervezési Vállalat (SZÜV) zalaegerszegi szakemberei vállalták. A számítógépet ugyancsak a SZÜV zalaegerszegi részlege biztosítja.

A felhasználók felkutatása és megszervezése, valamint a szolgáltatás eredményes üzemeltetése már az OPKM feladata.

1. melléklet

RIE KIVONAT OUTPUT FORMÁJA

1 – a futás ideje
2 – lapszámozás
3 – profil-azonosító
4 – a nyomtatott forrás megjelölés
5 – a profilon belüli lapszámozás
6 – a kivonat sorszáma
7 – a nyilvántartásba-vétel és egyéb technikai jellegű műveletek dátuma
8 – témacsoport
9 – a lehetséges témacsoportok
10 – a publikáció típusa
11 – programterület
12 – megjelenés éve
13 – cím
14 – szerző(k)
15 – deszkriptorok
16 – azonosítók
17 – EDRS – Eric Documentation Reproduction Service (az intézmény reprográfiai szolgálatától megrendelhető xerox másolat vagy microfishe ára)
Jelen esetben EDRS-től a dokumentum nem szerezhető be.
18 – Terjedelem
19 – RIE megjelenési ideje
20 – kivonat
21 – a témát kidolgozó intézmény neve és címe
22 – Felügyeleti Szerv
23 – a beszerzéshez szükséges adatokat közli

2. melléklet

CIJE KIVONAT OUTPUT FORMÁJA

1 – a futás ideje
2 – profilazonosító
3 – a nyomtatott forrás megjelölése
4 – a profilon belüli lapszámozás
5 – a kivonat sorszáma
6 – a nyilvántartásba vétel és egyéb technikai műveletek időpontja
7 – témacsoport
8 – a folyóirat megjelenési éve
9 – a cikk címe
10 – szerző(k)
11 – deszkriptorok
12 – azonosítók
13 – CIJE megjelenési időpontja
14 – kivonat
15 – a folyóirat címe, bibliográfiai adatai

RANGANATHAN DÍJ elnyerésére hirdetett pályázatot, immár második alkalommal, a FID Osztályozáskutatási Bizottsága (Comitee on Classification Research). A pályamunkák elbírálására különbizottságot hozott létre, amely megfelelő pályamű hiánya esetén fenntartja a jogot nemleges döntésre is. A díjat 1978 szeptemberében a FID 39. konferenciáján nyújtják át Edinburghban (UK). Az első Ranganathan díjat Mr. Derek AUSTIN kapta (British Library).

(A FID/CR körlevélből)

KÖNYVTÁRAINK HELYISMERETI KIADVÁNYAI

PÉTER László

Különösen az utóbbi évtizedben meglepő gazdagságban bontakozott ki megyei és városi könyvtáraink helyismereti tevékenysége, nem utolsó sorban helyismereti kiadványpolitikája. Ha valaki figyelemmel kísérte a könyvtári kiadványokat, vagy kivált egyvégtében végiglapozza a Hajdú-Bihar megyei könyvtár 1973 óta évenként összeállított Könyvtári kiadványok című – sajnos, a bejelentések elmulasztása miatt nem is teljes – jegyzékét, örömmel látja, milyen sokszínű, sokfajta igényt kielégítő az a mennyiségében is gazdag termés, amely könyvtáraink műhelyeiből évről évre kikerül. Nemcsak helyismereti vonatkozásúak természetesen, hiszen a megyei és városi könyvtáraknak sok más kötelezettségük is van, s egyikük-másikuk az évek során sajátos tárgyköröket vállalt magára. Szombathely az irodalomkutatások évi bibliográfiáit adja közre, Kecskemét a mezőgazdaság köréből jelentet meg kiadványokat, Jászberény a kisgrafika népszerűsítéséről vált ismertté, Békéscsaba bibliofil csemegének számító versesfüzeteket ad ki, Kaposvár, és Szolnok a pedagógusok számára nyújt könyvekről, folyóiratokról tájékoztatást, s így tovább. A középiskolai tanulmányi versenyekhez eleinte Debrecen és Szombathely egymástól függetlenül kezdett ajánló bibliográfiákat megjelentetni; most már összefogtak, közösen készítik, legfeljebb a helyismereti témákat dolgozzák ki külön-külön.

Olykor az első pillantásra meg is lepődünk: miért kell Tatabányán a csecsen és az ingus nép történetéről meg irodalmáról kiadni füzeteket; miért, hogy a jellegzetesen fővárosi, urbánus költőnek, Szép Ernőnek bibliográfiáját Szolnok adja ki? De közelebbről megnézve kiderül érdekeltségük, vállalkozásuk nemes és helyes indoka: a Csecsen-Ingus Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság Komárom megye testvérterülete; népének és kultúrájának megismertetése szép hivatása a megyei könyvtárnak. SZÉP Ernőnek meg mezőtúri diákoskodása, ott megjelent első verseskötete, a szolnoki színház megnyitóján elmondott ünnepi prológusa elég jogcím, hogy a megyei könyvtár helyi irodalmi örökségébe tartozónak érezze, s hagyatékának számbavételére vállalkozzon.

KIADVÁNYFAJTÁK

Ezek a fajták egyben azt is mutatják, hogy mennyire nehéz megvonni a határt a helyismereti kiadványok és a másfélék között. Ám az átmenetek ellenére a két véglet világosan elkülöníthető. A következőkben a nyilvánvalóan helyimereti érdekű kiadványok fajtáit, típusait próbálom jellemezni, eredményeiket fölmérni, feladatainkat fölvázolni.

Csoportosításuk sokféleképpen történhet. Mindenek előtt alaki szempontok szerint. Legelemibb a sokszorosítás módjából adódó különbség: nyomtatás vagy különféle eljárású többszörösítés. Ezt nem csupán anyagi lehetőségeink szabják meg, olykor tükrözi ez az iránta várható érdeklődés körét, olykor a kiadvány maradandóságára vonatkozó véleményünket. A kis példányszám, amely csak xerox-rota sokszorosítást kíván, nem föltétlenül értékjelző, de néha lehet.

Újabban szaporodó kiadványfajta a hasonmáskiadás. Régi ritkaságok, hozzáférhetetlen értékek közkinccsé tételének a xerox-rota eljárással viszonylag olcsóvá vált lehetősége révén kitűnő távlatai vannak. Több könyvtárunk él is e lehetőségekkel. Példaszerű, ahogyan Szolnok a névadó VERSEGHY Ferenc műveinek újrakiadásával szolgálja a helyi irodalmi örökség ápolását. A Somogyi könyvtár is így mentette meg a feledéstől VÁRY Gellértnek Emléklapok Csongorád múltjából címmel a század elején papírra vetett kéziratos visszaemlékezését. Tervezzük [a Somogyi-könyvtár (– a szerk.)] DUGONICS András (Magyar várak, kézirat), JUHÁSZ Gyula (Thematikák, kéziratos jegyzetek), JÓZSEF Attila (Szépség koldusa, 1922. évi első kiadás) hasonmásban való hozzáférhetővé tételét.

További csoportosítási szempont: időszaki kiadványok (különféle híradók) és önnálló kiadványok. Ez utóbbiak lehetnek évkönyvek, sorozatok tagjai, és lehetnek teljesen önállók, sorozaton kívüliek.

Sokan ismerik már álláspontomat, de hadd ismételjem meg itt is: az évkönyvnek mint kiadványtípúsnak ellensége, a sorozatnak viszont híve vagyok. Összefoglalom érveimet is. Az évkönyv, bármi reprezentatív, tetszetős, a hozzá nem értőket elkápráztató kiadvány is, de korszerűtlen: gőzmozdony az űrhajók korában. Először is lassú, mert össze kell várnia sok írást, s egy miatt késik a napvilágra hozatallal az is, ami már rég kész van, s aminek eredményei már rég megtermékenyíthetnék a kutatást. Elrettentő példákat hozhatnék föl évkönyvek többéves késéséről, az impresszum és a valódi megjelenés különbségéből adódó képtelenségekről, amelyek szintén megzavarják a kutatást, különösen majd utódainkat. Másodszor az évkönyv vegyes fölvágott: árut kapcsol; olyat is rákényszerít, hogy a vastag kötetnek a polcán szorítson helyet, akit a terjedelmes műből talán csak egyetlen tanulmány érdekel. (Ezen segít a különnyomat, ha van. De ha már van, akkor jobb volna, ha csak „különnyomat" volna, azaz füzetsorozat. De erről mindjárt külön is szólok.) Harmadszor pedig az esetek többségében az évkönyv az írások temetője. Katalógusok, bibliográfiák ritkán elemzik (analizálják), ritkán veszik föl részletesen a tartalmukat, még ritkábban tükröződik a sokféle tárgykör a mutatójukban – ha egyáltalán ez van –; egyszóval egy-egy írás elsikkad a sokféle más közt; nehéz fejben tartani, már hónapok múltán alig lehet emlékezni, melyik évkönyvben is jelent meg ez vagy az az írás. (Ezen megint segíthet az évkönyvek repertóriuma; ilyen készül a múzeumi évkönyvekről; a könyvtáriakról még nem. De ez sem ellensúlyozza teljesen az évkönyvek koporsójába zárt írások elfeledésére ítéltettségét.)

Egy tárgy – egy kiadvány. Ez a legcélszerűbb kiadási forma, ez a leggyorsabb, ez kerül leghamarabb, a legkevesebb átvétellel a tudomány vérkeringésébe.

De az önnálló kiadások (könyvek, füzetek) közt is előnyben részesítem a sorozatban megjelenőket. Ez mintegy közbülső típus az évkönyv és a teljesen önnálló kiadvány

között: egyesíti a kettő előnyét, a hátrányaik nélkül. Önálló, de mégis azzal, hogy egy sorozat tagja, láncszeme, magával vonja az egész láncot: a sorozat előtte és – jórészt – utána következő számait is. Az előtte levőkét úgy, hogy a – jól szerkesztett – sorozat minden darabjában ott a korábbiak jegyzéke. Ha egyetlen száma valakinek a kezébe jut, az rögtön megtudja, mi jelent meg már a sorozatban; sokszor értesül így az ember olyanról, amely másként elkerülte volna a figyelmét. S a sorozat következő tagjaira is hat egy-egy szám: akinek egy a szeme elé került, s jónak találja, figyeli már a következők megjelenését: keresi, gyűjti őket. Ha éppen úgy teszik neki, a sorozat teljessége kedvéért olyat is megszerez, amely tárgyánál fogva ugyan nem érdekli; ez azonban mégsem olyan kényszerítő rá, mint az évkönyv esetében.

Az évkönyv maga is sorozat; elképzelhető sorozaton kívüli fajtája is, az egyszeri gyűjteményes mű, tanulmánygyűjtemény. Ez egy fokkal még hátrányosabb kiadványfajta, hiszen éppúgy kolligátum, mint az évkönyv, a sorozatban, az időszakosságban rejlő előnyök nélkül. Kivétel lehet, ha tárgyköre egynemű, s ez a jól körülhatárolt tárgy tömör címben jut kifejezésre. Ilyen pl. a Kaposvár száz éve című honismereti tanulmánygyűjtemény, a Somogy megyei könyvtár kiadványa (1974).

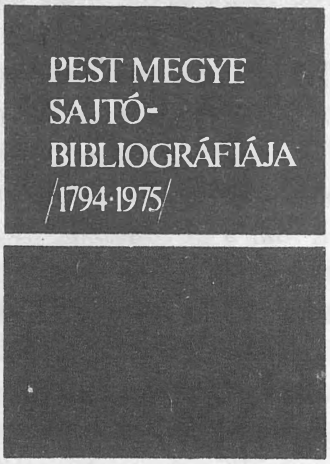
A helyismereti kiadványoknak csak egy része bibliográfia. Ezek is tovább bonthatók különféle formai szempontok szerint. A közismert, egymást keresztező csoportosítási elvek: kurrens és retrospektív; ajánló (válogatott) és szak (teljességre törekvő) bibliográfia. Az ajánló és a válogatott nem mindig esik egybe: az ajánló bibliográfia természetétől fogva válogatott, ám a válogatott nem bizonyos, hogy „ajánló", azaz a válogatás alapja többféle is lehet, nem föltétlenül a népszerűsítés.

MŰFAJI TAGOZÓDÁS

A HELYISMERETI BIBLIOGRÁFIÁK

Sajtóbibliográfiák

Szerencsés, hogy remélhetően hamarosan valamennyi megye hírlapanyagának elkészül nyilvántartása. Szorgalmazásában nagy érdeme van Páldy Róbertnek, aki még az első megyei sajtóbibliográfiák megjelenésekor sürgette, hogy minden megyei könyvtár első feladatának tekintse a példák követését, s így mielőbb lehetővé váljék, hogy bizonyosfajta laza sorozatként – külsőségekben, szerkezetben egymástól eltérve ugyan, de lényegi adatközléseikben egymáshoz kapcsolódóan – egybeálljon Magyarország hírlapirodalmának bibliográfiája. Ez elkészülése után túlmutat a helyismereti érdeken, hiszen a főváros anyagával, továbbá a ma szomszéd országokba eső magyar nyelvű területek hír-

lapjaink nyilvántartásával bővülve készen áll, vagy új szerkezetbe átdolgozva könnyen elkészíthető nemzeti sajtó bibliográfiánk.

Ennek a bibliográfia-fajtának a módszere a legkiérleltebb. Elősegítette ezt az 1974. évi szegedi tanácskozás, amely levonta a tanulságokat az eddig elkészült kötetekből. Somogy (1957), Veszprém (1957), Komárom (1962), Vas (1964), Borsod (1964), Fejér (1965), Szabolcs-Szatmár (1969), Heves (1972), Csongrád (1974), Hajdú-Bihar ([1974] 1973), Békés (1974), Szolnok (1976), sajtóbibliográfiái után várhatjuk még Baranya, Bács-Kiskun, Győr-Sopron, Nógrád, Tolna és Zala megye integrációra alkalmas, hasonló összeállításait. Elkészült néhány városi hírlapbibliográfia is (Makó, Jászberény). Járható út, ha egységes módszerrel készítik, hogy a megyei bibliográfia városonként egy-egy kutató munkájából szülessék.

Táji, megyei, városi, községi bibliográfiák

Itt a bibliográfia fogalmát tágabban értelmezzük: nemcsak az önálló művek (könyvek, füzetek), hanem az időszaki kiadványokban (folyóiratokban, sőt napilapokban) megjelent cikkek jegyzékét is tartalmazzák. Általában ezek retrospektívek, s noha elvben teljességre törekednek, a gyakorlatban – éppen az időszaki kiadványokban közölt írások szinte a végtelensége miatt – szükségképpen válogattak. Minél nagyobb területet akarnak átfogni, annál inkább. A „tájak" eddigi bibliográfiai kísérletei (Sárrét, 1974; Palócok, 1975) éppen ezért szinte eleve reménytelenek. A debreceni egyetemi könyvtár Tiszántúli Bibliográfiája is ezért bizonyult megvalósíthatatlannak.

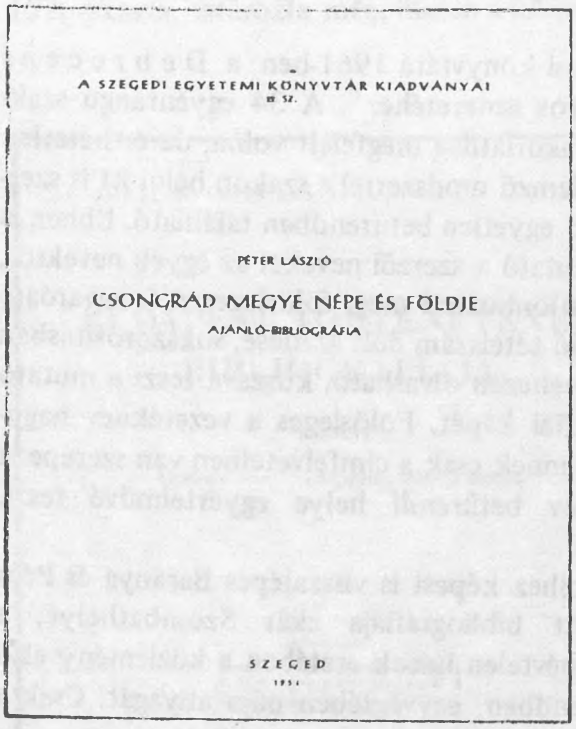
Több reménye van a belátható időn belüli megvalósításnak, ha szűkebbre vonjuk a kört: legalább megyében, de még jobb, ha egy-egy helységben (városban, községben) gondolkodunk. A megye túlságosan változékony s némiképpen mesterséges közigazgatási egység; a városok, községek határai viszonylag tartósabbak. Ezért célszerűbb volna a megyei bibliográfiákat is a városok és a községek önálló bibliográfiáinak sorozatként elkészíteni. Ilyenre még nem láttam példát, bár úgy látszik, mintha Vas megye így fogta volna fel feladatát, amikor Körmend és Celldömölk bibliográfiáit kiadta. Magam is úgy vélem, hogy pl. Csongrád megye bibliográfiáit Szeged, Hódmezővásárhely, Makó, Szentes, Csongrád, valamint a községek egy-egy kötetéből, tehát összesen mintegy 6 kötetből álló sorozat tartalmazhatná. Még jobb volna, ha a községek anyaga járásonként a szegedi, makói, szentesi kötetbe kerülne. Valószínű persze, hogy bizonyos aránytalanságok mutatkoznának: egy-egy kötet nyilván nem lenne egyforma terjedelmű; Szegedé és a szegedi járás községeié pedig kettőt is kitenne. Az, hogy Szeged és a szegedi járás községei egy műbe kerüljenek, nemcsak a „város és vidéke" kölcsönös függése elvének felelne meg, hanem azért is célszerű lenne, mert egyrészt számos mai község 1950-ben, 1952-ben a

szegedi tanyavilágból önállósult, másrészt viszont öt város körüli község 1973-ban egyesült Szegeddel.

A megyei bibliográfiák eleddig jó részt csak a fölszabadulás utáni évek anyagát tartalmazzák, és csak ajánló jelleggel (Tolna, 1973; Borsod, 1974; Hajdú-Bihar, 1975; Veszprém, 1975; Bács-Kiskun, 1976). Pest megyéé ([1975] 1974) – BOROS PÁL munkája – visszanyúlik a történelembe. Mint e nemben az egyik legjelentősebb vállalkozással, érdemes módszertani megoldásait jobban szemügyre venni: miben követhető, miben nem a példája?

Első része a megye általános és összefoglaló irodalmát tárgyalja, a második helységenként közli anyagát. A kettő között azonban semmi sem teremt összefüggést, pedig az első rész tételeit föl lehetett volna tárni elemzően (némely műben akár a lapokat is megjelölni, hol melyik helységgel foglalkozik, de általában legalább fölsorolni a helységneveket), s helységnévmutatóval egy helyre gyűjteni mind az első, mind a második rész anyagát. Nagy kár az is, hogy az első részben egy-egy tárgyi csoporton belül, a második részben egy-egy helységen belül a besorolás alapja a semmi hasznot nem hozó szerzői betűrend; holott, ha már a szakrendi tagolás lehetőségéből kifogytunk, a végső rendező elv: az időrend. Akár a megjelenés időrendje, akár a mű tárgyalta esemény idejéből adódó: bármelyik többet mondd, mint a mechanikus betűrend.

A SZEGEDI EGYETEMI KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI

PÉTER LÁSZLÓ

CSONGRÁD MEGYE NÉPE ÉS FÖLDJE

AJÁNLÓ-BIBLIOGRÁFIA

SZEGED

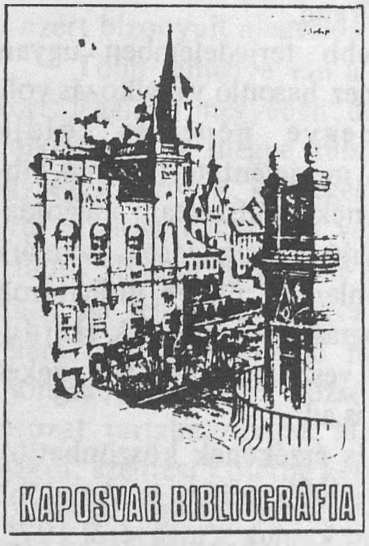
Sokkal kisebb terjedelemben ugyan de a Pest megyeihez hasonló vállalkozás volt a Csongrád megye népe és földje címmel 1954-ben megjelentetett ajánló bibliográfiám, amelynek módszertani megoldását hasonló műfajú vállalkozások számára ma is merem ajánlani. Szűkebb időhatárok között, de ugyancsak mintaszerű BÉNYEI Miklós ajánló bibliográfiája (Könyvek Hajdú-Bihar megyéről, 1945–1974, 1975). Csak önálló műveket vesz ugyan föl, ám ezeket alaposan, egyenként ismerteti, s a kötet végén helynévmutatót is ad.

Ugyancsak BÉNYEI Miklós kezdeményező kedvének és érzékének köszönhetjük önálló kiadványként az első kurrens, évi megyei helyismereti bibliográfiát is. Az előbb említett ajánló bibliográfiának a folytatásaként külön füzetben kapjuk a megyéről 1976-ban megjelent önálló művek bőven annotált szakrendi jegyzékét név-, földrajzi-, tárgy- és kiadói mutatóval (1977). Bizonyára folytatása, másutt pedig követése következik!

Különleges és egyedülálló válfaját képviseli a megyei helyismereti bibliográfiának Komárom megye helyismereti katalógusa (1973). Gazdag anyaga és a tatabányaiaknak más kiadványaikból is jól ismert kitűnő helyismereti tevékenysége megnyugtat bennünket, hogy a megye közgyűjteményeinek e könyvben gondosan összegyűjtött forrásjegyzéke fölér a megye helyismereti bibliográfiájával, sőt a lelőhely közlésével még többet is nyújt ennél. Szokatlanul, de a katalógus műfajával összhangban, az ETO szerint közli anyagát. A végéhez csatolja az időszaki kiadványok jegyzékét. Három mutatóval aknázza ki anyagát: földrajzi, név- és intézmény-, valamint nyomdai mutatót ad.

A városok bibliográfiái közül a fölszabadulás után Szombathelyé készült el először (1948). Az úttörés érdemén, sok tétel összegyűjtésén kívül semmit sem mondhatunk érdeméül: szerzői betűrendben ömlesztve adja anyagát. Csongrád városé (1954), KATONA Imre munkája, bár nem következetes de a maga nemében átgondolt szakrendben tárja föl a város irodalmát, a nagyobb művekből kiemelve a városra vonatkozó helyet, nem ritkán egyetlen lapot; a szakon belül az időrendi besorolást követve, s a végén névmutatót közölve. Baja irodalma (1957) a szakrenden belül ismét betűrendet, Makóé (1958) időrendet követ; névmutatót mindkettő ad, Bajáé egységes név- és tárgymutatót, s ez már újabb módszertani vívmány.

Nagy vállalkozás volt a debreceni egyetemi könyvtáré 1961-ben: a Debreceni bibliográfia: „alapvető irodalom a város ismeretéhez". A 34 egyenrangú szakcsoport, ha kissé aránytalannak tetszett is, gyakorlatilag megfelelt volna, de érthetetlen volt, hogy a hazai bibliográfia vaskorszakát jellemző módszerrel e szakon belül itt is szerzői betűrendet kaptunk. A név- és tárgymutató egyetlen betűrendben található. Ebben is látjuk az azóta szintén gyakori megoldást: a mutató a szerzői neveket az egyéb nevektől, tárgyszavaktól csupa nagy betűvel (verzállal) különbözteti meg, fölöslegesen és zavaróan. Fölöslegesen, mert erre alkalmasabb a megfelelő tételszám dőlt szedése, sokszorosításban az aláhúzása. Zavaróan, mert a sok nagybetű nehezen olvasható, kuszává teszi a mutató tükrének tipográfiai képét. Fölösleges a vezetéknév nagybetűs szedése is: ennek csak a címfelvételben van szerepe; a mutatóban a név betűrendi helye egyértelművé teszi, melyik a rendszó.

A debrecenihez képest is visszalépés Baranya és Pécs 1964-ben kiadott bibliográfiája akár Szombathelyé, a szerzői név, sőt névtelen írások esetében a közlemény első betűje szerinti rendben, egyvégtében adja anyagát. Csak a CSEKEY István iránti kegyelet mentheti, hogy posztumusz művét változatlanul adták ki. Valamit enyhít szakszerűtlenségén, valamelyest könnyít használatán a három mutató: személynévi, földrajzi-névi és tárgymutató. Annyiban ez a kiadvány különleges típust testesít meg, hogy együtt, elválaszthatatlanul együtt közli a megye és a megyeszékhely szakirodalmát.

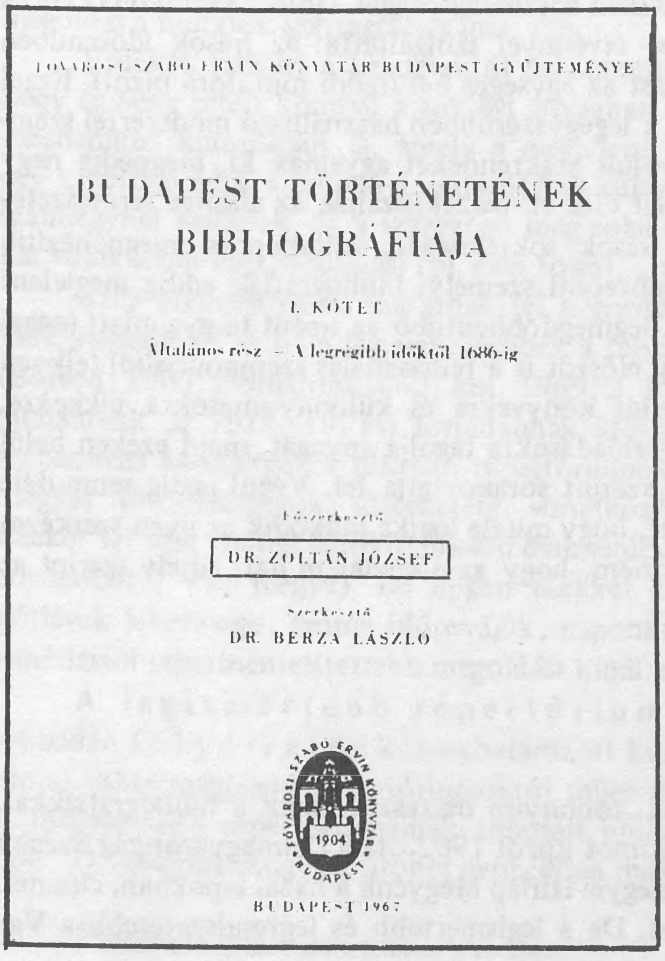
Kaposvár bibliográfiája (1973), munkaközösség összeállítása, az első olyan mű, amely alkalmasnak bizonyult arra, hogy példáján a hazai városbibliográfia

minden további vállalkozója tanuljon. Elsősorban a szerkezet, az anyagközlés módszere rejt – követendő és kerülendő – tanulságokat. Nem számítva most néhány kisebb városbibliográfiát (Vác, 1974; Komló, 1974; Törökszentmiklós, 1974; Kazincbarcika, 1975), még három, a kaposvárihoz hasonló munka jelent meg: Szolnoké (1976), Körmendé (1976) és Celldömölké (1976). Ez utóbbi kettő nem is városhanem községbibliográfia, e nemben mindenképpen úttörő és minta.

Ez a négy bibliográfia jó alkalom lenne arra, hogy szűkebb szakmai tanácskozás vitassa meg szakrendjüket, és kísérelje meg kidolgozni a hazai városbibliográfiák szakrendi szerkezetének általánosítható, tehát ajánlható sémáját, helyet hagyva természetesen a helyi sajátosságok érvényesülésének.

Különleges fajta városbibliográfia Mohácsé (1976), amelynek sajátosságát az 1526-i csata határozta meg, hiszen a közölt anyag zöme ezzel foglalkozik, s csak töredéke magával a várossal.

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR BUDAPEST GYŰJTEMÉNYE

BUDAPEST TÖRTÉNETÉNEK BIBLIOGRÁFIÁJA

I. KÖTET

Általános rész – A legrégibb időktől 1686-ig

Főszerkesztő

DR. ZOLTÁN JÓZSEF

Szerkesztő

DR. BERZA LÁSZLÓ

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 1904 BUDAPEST

BUDAPEST 1967

Végezetül csak említem a fővárosnak, Budapestnek hatalmas méretű, hétkötetes bibliográfiáját (1963–1974), amely a léptékkülönbségek miatt csupán bonyolult áttételekkel alkalmas a vidéki városok, községek bibliográfiáinak mintájául, de mindenképpen a hazai helyismereti bibliográfiai munka ez eddig legnagyobb vállalkozása.

Személyi bibliográfiák

Nem sajátosan helyismereti műfaj, hiszen más igényből is fakadhat, de föltétlenül hasznosan gazdagíthatja egy-egy könyvtár helyismereti kiadványainak színképét, ha ezzel a módszerrel is számba veszi nagy alkotóinak életművét. S itt nemcsak írókra, tudósokra kell gondolnunk, hanem művészekre, műszaki, mezőgazdasági szakemberekre is. Ezért volt helyes, hogy a nyíregyháziak már 1963-ban elkészítették

WESTSIK Vilmos, a szolnokiak FRISS Antal gordonkaművész (1975) vagy CHIOVINI Ferenc festőművész (1977) bibliográfiáját, a kaposváriak a sokoldalú LUKÁCS Károly bibliográfiával párosított életrajzát (1973), a szombathelyiek FÜRST Sándorét (1975), s így tovább. Derék, hogy a salgótarjániak szemmel tartják a Madách-irodalmat (1973), nyilván időről időre közreadják az újabb termést. (Azonban egyeztetniük kell majd munkájukat a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetében folyó nagy irodalomtörténeti bibliográfia munkálataival, nehogy fölösleges párhuzamosság vonja el az erőket más, ugyancsak fontos tennivalóktól.) A szolnokiak megint jól választottak, amikor BÁNYAI Kornél életművét elevenítették fel (1973); a segítségükkel dolgozó törökszentmiklósi városi-járási könyvtár bátorságáról is tanúságot tett, amikor olyan ellentmondásos, ráadásul élő, mégpedig külföldön élő szülöttjének munkásságát kísérelte meg összefoglalni mint amilyen SZÉLPÁL Árpádé (1974). Nagy vállalkozásnak indult a debreceni egyetemi könyvtár két sorozata, mely Debrecen és az egyetem nagy tudósait, íróit mutatja meg az országnak. Szegeden szintén az egyetemi könyvtár kiadványaival kezdtük ezt a műfajt (BERETZK Péter, 1954; MÓRA Frenc, 1954; JÓZSEF Attila, 1955), majd a Somogyi-könyvtár sorozatában folytattuk (DUGONICS András, 1969; VJDA László, 1969; OLTVAI Ferenc, 1970; BÁLINT Sándor, 1974). Három nyelvészprofesszor munkásságát az egyetemi Actában közöltem (MÉSZÖLY Gedeon, CSEFKÓ Gyula, KLEMM Imre Antal).

Meglepő, hogy a személyi bibliográfiák szerkezetében még ma is mennyi módszertani ügyetlenség rontja le e fontos segédeszköz használhatóságát. Holott a mintát GYURIS György Dugonics-bibliográfiája általános érvénnyel szolgáltatta: az írások időrendben sorakoznak, s mindenféle tárgyi kiaknázást az egységes betűrendi mutatóra bízott. Ezzel a legegyszerűbben elkészíthető s egyben a legegyszerűbben használható módszerrel szemben bibliográfusaink elképesztően bonyolult szakrendeket agyalnak ki, mégpedig nagy fáradsággal, holott éppen az ellenkező célt érik el: összekuszálják az alkotás természetes rendjét, összefüggéseit, elbújtatják az írások sokféleségét, voltaképpen megnehezítik az életmű áttekintését. Ez jellemzi a debreceni személyi bibliográfiák eddig megjelent számait, de a legtöbb bibliográfiát is. A legmegdöbbentőbb az imént tárgya miatt joggal dícsért Lukács Károly-bibliográfia, amely először is a felhasználás szempontjából teljesen közömbös alaki (formai) szempont szerint könyvekre és különnyomatokra, cikkekre, könyvismertetésekre, kéziratokra és rádióelőadásokra tagolja anyagát, majd ezeken belül a közlemények címének kezdőbetűi (!) szerint sorakoztatja fel. Végül pedig semmiféle mutatót sem közöl. Nem is érti az ember, hogy miféle logika működik az ilyen szerkezet kidolgozójában. Csak azt lehet feltételeznem, hogy az a hiedelem hat, amely szerint az egyszerű nem eléggé tudományos.

REPERTÓRIUMOK

Tiszta formában kevés van belőlük, többnyire összeszövődnek a bibliográfiákkal.

K u r r e n s helyismereti repertóriumot közöl 1962 óta a Délmagyarország Szeged a hazai lapokban, 1970 óta a Csongrád megyei Hírlap Megyénk a hazai lapokban, címmel. Hasonlót közöl 1970 óta a Békési Élet. De a legismertebb és legrendszeresebb a Vas

megye irodalma (1964-) című összeállítás, amely negyedévi rendszerességgel a Vasi Szemlében és sorozattá összeálló, tehát a napi kutatásban kitűnően használható különnyomatokban adja a megye bibliográfiáját és repertóriumát. Ez a megoldás látszik a legalkalmasabbnak a helyismereti írások rendszeres figyelemmel kísérésére.

Mindössze két kérdés merül itt fel. Az egyik a bibliográfia és a repertórium összeházasításának kérdése, azaz az önálló kiadványok besorolása az időszaki kiadványokban megjelent írások, elsősorban a napilapok cikkei közé. Ezt még a szombathelyiek is elkülönítik egymástól: negyedévenként először a bibliográfiát közlik (Önálló művek és gyűjteményes munkák Vas megyére vonatkozó közleményei), utána havonkénti tagolásban a repertóriumot (Időszaki kiadványok Vas megyére vonatkozó közleményei). Holott az önálló művek ilyenkor még kitűnően beilleszthetők a cikkek szoros időrendjébe, akár napra pontosan. A megjelenést ma már sok forrásból szemmel lehet tartani; ennek híján a könyvtárba való beérkezés is irányadó lehet. Végül pedig minden egyéb fogódzó híján a műről megjelent első ismertetés elé lehet helyezni. (Ez az elv retrospektív bibliográfiák időrendezésében is eligazíthat.) Ezzel az „interpolációval": az önálló műveknek az időszakiak közé helyezésével, a bibliográfus egy „információval", egy tájékoztatással többet ad, mint az elkülönített (s a negyedéven belül kényszerűen mégiscsak cím vagy szerző szerint betűrendben adott!) közlésmóddal. Ez a többlet: éppen a megjelenés minél pontosabb időpontja, amely – különösen évek múltán – fontos lehet. A másik kevésbé sikerült megoldás a mutatók széttagoltságában van.

Érdekes viszont a kezdetektől folyamatos tételszámozás, amelynek nagy előnye, hogy egy-egy tételt könnyű a sok évi anyagban is megtalálni, sőt lehetővé teszi az olyan mechanikus kumulációt is, amely a megjelent közlemények xerox-rota sokszorosítását egy kötetben adja, s csupán a mutatót kell külön munkával összesíteni. Igaz, hogy már öt számjegynél tartanak, de a százezrest még soká érik el, s addig kitart ez az öt számjegy, kár volna tehát más megoldást (pl. éves törést, „perelést"-t) választaniuk.

Szép eredményeket mutatnak fel könyvtáraink a retrospektív repertóriumok kiadásában is. Itt a legjelentősebbek a felszabadulás utáni évek anyagát tartalmazók (Borsod, 1966; Komárom, 1–2. köt. 1969, 3. köt. 1976; Veszprém 1–2. köt. 1970), de általánosak az 1918–19. évi forradalmak időszakát, vagy csupán az 1944–45. évi felszabadulási eseményeket tükröző repertóriumok is. Salgótarján például kiadta a Nógrád megyei úttörőcsapatok történetére vonatkozó cikkek repertóriumát (1973–1976). Ezeket fel sem tudom sorolni, inkább csak emlékeztetek néhány ilyenre (Szeged, Hódmezővásárhely, Vas megye). De éppen ezekkel kapcsolatban vetődött fel célirányosabb pótlásuk lehetősége: szoros időrendjük, naponként is több tételük takarékosabb, a sok ismétléstől tehermentesítettebb megoldást kínál: az eseménynaptárét.

A legismertebb repertóriumfajta egyetlen időszaki kiadványnak, jobbadán folyóiratnak meghatározott korszakot felölelő anyagát közli. Az 1975. június 30-ig megjelent repertóriumokról teljes áttekintést kaphatunk KERTÉSZ Gyula: A magyar sajtó repertóriumainak annotált bibliográfiája c. 1977-ben megjelent kiadásából.* Örvendetes, hogy az utóbbi évtizedben mennyire megszaporodott az ilyenek száma.

* Ismertetését ld. e szám Szemle rovatában.

Van, amelyik még élő folyóirat egy-egy szakaszát összesíti (Tiszatáj 1947–1971; Alföld 1950–1969; Borsodi Szemle 1956–1967; Jelenkor 1958–1968; Baranyai Művelődés 1954–1973; Jászkunság 1954–1974; Békési Élet 1966–1975; Új Forrás 1969–1973 stb.), s van, amelyik megszűnt folyóiratot támaszt fel azzal, hogy felhalmozott anyagát közkinccsé téve bevonja a tudomány vérkeringésébe (Válasz, Magyarok, Debreceni Képes Kalendárium, Délvidéki Szemle, Pannónia stb.) Némiképp ide tartozik a múzeumi évkönyvek már említett több kötetes repertóriuma is.

Hírlap-repertórium is van, de érthetően ez nem egy-egy újság teljes életét, hanem szűk időhatárok közé szorított anyagát nyújtja. Olyan évekét persze, amelyek kiemelkedők egy-egy város történetében, tehát ismét főként 1918–19 és 1944–45 (A felszabadult Szeged első újságjai; Esztergomi Népszava, 1919; Vásárhely Népe, 1944–45 stb.).

A folyóirat-repertórium módszertani kérdéseit írásban és szóban alaposan megvitattuk; az 1974. évi debreceni helyismereti tanácskozáson az álláspontok kereszttüzében lényegében tisztázódott, hogy mindig az illető folyóirat jellege, természete szabja meg egy-egy repertórium szerkezetét. Szakfolyóiratok repertóriumában az illető tudományszak rendszere a legtermészetesebb közlésrend (pl. az Irodalomtörténet című folyóiratában az irodalom korszakolása és az írók neve kínálkoznék ilyenre; a Hadtörténelmi Közleményekben csak a történeti időrend), az irodalmi és kultúrális folyóiratok esetében viszont az a legtakarékosabb, legtanulságosabb és leginkább áttekinthető, ha kicsiben reprodukáljuk a folyóirat természetes sorrendjét (évfolyam, egy-egy szám, ezen belül lapról lapra haladva), és sokféleséget jól átgondolt mutatóban tükrözzük vissza.

Örvendetes, hogy a szakbírálat egyre inkább ezt a felépítést kéri számon az új repertóriumoktól, de annál sajnálatosabb, hogy még mindig akadnak, akik nem ismerik fel e megoldásban rejlő lehetőségeiket (pl. a Petőfi Irodalmi Múzeum repertóriumai).

További egyszerűsítést jelent a repertórium szerkezetében, ha a tételszámokat elhagyva, a mutatóban – ésszerű rövidítéssel – magának a lelőhelynek adatát kapja a kereső. A Békési Élet repertóriumából véve a példát ez úgy festene, hogy mondjuk a most 797. sz. alatt szereplő közleményre (NAGY Gyula: Vallomás Orosháza monográfiájáról, 1973. 2. sz. 295–301. p.) a mutató mindenütt (Nagy Gyula nevével, Orosháza alatt stb.) ezt adná meg: Nagy Gyula 73:295. (Lévén egy éven belül folyamatos a lapszámozás, a füzet száma megtakarítható.) Ezzel kiiktatnánk a jó néhány perces visszakeresést, s két mozzanat helyett egyetlenre szűkítenénk a repertórium használatát. A Pannónia repertóriumának felépítésében HUBER Kálmánné már erre mutat követendő példát.

ESEMÉNYNAPTÁR

A Magyar Távirati Iroda két értékes időszaki tájékoztatója, a Külpolitikai Dokumentáció és a Magyar Dokumentáció ihletésére az 1964. évi pécsi helyismereti tanácskozáson vetettem fel, hogy a szűkebb időhatárok közötti és a kurrens hírlap-repertórium takarékosan pótolható helyi eseménynaptárral. A napilapok közleményeinek zöme egyszerűbben rögzíthető, ha nem kell a teljes, sokszor fölöslegesen terjedelmes címet, a folyton ismétlődő lelőhelyet, a gyakran szükséges annotációt leírnunk, hanem magát az

eseményt adjuk saját megfogalmazásunkban, tömören, szoros időrendben. A fontos, hogy a mutatóból a keltezés azonnal kitűnjék; ennek alapján a kutató kézbe veheti az újságot, netán az újságokat is, és ha szüksége van rá, bővebben is tájékozódhat. Retrospektív időrendben pl. arról, hogy egyetlen eseményt (mondjuk Bartók szegedi hangversenyét) a különféle pártállású lapok (a Szegedi Új Nemzedéktől a Délmagyarországig) hogyan fogadták. Kurrens időrendben pedig az esetleges előzmények (beharangozás) és az utórezgések (a látogatás mérlege helyi és országos lapokban) is könnyedén felgöngyölíthetők egyetlen keltezésből.

Kicsiben el is készítettem ilyet Szeged felszabadulásától az ország felszabadulásáig (1969) címmel: 1944. október 11-től 1945. április 4-ig távirati rövidséggel közölve az eseményeket, felsorolva a szereplőket, s mindezeket – ebben rokon ez a műfaj a bibliográfiákkal – mutatóba foglaltam. Ezt a megoldást fejlesztette szinte tökélyre BÉNYEI Miklós újabb munkáiban. A Debrecen 1848–1849 című könyve ötvözi az imént említett „eseménytárat" – ahogy ő nevezi – korabeli lapokból vett szemelvényekkel és a szabadságharc fővárosára vonatkozó későbbi szakirodalom válogatott, saját szakrendű bibliográfiájával (1974). A Hajdú-Biharban történt 1968–1974 című munkája (1975) egynemű anyagot közöl: tisztán képviseli az eseménynaptár műfaját. Kifogásunk csak az lehet, hogy hiányzik az évet feltüntető élőfej, amely ebben a műfajban nélkülözhetetlen, továbbá az örvendetesen egybevont név-, tárgy- és földrajzi mutató olykor túl sok tételszámot ad egy-egy címszó alatt, nem keresve a további bontás lehetőségét.

Elképzelhető egyébként itt is az az egyszerűsítés, hogy az eseményeket nem tételszámozzuk, hanem a mutatóban közvetlenül a keltezésre utalunk, természetesen rövidítve. Pl. Kállai Gyula 1971. április 12-én kezdődő látogatására így: 71.4.12.

Egyébként BÉNYEI Miklósnak köszönhető az eseménynaptár elméleti, módszertani kérdéseinek kitűnő kidolgozása is (Könyvtáros, 1975. 12. sz. 714–717. p.).

Rokon a bibliográfiával az *életrajzi lexikon*, annál inkább, mert rendszerint ad is egy-egy szereplő személyről kis bibliográfiát. Ezeket a helyi lexikonokat eddig ugyan többnyire nem könyvtárak, hanem pártarchívumok, egyéni kutatók készítették, és pártbizottságok, tanácsok adták ki (Kecskemét, Hódmezővásárhely stb.), de helyes, ha a könyvtárak ezt a műfajt is helyismereti tevékenységük természetes részének tekintik, s éppen a bibliográfiai teljesség végett vállalják, sőt kezdeményezik elkészítését. A szekszárdi megyei könyvtárban SIPTER Gézáné Tolna megyei életrajz-gyűjteménye egyenlőre az egyetlen ilyen könyvtári kiadvány.

Többnyire ugyan keresztezve a személyi bibliográfiával, némely esetben azonban önállóan is adnak ki a könyvtárak *életrajzot*, önálló portrét valamely helyi értékű vagy kapcsolatú személyiségről. Ezek többnyire írók, tudósok. Törökszentmiklós adta ki szülöttének, CSIKÓS József tanítónak, az ellenforradalom áldozatának életrajzát, szükségképpen személyi bibliográfia híján, hiszen ő nem írt, róla is csak keveset írtak eddig.

Egyre erősödik könyvtáraink nem bibliográfiai és nem életrajzi jellegű *helyismereti tanulmányokat* kiadó tevékenysége. Ez is örvendetes jelenség, jelzi, hogy könyvtáraink a helyismereti kutatás minden fajtájából egyre inkább ki akarják és tudják venni részüket.

A bibliográfiától az első továbblépés: a különféle dokumentumgyűjtemények kiadása.

A történeti jellegű forráskiadványok, szemelvénygyűjtemények a régi és a felszabadulás utáni eseményekre egyaránt kiterjednek. Salgótarján a Rákóczi-szabadságharc Nógrád megyei eseményeit, vonatkozásait idézte fel (1976), Szolnok a megye iskoláinak államosításáról szóló dokumentumokat tett közzé (1973). A legtöbb dokumentumkötet természetesen – akár bibliográfia és repertórium – az 1917. évi Októberi Forradalom, az 1918–19. évi magyar forradalmak, valamint az 1944–45. évi felszabadulás események anyagát tartalmazza. (pl. PERNESZ Gyula kitűnő győri munkái.) Az ilyen kiadványok szükségességéről soha nem volt vita. Arról annál inkább, hogy az évfordulós alkalmak sürgetésének engedve némelyik elsietett; szöveggondozása, magyarázata, jegyzetanyaga nem eléggé alapos.

Hasonlók készülnek az irodalomból is. Ilyen pl. a debreceniek Petőfi és Debrecen kapcsolatának dokumentumaiból összeállított két gyűjteménye (1973), s ilyen – egymástól függetlenül, de igen jellemzően – az Ady-centenárium (1977) három könyvtári terméke: Ady és Budapest, Ady és Debrecen, Ady és Csongrád megye kapcsolatainak egyaránt tanulságos három gyűjteménye (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár; Hajdú-Bihar megyei könyvtár; Somogyi-könyvtár.)

Voltaképpen három műfajt is összekapcsol KELLNER Bernát könyve: BARÁTOS Endre válogatott verseinek gyűjteménye (Kaposvár, 1975). Terjedelmes bevezetője életrajzi portré; rövid jegyzetanyaga lényegében teljes bibliográfia is egyben; a válogatott versek gyűjteménye pedig a mártír költő életművének tanulságos antológiája.

Újabban népköltészeti gyűjteményt tartalmazó könyvtári kiadványra is van példa. A sokoldalú vállalkozó kedvéről előnyösen ismert Verseghy könyvtár Szolnok megye népballadakincséből és históriás énekeiből adott ki értékes és hasznos antológiát (1975).

Még tovább lépünk az irodalmi topográfiák műfajába. A Veszprém megyei (1967; 3., bővített kiadás: 1976) még a dokumentumkötethez áll közelebb: antológia és életrajzgyűjtemény (HARMATH István és KATSÁNYI Sándor munkája). Az Irodalmi emlékhelyek Borsodban (KLUGER Lászlóné összeállítása, 1969) lexikon jellegű, önálló fogalmazásban, bibliográfiával. Szabolcs-Szatmár megye irodalmi hagyományait nem könyvtáros, hanem a tanárképző főiskola irodalomtanára, MARGÓCSY József állította össze, a megyei könyvtár adta ki (1972); feldolgozási módja révén már az önálló tanulmány műfajába illik. Az érdemi rész három szellemes fejezetre bomlik (itt jártak; itt éltek; itt élnek); ezen belül a szerző irodalomtörténeti rendben adja elő gazdag anyagát. Földrajzi és személynévmutató teszi lehetővé a gyors eligazodást. A magam kísérlete (Szeged irodalmi emlékhelyei, 1974) megint más utat keres: a műfaj jellegéhez igazodva irodalmi séta keretében mutatja be a város „szerelmes földrajzát", s a gyakorlati tájékoztatást az egységes (neveket, házszámokat, neves házakat egyaránt tartalmazó) mutatóra bízza.

Nyilvánvalóan a fejlődés újabb állomása, amikor könyvtáraink önálló helyismereti tanulmányok kiadására is tudnak vállalkozni.

Itt is lássuk először a történelmi tárgyúakat. A Fővárosi Szabó Ervin könyvtár két fiókja (a 8. és 10. számú) feldolgozta saját történetét (1973, 1974). TUBA László

megírta a Moson vármegyei tanítóegylet 1871-től 1941-ig tartó tevékenységének históriáját (1974). A miskolci városi könyvtár a századforduló helyi történetének feltárásával járult hozzá egy majdani nagyobb összegezéshez (1974). Nyíregyháza a város és környéke felszabadulásának eseményeit tette másodközléssel ugyan, de szélesebb körben hozzáférhetővé (1974). A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adta ki ZOLTÁN Józsefnek Népi szórakozások a reformkori Pest-budán című posztomusz munkáját (1975). ARATÓ Antal Jászapáti sajtótörténetét írta meg (1976). Megjelent az első szövetkezettörténeti dolgozat is könyvtári kiadványként. A Zala megyei könyvtár adta ki a göcseji Vörös László termelőszövetkezet történetét (1973). 1975-ben meg a megyében működő gépállomások negyed százados működését örökítették meg (1975).

Az irodalmi tanulmányok közül csak a legutóbbi években megjelentekre utalok. KILIÁN István megírta a reformkor miskolci irodalmi diáktársaságainak működését (1972). KÖNCZÖL Imre Petőfi veszprémi útjait (1973). PERNESZ Gyula Petőfi győri kapcsolatait (1974). Ugyancsak a győriek adták ki JENEI Ferencnek Győr és régibb magyar irodalmunk emlékei című munkáját (1975 [1976]). A kaposváriak Csokonairól szóló előadások gyűjteményét tették közzé (1975), a miskolciak kiadták CSORBA Zoltán Gvadányi-tanulmányát (1975).

GONDOK, FELADATOK

Nem folytatom a tallózást, úgyis csupán annak érzékeltetése volt a célom a példákkal, hogy az utóbbi évtizedben milyen széles színképben bontakozott ki könyvtáraink kiadási tevékenysége. E sokszínűség ellen egyetlen kifogás vethető: ha a minőség rovására megy. De ha bármely kiadványfajta a maga nemében saját színvonalán megállja helyét, ez a változatosság, sokoldalúság csak javára van mind a könyvtári munkának, mind a tudománynak, mind a közművelődésnek. A Voltaire-től ismert, Lenintől és Móra Ferenctől egyaránt szívesen használt aforizma: „minden műfaj jó, kivéve az unalmasat", itt úgy érvényes: minden kiadványfajta helyénvaló, kivéve a silányat, az elnagyoltat, a felszínest. A helyismereti bibliográfusnak előnye az íróval, költővel szemben, hogy az átlagos vers, az átlagos novella semmire sem való, hamar feledésbe merül; ám a helyismereti kiadványok között feleslegeset nehéz csinálni, legföljebb gazdaságtalant. Gazdaságtalant, mert a gyatrát előbb-utóbb drága pénzen, újabb időáldozattal, jobban meg kell ismételni. De valamiféle haszna még a legrosszabb helyismereti bibliográfiának is van: összehozza valamelyest a szétszórt anyagot. Ez azonban nem bátoríthat fel senkit arra, hogy gyenge művet engedjen ki a kezéből.

A helyismereti munka kapcsán TAKÁCS Miklós útmutatójában (1968) már hangsúlyozta: könyvtárosaink ne kiadványokban gondolkozzanak, hanem gyűjteményben. TUBA László még szemléletesebben fogalmazta meg: „bibliográfiát csak akkor szabad készíteni, ha kellően megalapozott, tervszerűen gyarapított és jól feltárt gyűjtemény áll – aranyfedezetül – mögötte" (Könyvtáros, 1975. 10. sz. 630–631. p.). A gyűjtemény tehát a jéghegy, a kiadvány ennek csak a tengerből kiálló csúcsa.

Mindezek alapján könyvtáraink további helyismereti kiadvány-politikájának irányelveiként a következőket javaslom:

Jól állapítsa meg minden könyvtár a fontossági sorrendet.

Megyei könyvtárak, ha még nem készítették volna el, először sajtóbibliográfiájukat adják ki. Utána jól kiválasztott időszaki kiadványok (helyismereti, vagy ilyen anyagot bőven közlő helyi folyóiratok, hetilapok) repertóriumaival és ugyancsak gondosan kiszemelt, neves alkotók személyi bibliográfiáival folytathatják. Elsősorban helytörténeti kutatók, majd írók, tudósok, művészek stb. életművét tehetik így nemcsak saját városuk, megyéjük, hanem az ország asztalára is. Ezek után vállalkozhatnak a kaposvári, szolnoki, körmendi, celldömölki mintájú város-, községbibliográfia elkészítésére.

Utána fontosnak tartom, hogy minden megye, város, község lépést tartson a helyismereti közlemények megjelenésével, és „naprakészen" tartsa nyilván őket. Azaz: a következő feladat a kurrens könyvek és cikkek naponkénti kicédulázása, katalógusba helyezése. Ezeket azután akár negyedévenként, mint Szombathely vagy Békéscsaba csinálja, akár évenként, ahogyan Hajdú-Bihar kezdeményezte, teljesen vagy válogatva bibliográfiai kiadvány tegye közkinccsé.

A megyei, városi könyvtárak helyismereti kiadványainak legmagasabb szintjét egy-egy helyi történeti monográfia elkészítése jelenti majd.

Mindig a tárgynak és az igénynek megfelelően állapítsuk meg a sokszorosítás módját és vele összefüggésben a példányszámokat. Ha van mód olyan elegáns kiadvány előállítására, mint a Békés megye sajtóbibliográfiája, amely a Kner-nyomda hagyományosan előkelő tipográfiájával, szellősen készült, természetesen nem utasíthatjuk vissza. De lehet szerényebb köntösben is ízléses, praktikus kiadványt csinálni. A Somogyi-könyvtár kiadványai című keskeny, hosszúkás sorozatunkról szoktam mondani: ezt a formátumot az Isten is bibliográfiának teremtette. Jó tipográfiával, kisebb betűvel, sok anyag elfér benne, s ugyanakkor szép is lehet, akár xerox-rota sokszorosítással, akár nyomtatással állítjuk elő. Kerüljük a túl nagy méretű kiadványokat: senki sem teszi szívesen őket a polcára, mert alig tud nekik helyet csinálni, legfeljebb fektetve.

Nagyon fontos követelmény, hogy minden kiadványunkat egy vagy két szakemberrel lektoráltassuk. Több szem többet lát. Üdvös, ha a lektor nem könyvtári kartárs, akit feszélyezhet az igazmondás; mégcsak nem is helybeli, aki netán ott tekintély, de nem szakértő.

További vitákra van szükség a tárgyalt bibliográfiai műfajok részletkérdéseiről. Erre már nem alkalmasak az egyébként hasznos és rendszeres országos helyismereti tanácskozások, széles körben a részletkérdések kicsinyesnek látszanak. Időnként fél-fél napra azt a 10–20 bibliográfust hívjuk össze, aki egy-egy kérdésben érdekelt; ezeknek előre küldjük meg a tárgyalás alapjául alkalmas tervezetet, s így a 2–3 órás vita érdemi és gyakorlati eredményt hozhat.

Ideje volna körülnézni a nagyvilágban is hogy hogyan áll a helyismereti kutatás, közelebbről a helyismereti bibliográfiai munka. Elsősorban a Könyvtári Figyelőtől várunk olyan körképet, amely tájékoztat bennünket a határainkon kívül folyó hasonló munkákról, és egy-egy részletkérdésben is kamatoztatható ismereteket ad.

Nem oldottuk meg megnyugtatóan kiadványaink terjesztését. A Hajdú-Bihar megyei könyvtárnak a bevezetőmben említett vállalkozását sok könyvtár figyelmen kívül hagyja, holott inkább arra kellene törekednünk, hogy ennek az önzetlen kezdeményezésnek

hatósugarát a könyvtári hálózaton túlra terjesszük, legalább a másik két közgyűjteményi csoport, a múzeumok és levéltárak bekapcsolásával, de ha lehet, általában a könyvterjesztés hazai rendszerébe való beillesztéssel. A kecskeméti tanácskozás erre vonatkozó ajánlásának megvalósulásában reménykedem.

Az elmúlt 10–15 év alatt hazánkban a helyismereti kutatás általában, a könyvtári helyismereti munka különösen, még szűkebben a könyvtári helyismereti kiadói tevékenység örvendetesen fellendült. Ebben jelentős szerepe volt a könyvtári szaksajtónak, elsősorban a Könyvtáros című lapnak, nevezetesen PÁLDY Róbert szerkesztőnek, aki eleinte nem csekély ellenállást, a „népművelésnek" a „tudománnyal" való mesterkélt és szűklátókörű szembeállításából fakadó merevséget legyőzve rendszeresen helyet adott a könyvtári kiadványokat alaposan, részletekbe menően bíráló szakmai kritikáknak. A Könyvtárosban felhalmozódott szakkritika mára már oly gazdag elvi és módszerbeli észrevételekben, hogy megérett a könyvtártani szakirodalomban, a könyvtárosképzés jegyzeteibe való általánosításra is. A 10–15 évvel ezelőtti szakkönyvek, jegyzetek, csak általánosságokat tudnak mondani azokról a kérdésekről, amelyeknek részleteit másfél évtized alatt sokan, sok nézőpontot összeütköztetve kidolgoztunk. Összefoglalásuk azért volna időszerű, hogy az új könyvtáros nemzedéknek ne kelljen Ádámtól-Évától kezdve magyarázgatni a már szerencsésen kikristályosodott tanulságokat, hanem úgy vegyék át tőlünk már tanulmányaik során a stafétabotot, hogy újabb tapasztalataikkal még tovább tökéletesítsék a hazai helyismereti bibliográfiai kiadványok, de általában a magyar bibliográfia elméletét és módszertanát.*

*Addig is, míg a szerző javaslata valóra válik és az említett összefoglalás elkészül, a szakembereknek ajánljuk a Helyismereti kutatók kézikönyvei sorozat köteteit, azok közül is elsősorban azokat, amelyek a most már rendszeres helyismereti konferenciák anyagait közlik, ahol a szerkesztés, kiadványkészítés számos módszertani kérdését megvitatták.

Még egy megjegyzés: a cikk írója a 248. lapon hiányolja a könyvtári évkönyvekről készült repertóriumokat. Ha repertóriumok nem is készültek, a könyvtári évkönyvek analitikus feltárása 1970 óta megtalálható „A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája" c. kiadványban (Kiadja az OSzK–KMK). (– a szerk.)

KRÓNIKA

Lapunknak hagyománya már, hogy minden évben beszámol két „gazdájának" tevékenységéről. Az alábbiakban a KMK munkájáról olvashatunk. Az OKDT 1977. évi működéséről most nem tudunk átfogó ismertetést adni, mert a Kultúrális Minisztérium átszervezésével különböző elképzelések alakultak ki az OKDT működésére vonatkozóan, ezek azonban még nem realizálódtak, így a Tanácsnak csak néhány munkabizottsága dolgozott, de az egész nem működött. (– a szerk.)

A KMK TEVÉKENYSÉGÉNEK NÉHÁNY VONÁSÁRÓL 1977

PAPP István

Egy-egy év részletekbe menő krónikáját bárki elolvashatja a KMK éves jelentéseiben; ilyen készült 1977-ről is[1]. E folyóirat fórumát inkább arra szeretnénk felhasználni, hogy olvasóink elé tárjunk néhány olyan feladat- vagy kérdéskört, amelyet lényegesnek vagy problematikusnak ítélünk, vagy amely több munkatervi évet ölel át, s ezért az éves beszámolókban elsikkad jelentősége és elvesznek összefüggései, s amelyek ebből következően érdemesek részletesebb elemzésre.

A SZAKTANFOLYAMOT VÉGZETTEK FŐISKOLAI ÁLLAMVIZSGÁJA

Már tavaly is jeleztük, hogy az elkövetkező időszakban egyik legfontosabb feladatunk lesz a könyvtárosképző szaktanfolyamot és a tanítóképző intézetek népművelő-könyvtáros szakát végzettek számára minden tőlünk telhető segítséget megadni a főiskolai államvizsga letételéhez. Nagyszabású vállalkozásról van szó, hiszen viszonylag rövid idő alatt közel kétezres nagyságrendű tömeget, mondhatnánk a magyar könyvtárosság derékhadát érintő akciót kell lebonyolítani, amelyben számos szerv és intézmény vesz részt.

Nem tekinthetjük ezt a vizsgáztatási kampányt pusztán egy rendezetlen jogi helyzet felszámolására irányuló formalitásnak. Sokkal többről van szó, legalábbis akkor, ha jól élünk a szakma rendelkezésére bocsátott lehetőséggel. Egyfelől döntő lépést tehetünk afelé, hogy a könyvtárosi foglalkozás (és nem a könyvtárban történő alkalmazás!) felsőfokú szakképzettséget igénylő szakmává váljék, másfelől egyedülálló alkalom nyílik egy nagyszabású továbbképzés lebonyolítására.

Bár nem egészen az eredeti elképzelések szerint történik a felsőfokú szakképzettség megszerzése, – jónéhányan szívesebben vettük volna a könyvtárosképző szaktanfolyam

bizonyítványát egy másik főiskolai szak oklevelével párosítva, – mégis kimondatott, hogy a könyvtárban érdemi munkát végző személyeknek felsőfokú oktatási intézményben nyert képesítéssel kell rendelkezniük. Közismert, hogy a könyvtárosképző szaktanfolyamon részben többet, részben kevesebbet oktattak, mint ami bizonyos munkakörök ellátásához szükséges. Nos, e munkakörök egy részéhez gyüjteménykezelői, illetve könyvtárkezelői tanfolyamon kell kiképezni az embereket, másik részéhez viszont felsőfokú intézetben. (Nem kívánunk most foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy ez a tétel szorosan összefügg a munkaszervezet igen következetes átalakításával.) A szaktanfolyamot végzettek számára itt a lehetőség, hogy bebizonyítsák, tényleg alkalmasak felsőfokú szakképzettséget igénylő munkakörök ellátására, s nemcsak a kényszerűség, hanem tehetségük és felkészültségük is igazolja a helyenként már elfoglalt pozícióikat.

Az eddig mondottakból csupán egyetlen következtetés vonható le: az államvizsgákon magának a szakmának kell igényes követelményeket támasztani és következetesen érvényesíteni. Tulajdonképpen arról van szó, hogy a sok jelentkező közül a vizsgának kell kiválogatnia azokat, akik felsőfokú követelményeknek eleget tesznek, azaz akik tényleg méltók a könyvtáros névre és szakmára. Azért lényeges a magas minőségi követelmény, mert ezzel nemcsak a könyvtárosság társadalmi presztizsét emeljük, hanem a könyvtári szolgálat további fejlődését alapozzuk meg.

Ha követelményeket szabunk, akkor illő, hogy maximális támogatásban részesítsük a vállalkozókat. Noha maga a vizsgáztatás az érintett főiskolák dolga, mi is igyekeztünk – a vizsgáztató intézményekkel, egyes hálózati központokkal és a Magyar Könyvtárosok Egyesületével szorosan és igen hatékonyan együttműködve – hozzájárulni az eredményes vizsgákhoz.

Először is megjelentettük a vizsgatételek tematikáját, irodalmát, továbbá a szakdolgozattal kapcsolatos tennivalókat tartalmazó füzetet[2]. Megbeszélést tartottunk a szakdolgozatok konzulenseinek részvételével és megszerveztük a szakdolgozati konzultációk technikai és anyagi lebonyolítását. Vizsgaelőkészítő előadássorozatot (36 előadás) szerveztünk az OSZK-ban dolgozó jelentkezők részére és szorgalmaztuk hasonlók szervezését nagyobb könyvtárakban és hálózati központokban. Figyelemmel kísértük az államvizsgára való jelentkezéseket és a vizsgák lebonyolítását.

Ami pedig az államvizsgára való felkészülés továbbképzési jellegét illeti, azt kell mondanunk, hogy soha nem volt még könyvtárügyünkben példa arra, hogy ennyi könyvtáros, ilyen rendszerességgel és ekkora ambícióval frissítse fel szakmai ismereteit, amelyeket esetleg 10–15 éve szerzett, s azóta különféle okok miatt esetleg nem fejlesztett. Ha csak erre gondolunk, máris nyilvánvaló a szakmai haszon, függetlenül attól, hogy végül is levizsgázik-e a jelölt vagy sem. A könyvtári szakirodalom használata eddig soha nem tapasztalt mértéket öltött, s már ezt is biztató jelenségnek könyvelhetjük el.

KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI SZAKKÖNYVTÁR

Az előző fejezetet azzal fejeztük be, hogy a szakirodalom használata fellendült. Ezt elsősorban közvetlen tapasztalatunk mondatja velünk, ugyanis Könyvtártudományi

Szakkönyvtárunk forgalma szembetűnően megnövekedett az utóbbi időszakban, mégpedig két tényező hatására: az egyik az egyetemi tanszéknek az a törekvése, hogy intenzív dokumentumhasználatra, a szakirodalomban való önálló tájékozódásra nevelje a hallgatókat, a másik pedig éppen a főiskolai államvizsgára készülés (a kötelező irodalom tanulmányozása és a szakdolgozat forrásanyagának összegyűjtése). Csak három adattal kívánjuk jellemezni az igénybevétel növekedését: a látogatók száma 1975-ben 3215, 1976-ban 3900 és 1977-ben 4666 fő volt.

Ha nagyon is tudatában vagyunk annak, mi mindent kell még tennünk annak érdekében, hogy egy valóban korszerű, differenciált szolgáltatásokra képes szakkönyvtár álljon az olvasók, remélhetőleg a jövőben is egyre bővülő körének rendelkezésére, talán mégsem minősíthető olyan öndicséretnek Könyvtártudományi Szakkönyvtárunk javuló teljesítményének megállapítására, amelyet nem erősít meg az objektív megítélés. Sokan emlékezünk még arra az időszakra, amikor sem a munkakörülmények, sem a szolgáltatási készség nem vonzotta különös erővel a használókat. Sikerült nemcsak a szűkös olvasói teret korszerűsíteni, a kézikönyvtárat felfrissíteni, hanem ami még fontosabb, a szolgálat szellemét megjavítani. Előbb-utóbb talán mégsem lesz lyukas a varga csizmája . . .

Korábban sem zárta ki a Szakkönyvtár gyűjtési köréből a különféle dokumentumtípusokat, de a gyűjtés esetleges volt, s elmaradt a gyűjtemény megszervezésének fázisa. Amellett, hogy javult a monográfiák deziderálásának tervszerűsége, szépen bontakoznak olyan fontos dokumentumok, mint a könyvtári prospektusok és aprónyomtatványok, a könyvtárosi szakdolgozatok, a sajtókivágatok, az útijelentések és a fordítások különgyűjteményei. Néhány éve az IFLA-dokumentumok clearing-house-ának a szerepét is betöltjük. Joggal lehetünk büszkék a 657 címből álló kurrens periodika-gyűjteményünkre.

Jól haladt, – kisebb-nagyobb indokolható lemaradásoktól eltekintve – a feldolgozó munka is. A monográfiák feldolgozása naprakész, de technikai okok miatt a katalógus-cédulák sokszorosítása akadozik. Az IFLA-anyag rendezett, s négy év (1968–1970, 1977) termésének kivételével a címleírások is elkészültek. Megkezdődött a nem publikált dokumentumok feldolgozása; eddig 70 %-ban végeztünk a munkával. Az útijelentések és fordítások feldolgozása naprakész. Rekatalogizáltuk és kötetkatalógusban tártuk fel időszaki kiadványainkat, – több évig tartó munka volt, – s bár sokszorosítva nem tettük közzé, számos könyvtár igényelte egy-egy másolatát[3]. Fordulatot jelentett egész feltárási rendszerünkben, hogy a Szakkönyvtárban lezártuk az ETO-rendszerű katalógust, s mind a könyvtári állomány, mind a dokumentációs kiadványaink feltárását egységes alapra helyeztük. (A könyvtári és informatikai tezauruszról tavaly számoltunk be[4].)

Érdemesnek tartjuk felhívni a figyelmet egy olyan tájékoztatási műszerünkre, amelyet helyhiány miatt nem tudunk az olvasói térben elhelyezni, s ezért használata nem oly intenzív, mint amilyent megérdemelne. Referálólapunk, a Könyvtári Dokumentációs Szakirodalom évente mintegy 800–900 tételt közöl; a feldolgozott cikkek száma azonban ennek több mint kétszerese. Ezt az anyagot az évek óta vezetett cikk-katalógusok (betűrendes, tárgyszavas, földrajzi) tárják fel.

Fokozatosan fejlesztjük figyelőszolgálatunkat; 1975-ben 450, 1976-ban 624, 1977-ben 712 dokumentumról adtunk jelzést. Lefordíttattunk 1977-ben – főként használói igényekre – 2720 oldalt (1976-ban 1475-öt).

Szakkönyvtárunk tevékenységének felvázolásakor több évre pillantottunk vissza, hiszen egy könyvtár életében a változásokat csak hosszabb távon lehet lemérni, s azt is, hogy ezek a változások vajon tartósak-e. Meg kell mondanunk, hogy igen nagy erőfeszítésekbe kerül a gyűjteményfejlesztést és a szolgáltatásokat akárcsak a jelen szinten is tartani. Nyomorult elhelyezési körülményeink itt a közönség számára is érzékelhetően éreztetik hatásukat. Zsúfoltság az olvasóteremben, az igényektől messze elmaradó szabadpolcos állomány, nehézségek a kiszolgálásban (állományunk jó része a Várban van elhelyezve) stb. Használóink megértését kérjük, ha a szolgálat ezen okok következtében néha akadozik.

AUDIO-VIZUÁLIS DOKUMENTUMOK

Amikor a közművelődési könyvtárak fejlesztési irányait és követelményeit kitűző szakmai irányelvek megjelentek 1972-ben, senki nem talált kivetnivalót abban, hogy az audio-vizuális dokumentumok gyűjtését és az ezekre alapuló szolgáltatások kifejlesztését csak az A- és B-típusú könyvtárakban tartották szükségesnek. S rá alig néhány évre már egy sor C-típusú könyvtárban is megjelentek a zenesarkok, a lemezgyűjtemények, függetlenül attól, hogy rájuk nem terjesztették ki ezt a követelményt az irányelvek.

E példából két következtetést szeretnénk levonni. Az egyik az, hogy a könyvtári ellátás fejlődése sem úgy megy végbe, hogy először megvalósulnak minden részletükben, optimális színvonalon és minden szolgálati helyen bizonyos hagyományosnak nevezhető szolgáltatások, a majd csak ezután kerül sor újabbak megindítására. Nem, az egyenlőtlen fejlődéssel és a társadalmi igények dinamikájának hatásával nekünk is számolnunk kell. A másik következtetés pedig az az önkritika, hogy könyvtárügyünk egésze, s benne magunk is, – tisztelet persze a pionírroknak! – kissé nehézkesen reagált a könyvön és folyóiraton túl eső dokumentumokra. Összegezve a két következtetés tanulságát: sokkal több figyelmet kell fordítanunk erre a területre, mert a fejlődés felgyorsulására számíthatunk. S ha mi nem, vállalja bizony más intézmény-rendszer az audio-vizuális dokumentumokat!

Egy és más azért felhozható annak bizonyítására, hogy legalábbis igyekeztünk e kérdéskört fontosságának megfelelően kezelni. Hadd utaljunk idevágó kiadványainkra[5], rendezvényeinkre, szolgáltatásainkra. Más kérdés, hogy mindez elegendő volt-e, nem kellett volna, nem lehetett volna többet tennünk. A zenei dokumentumok és szolgáltatások terén felbecsülhetetlen az az ösztönzés és segítség, amellyel a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Zenei Szekciója támogatta munkánkat. Sajnos, más dokumentumok terén ez a társadalmi erő hiányzott, így mi is lanyhábban dolgoztunk. Különösen gátolta az új szolgáltatások általános elterjedését, hogy nem sikerült a könyvellátás analógiájára, azzal párhuzamosan megteremteni az egyéb dokumentumok központi ellátó szervezetét. Több kísérletünk fulladt kudarcba, a probléma máig megoldatlan.

Furcsán hangozhat, mégis a szellemi felkészülés, s nem az anyagi feltételek biztosítása az elsőrangú tényező az új szolgáltatások bevezetésében. Először meg kell győznünk magunkat, másokat szükségességükről, majd meg kell tanulnunk a tudnivalókat; pénz pedig előbb-utóbb kerül a tapasztalatok szerint.

A „tudatformáló" rendezvények sorába tartozott az 1977-ben a győri Megyei Könyvtárral közösen rendezett konferencia, amely több-kevesebb sikerrel igyekezett ismét ráirányítani a figyelmet ezekre a dokumentumokra; s minden kétség nélkül igen hasznos volt mindenki számára a Megyei Könyvtár új audio-vizuális részlegének a megtekintése.

Mélyebben és tartósabban hatnak azok a továbbképző tanfolyamok, amelyeket egyenlőre csak a hangzó, különösen a zenei dokumentumokra vonatkozó ismeretek elsajátítására szerveztünk. Kibővítettük a tematikáját, s ennek megfelelően négy félévre növeltük időtartamát az ismételten megindított zenei könyvtárosi tanfolyamnak.

Előkészületeket tettünk olyan továbbképző tanfolyam megszervezésére, amely az egyéb dokumentumokkal fog foglalkozni. Különösen fontos a dokumentumtipológiai kérdések és feldolgozási szabályok kidolgozása. E szabályok alatt egyelőre nem szabványokat értünk; a szabványosítás hosszabb távú, a nemzetközi munkálatok ütemétől függő, s valószínűleg a nemzeti bibliográfia rendszere keretében megoldandó feladat. De az élet nem várhat a szabványokra, a könyvtárakba bekerülő és használatra bocsátandó dokumentumokat valamiképpen, ha csak időleges szabályok alapján is, fel kell dolgozni. A kockázat azonban nem túlságos: a bibliográfiai leírás szabványosítása irányának, elveinek ismeretében megállapíthatók olyan ideiglenes érvényű szabályzatok, amelyek tartalmilag feltételezhetően nem lesznek lényegi ellentmondásban a későbbi szabványokkal. A gyakorlat igényét tudomásul véve tervezetet dolgoztunk ki mozgófényképek és néhány más vizuális dokumentum leírására.

Már a szaksajtóban is többször felmerült a hanglemezek szabadpolcos raktározásának és kölcsönzésének kérdése. Mi ezt gyakorlati és nem elvi-elméleti kérdésnek tekintjük: ha a szükséges feltételek megteremtődnek, mindkét kérdés önmagától megoldódik. Nyilvánvaló, hogy a kölcsönzési szolgáltatás bevezetéséhez pénzre van szükség. Az Országos Közművelődési Alaptól és a Kultúrális Alaptól nyert támogatási összegek, – amelyek felhasználását figyelemmel kísértük, – a zenei részlegek felszerelése és fejlesztése keretében éppen ilyen szolgáltatások bevezetését is célozzák. Ugyancsak nyilvánvaló, hogy szabadpolcos állományt nem lehet numerus kurrens szerint felállítani, s olyan állványrendszeren, amelyen a lemezek csak fektetve tárolhatók. Ezért megkezdtük a hanglemezek raktározási táblázatának kidolgozását, s lépéseket tettünk annak érdekében, hogy a svéd Allmedia-rendszer mellett a Szanyban készülő állványrendszer is alkalmas legyen a hanglemezek függőtasakos tárolására.

Érezzük az igényt egy, az Új Könyvek-hez hasonló állománygyarapítási tanácsadóra az audio-vizuális dokumentumok terén. A néhány éve kiadásunkban megjelenő Új Hanglemezek és Új Kották című kiadványokat még nem tekintjük végleges megoldásnak, hiszen éppen az ismertetések hiányoznak belőlük. (A vizuális dokumentumok esetében még csak egy próbaszám előkészítésénél tartunk.) Erőnktől egyelőre csak ez telik. Más lenne a helyzet, ha a Könyvértékesítő Vállalat vagy valamely más kereskedelmi szervezet vállalkozna a könyvtárak szervezett ellátására. Ebben az esetben azt a katalóguscédula-szolgáltatást is átvehetné, amelyet jelenleg az Országos Széchényi Könyvtárral közösen nyújtunk csekély térítésért a könyvtárak egyre bővülő körének (1976: 25, 1977: 31 könyvtár). Azon azonban néha eltűnődünk, hogy vajon a többi, zenei részleggel rendel-

kező könyvtár miért nem tart igényt erre a szolgáltatásra? Azért-e, mert minőségileg kifogásolható, lassú, vagy pontatlan? Vagy azért-e, mert olcsóbban tudja elkészíteni a címleírásokat és a cédulákat. Mi ötven fillérért árusítjuk darabját.

HELYISMERETI GYŰJTEMÉNYEK

Ha az előző fejezetben a szakmai irányelveknek a C-típusú könyvtárakkal szemben tanúsított szűkmarkúságát kifogásoltuk, ugyanezt állapíthatjuk meg a B-típusú könyvtárak vonatkozásában a helyismereti gyűjteményekről szólva. S hogy mégis egymás után alakulnak ki városi könyvtárainkban e gyűjtemények és a ráépülő szolgáltatásoknak legalábbis keretei, abból azt a következtetést vonjuk le, hogy tényleges és széles körben megmutatkozó társadalmi igénnyel áll kölcsönhatásban közművelődési könyvtárainknak egyik legsajátabb szolgáltatása.

Talán a helyismereti tevékenység is azok közé a nem nagy számú munkaágak közé tartozik, amely kezdettől fogva folyamatos gondozásban részesült a központi módszertani intézmény részéről. Ennél is fontosabb azonban, hogy létrejött egy szakértői műhely, amelynek magja a közművelődési könyvtárak legtekintélyesebb munkatársaiból áll, s körülöttük az ügyszerető kollégák egész sora a biztosíték e műhely hatékony működésére. Így a módszertani központ szerepe ma már inkább az erők koordinálása, a társadalmi és intézményi tevékenység összefogása, semmint az ösztönzés és alapozás. Tapasztalataink szerint azonban ez semmivel sem könnyebb, mint amaz, sőt a fejlett szakmai színvonal nagyobb követelményeket támaszt a központtal szemben is.

A szellemi műhely vezető, s a módszertani központ mintegy titkári szerepe az utolsó évtizedben bontakozott ki. A hetvenes évek elején körvonalazódott az a koncepció[6], amely meghatározta a gyűjtemények és szolgáltatások továbbfejlesztése érdekében elvégezendő feladatokat. Optimisták voltunk annakidején, amikor ütemeztük a tennivalókat, türelmetlenek voltunk és vagyunk, amikor egy-egy év végén számbavesszük az előrehaladást és megállapítjuk az elmaradásokat; de némiképpen mégis elégedettek lehetünk, ha hosszabb időszakra pillantunk vissza, mint most tesszük.

Konferenciák sorozatán vitatta meg a műhely azokat az elméleti és gyakorlati kérdéseket, amelyeknek tisztázását időszerűnek vélte. A házigazda tisztére mindig egy-egy megyei könyvtár vállalkozott, s így mód nyílott egy-egy gyűjtemény közvetlen tanulmányozására is. Hamarosan csatlakozott a rendező szervekhez a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Bizottsága is, ami a társadalmi öntevékenység erejét adta a közös munkához. E konferenciák referátumát és hozzászólásait célszerűnek látszott közreadni; háromnak az anyaga már megjelent[7], az 1976-osé (Szentendrén, képek a helyismereti gyűjteményben) nyomdában van, az 1977-esé (Kecskemét, a helyismereti gyűjtemények általános kérdései) pedig a sajtó alá rendezés stádiumában áll. Ide csatlakozik a jugoszláv kollégákkal tartott kétoldalú szeminárium, amely 1976-ban Szegeden adott alkalmat arra, hogy megbeszéljük a két ország érdekelt könyvtárosainak tapasztalatait, közös teendőit. (A szeminárium anyagait az 1976-os beszámolónk részletezi[8].)

Érlelődnek a feltételek, hogy egy kézikönyv foglalja össze a helyismereti gyűjtemények kérdéseit. Az előkészületek egyik részét az imént említett konferenciák jelentik; másik részüket pedig az olyan monográfiák, mint például a B-típusú könyvtárak helyismereti tevékenységével foglalkozó kötet[9]. El is készült a módszertani kézikönyv szinopszisa, s megkezdtük a tárgyalásokat a kiszemelt szerzőkkel.

A munkálatok másik irányát az alapvető tájékoztatási segédletek elkészítése jelenti. Nagy szükség lenne a helyismereti bibliográfiai kalauzokra, sajnálatos azonban, hogy számos akadályozó tényező következtében szerzőik még mindig csak az anyaggyűjtésnél tartanak. Hogy milyen volumenű munkáról van szó, azt jól érzékelteti az előkészületek „melléktermé ke", a hazai időszaki kiadványok repertóriumainak jegyzéke[10], amely remélhetőleg mind a helyismereti, mind az általános tájékoztatás számára hasznos műszernek fog bizonyulni.

Hasonlóképpen hasznos segédletnek szánjuk a helyismereti tájékoztatásnak azokat a kiadványainkat, amelyek ebből a szempontból ismertetik az egyes közgyűjteményeket. Elsőként a múzeumokról szóló kötet[11] jelent meg, nyomdában van a levéltári, és szerződést kötöttünk a könyvtárak helyismereti gyűjteményeit bemutató kötet elkészítésére.

Vitatható, hogy illetékességünkbe tartoznak-e a helytörténeti kutatás módszertani kérdései. Mindenesetre éppen a műhely biztatására adtunk megbízást történészeknek arra, hogy a helytörténet művelői részére írjanak módszertani tanulmányokat, amelyek a magyar történet korszakai szerint adják meg a legszükségesebb tudnivalókat ahhoz, miképpen kell egy-egy témát igényesen feldolgozni. Régen, évekkel ezelőtt kötöttük meg a szerződést a szerzőkkel, s a határidők többszöri kényszerű módosítása után jutottunk el oda, hogy a kötetből már csak egy tanulmány hiányzik. Reménykedünk abban, hogy 1978 derekán nyomdába küldhetjük a kéziratokat.

A könyvtárak társadalmi beágyazottságát igazolja, hogy a Hazafias Népfront erősen számít a honismereti mozgalom szempontjából a helyismereti gyűjteményekben rejlő lehetőségekre. Mi is részt vettünk annak az előterjesztésnek a kidolgozásában és vitájában, amely a Hazafias Népfront vezetősége és az Országgyűlés Kultúrális Bizottsága számára készült a periodikumok visszamenőleges feltárása ügyében. Szerkesztőbizottsági tagságot vállaltunk a Honismeret c. folyóiratnál, s kurrens, annotált bibliográfiát készítettünk e folyóirat négy számához a helyismereti publikációkról.

KÖNYVTÁRÉPÍTÉS

Nem célunk most könyvtárépítési és berendezési tanácsadó szolgálatunk áttekintése. Mindössze két jelenséget kívánunk olvasóink elé tárni, hogy lássák, milyen jellegű gondokkal küzdünk e téren.

Már-már úgy tűnt, hogy hazánkban sikerül kialakítani a beruházók, fenntartók, építészek és könyvtárosok harmonikus együttműködését a könyvtárépítés különböző fázisai során. Néhány igen kellemes és eredményes kapcsolat feledtette a rossz emlékeket és problémamentesnek láttatta a jövőt. Megjelent a könyvtártervezési szabvány[12] is, ami újabb garanciákat ígért a szakmai követelmények messzemenő érvényesítésének. Az ÉVM

és a KM pályázata B-típusú könyvtárak tervezésére igen nagy érdeklődést váltott ki az építészek körében, és jó munkakapcsolatok kialakulására adott lehetőséget az építész pályázók és könyvtáros konzulenseik között. A pályázat díjnyertes műveit publikáltuk is[13]. S ekkor következtek 1977 kudarcélményei, amelyek arra intenek, hogy a könyvtárépítés terén sem lehet a problémákat egyszer és mindenkorra megoldottnak tekinteni, beruházásról beruházásra újra és újra meg kell küzdeni az érdekeltek érdekeinek egyeztetéséért, az építési szabvány nem a helyzetek megoldását jelenti, hanem csak eszköz a megoldáshoz, s minden tervezésnél új munkakapcsolatot kell kialakítani az építész és a könyvtáros között.

Különböznek az okok, amelyek miatt néhány tervezett vagy folyamatban lévő beruházásban háttérbe szorultak a könyvtári szolgálat, tehát az olvasóközönség érdekei. A kelenföldi lakótelepen befejezés előtt álló komplex intézményben (művelődési otthon és könyvtár), – mivel még idejében vontak be minket a tervezésbe, – sikerült funkcionálisan és nagyságrendileg viszonylag kielégítő könyvtári térrendszert kialakítani[14]. S mi történik? Azt vettük észre, hogy a felnőttrészleggel azonos térben elhelyezkedő gyerekkönyvtárban falakat húznak, s az egészet irodákká alakítják át egy fővárosi közművelődési módszertani központ részére. Félreértések elkerülése végett: nem azt kifogásoljuk, hogy a főváros létrehozza ezt a módszertani központot; még azt sem, hogy ebben az új épületben kívánja elhelyezni; de az – enyhe szóval – rosszul esett, hogy nem kértek tőlünk is javaslatot e probléma megoldására. Ez esetben ugyanis lett volna olyan alternatívánk, amely a könyvtári szolgálat leszűkítése nélkül is biztosította volna az irodák elhelyezését, méghozzá nem is a művelődési otthon, hanem a könyvtár terei átcsoportosításával.

Egy másik példa, ami nem méltó a követésre. Pécs egyik új városrészében komplex művelődési intézmény (általános iskola, művelődési otthon, könyvtár) épül. Jó. De az már nem jó, hogy a tervező akkor keresett meg bennünket, amikor már a kiviteli tervek készültek, s a tervkoncepción már nem lehetett változtatni. Mi könyvtárosok pedig nem szeretjük a második emeletre dugott könyvtárat, nem szeretjük, ha a könyvtár az épületen belül még a tantermekből is nehezen megközelíthető, s nem szeretjük, ha egységes térrendszer biztosítása helyett maradék-területeket neveznek ki könyvtárnak, jelen esetben a nagyterem légterének jobb és bal oldalát. A későn érkezett felkérés miatt tanácsadó szerepünk a veszett fejsze nyelének megmentésére szorítkozhatott.

Ismét más eset. Az Őrs-vezér térre tervezett művelődési ház és könyvtár tervei régóta készülnek, s kezdettől fogva részt vettünk a munkálatokban. A tervezés egyik szakaszában előttünk is állt az a komplex intézményt befogadó épület, amelyet minden tekintetben optimálisnak ítéltünk. Csupán az volt a hiba, hogy ez a terv messze meghaladta a beruházás céljára rendelkezésre álló összeget. Mivel a beruházó nem engedett a program tartalmából, minden egy kicsit kisebb lett, ahelyett, hogy a funkciók közül szelektáltak volna bátrabban. Habár a könyvtár alapterülete nem is szenvedett nagy csorbát, a jelenlegi tervkoncepció mégis hátrányos a könyvtári szolgálatra: a több szinten, tagolt térrendszerben, az épület felső szintjein elhelyezkedő könyvtár mind gazdaságos üzemelés, mind a használó szempontjából előnytelen. Ha a komplex intézménynek szüksége van a könyvtárra, pontosabban azokra a tömegekre, amelyeket a könyvtár szolgáltatásai vonzanak, akkor az épülettervek tegyék lehetővé, hogy ez a vonzás maximálisan érvényesüljön. Meggyőző-

désünk, hogy a kötetlen egyéni használat számára a bejárathoz legközelebb eső terek a legösztönzőbbek, míg szervezett programokra – legyenek ezek kis csoportok foglalkozásai vagy nagyrendezvények – érkező közönség hosszabb utat is szívesen megtesz az épületen belül. S ne feledjük: a könyvtári szolgálat minden nap, hosszú órákon át a közönség rendelkezésére áll (vagy ha nem, hát álljon), a rendezvények pedig csak egyes alkalmakat jelentenek. Ez is arra int, hogy a könyvtári tereket hozzuk le a földszintre, s inkább a nagyteret vigyük fel! Talán még lehet változtatni a végleges tervig.

A másik gond kellemesebb. Mintha a 80-as évekre egy újabb könyvtárépítési hullám körvonalai lennének kibontakozóban. Ami némi nyugtalansággal tölt el bennünket: tanácsadó szolgálatunk vajon kellő kapacitású-e a várható feladatok számához mérten?

Az országos könyvtárpolitika és a könyvtárak társadalmi igénybevétele fogadtatta el általánosan a közművelődési könyvtárat a művelődési infrastruktúra nélkülözhetetlen elemeként. Ennek következtében már régen nem a könyvtárak létjogosultságáért, sőt még csak nem is a rendszeres fejlesztésükért kell küzdeni, hanem azért, hogy a korszerű, teljes funkciójú közművelődési könyvtár eszméje törjön utat mind a fenntartók, mind a használók tudatában. S amilyen mértékben és ütemben ez megtörténik úgy és akkor jelentkezik a korszerű épület iránti igény is. Jól tudja mindenki, hogy amíg az igényből valóság lesz, az hosszú időbe kerül, de az első lépés mégiscsak a követelmény megfogalmazása. Sok A- és B-típusú könyvtár bővítése vagy új épületbe való költöztetése szerepel a közelebbi vagy távolabbi tervekben, s ami az épületek nagyságrendjét illeti, a kívánatos mértékű alapterületet most nem szemléleti okok fenyegetik, mint a 60-as években, hanem legfeljebb anyagiak. S ezt lényegi különbségnek ítéljük.

Számítani kell tehát arra, hogy a tanácsadó szolgálatunkat mind több megbízással keresik meg; kérdéses azonban, hogy jelenlegi feltételeink mellett hogyan tudjuk bővíteni ezt. Ma még igen sok C-típusú könyvtár építési ügyében fordulnak hozzánk; nem vállalhatnának a hálózati központok többet e téren? Nyilván, a hálózati szintű könyvtárépítési tanácsadó szolgálat kifejlesztéséhez a mi segítségünk is szükséges. Az A- és B-típusú könyvtárak szakmai tervezési programjainak kidolgozásába, az építésztervezőkkel folytatandó konzultációkba pedig több külső munkatársat kell bevonnunk, elsősorban az építési tapasztalatokkal rendelkező és a könyvtárépítészet kérdései iránt érdeklődő könyvtárosok közül.

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Állandó feladatunknak tekintjük, hogy lehetőségeink szerint előmozdítsuk a hazai és nemzetközi könyvtárügy kölcsönhatását. Ebben a munkában csak a felszínt jelenti a hozzánk látogató külföldi kollégák szakmai programjainak megszervezése és lebonyolítása, ugyanakkor mégis azt kell mondanunk, hogy könyvtárügyünk képmása a nemzetközi könyvtáros-tudatban elsősorban a személyes kapcsolatok és benyomások révén alakul. Talán még több figyelmet kellene fordítanunk a hozzánk látogató vendégekre, több információval ellátni őket és törekedni arra, hogy az egyszeri látogatás tartós munkakapcsolatokká változzék. Itt is meg kell köszönnünk mindazoknak a könyvtáraknak a vendégszeretetét, amelyek készséggel fogadták a kiközvetített látogatókat.

Saját dolgozóink külföldi útjai egyre inkább célutazások, semmint az általános tájékozódást szolgálják. Ezt az irányzatot kívánjuk a jövőben is erősíteni, mert ebből származik a legtöbb haszon mind az egyén, mind a könyvtárügy számára.

A kapcsolatok szervezettebb formájához tartoznak a nemzetközi konferenciák. Csak az elmúlt évben részt vettünk az IFLA közgyűlésén, a Brémában rendezett közművelődési könyvtárépítési szemináriumon, Prágában a szocialista országok olvasáskutatási konferenciáján, Nagyszombatban a szakmunkástanulók olvasási kultúrájával foglalkozó konferencián; mindezeken a rendezvényeken előadást, előadásokat is tartottunk. 1978-ban mi vagyunk a házigazdái a szocialista országok könyvtárépítési és berendezési konferenciájának, – az előkészületeket megkezdtük.

Még szorosabb köteléket jelentenek a közös vállalkozások. Több éve folyik már szovjet, lengyel és bolgár közreműködéssel a modern irodalmi művek befogadását elemző kutatás. Az eredményekről egy sor résztanulmány már napvilágot látott, s szó van arról, hogy egy kiadó vállalkozik a kutatás összefoglaló jelentésének a publikálására.

Csatlakoztunk a Lenin Könyvtár kezdeményezéséhez, hogy egy közös kiadvány mutassa be a szocialista országok módszertani központjait; a bennünket leíró anyagot már a szerkesztők rendelkezésére bocsátottuk. Két szempontból is helyeseljük ezt a vállalkozást: egyrészt a szocialista könyvtárügy jó propagandája, másrészt konkrét segítség a könyvtári ellátás kifejlesztésén munkálkodó országok számára.

Komoly eredményként könyvelhetjük el azt a kiállítássorozatunkat, amely a magyar könyvtárügyet ismerteti meg a külfölddel. Prága, Szófia, Berlin, Varsó után 1977-ben Moszkvában és Bécsben nyílott meg kiállításunk, s reméljük, hogy a kedvező visszhang nemcsak a kötelező udvariasságból fakadt. A sorozatot folytatni kívánjuk a következő években is; csupán azt sajnáljuk, hogy ezidáig csak csehszlovák partnerünk viszonozta.

E kiállítások sikere azt is bizonyítja, hogy van mondanivalója könyvtárügyünknek a világ számára. Természetesen nem abban az értelemben, hogy tanítómesterként lépjünk elő és azt képzeljük, hogy olyan eredményekre jutottunk, mint sehol másutt. Inkább arról van szó, hogy a könyvtári ellátás általános törvényszerűségei érvényesülésének egy különös változatát mutassuk be tanulságul, igazolva, hogy a gazdasági fejlettség azonos színvonalát feltételezve a szocialista társadalom- és művelődéspolitika kedvezőbb feltételeket teremt a nyilvános könyvtári ellátás fejlesztésében, mint más társadalmi rendszereké.

Ezért örültünk annak az elismerésnek, amiben a nálunk gazdaságilag jóval fejlettebb japán könyvtárügytől részesültünk. Engedélyt kért a Japán Könyvtáros Egyesület arra, hogy kiadhassa – az Országos Széchényi Könyvtárat ismertető füzettel együtt – a magyar könyvtárügyet és fejlődését leíró kiadványt, ami a Magyar Könyvtárosok Egyesülete szellemi kiadásában, de a mi gondozásunkban jelent meg még 1972-ben[15]. A japán fordítás 1977-ben publikálódott annak a sorozatnak a második tagjaként, amelynek első füzete a dán könyvtárüggyel foglalkozott.

Mint ahogyan az előző bekezdésben említettem a kiadvány elkészítésének az IFLA 1972-ben Budapesten rendezett közgyűlése adott indítékot, hasonlóképpen a magyar könyvtári szakirodalom javát orosz és angol nyelvű referátumokban feltáró, félévenként megjelenő dokumentációs szolgáltatásunk[16] megindításának is. Azóta jól tölti be szerepét,

nemcsak propagálja a magyar könyvtárügyet, hanem hasznos csereanyagnak is bizonyul, az érdeklődés fokozódik iránta: az orosz variánst 173, az angol nyelvűt 285 intézménynek küldjük rendszeresen; egyedül 1977-ben 70 új igénylő jelentkezett.

E kiadvány ellentétele a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom c. negyedévenként 1969 óta megjelenő referálólapunk, amely a magyar könyvtárosok számára közvetíti a külföldi szakirodalmat. Az eredetit sok esetben pótolni képes tartalmas referátumai szinte egyedülálló szolgáltatássá minősítik nemzetközi összehasonlításban is. Bár eladott példányaink száma egyre nő, attól félünk, hogy könyvtárosaink még mindig nem élnek eléggé gazdagságával.

A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer keretében vállaltuk az információs és könyvtári munka gépeiről, eszközeiről és berendezéseiről szóló tájékoztató szolgálat működtetését. Ebben az esetben is szerencsésen egybeesett a nemzetközi kooperációban való részvétel a hazai könyvtárügy érdekeinek szolgálatával. Igazában már régen indokolt lett volna egy ilyesfajta szolgáltatás megindítása könyvtáraink számára. Hosszas előkészületek után (nemzetközi egyeztetések, az osztályozási séma kidolgozása, a prospektusállomány gyűjtésének megkezdése stb.) végre 1977-ben megjelentettük a jeladó információs szolgálat első számát a reprográfia, a szervezés-technika és a mikrofilm területén[17]. Több mint 80 címre küldtük meg, s az orosz, angol és magyar nyelvű szabadlapos szolgáltatást általában kedvezően fogadták. Létjogosultságának végső bizonyítása azonban még a jövő feladata.

Nem kell különösképpen bizonygatnunk, milyen jelentősége van egy kis és elszigetelt nyelvterület könyvtári állományaiban a külföldi kiadványoknak. Hangsúlyozzák a külföldi referensz-művek, a világirodalom klasszikusai eredeti nyelvű kiadásai, összefoglaló monográfiák beszerzésének szükségességét a közművelődési könyvtárak szakmai irányelvei is. Ha minden könyvtárnak magának kellene megszerveznie a nemzetközi könyvpiac figyelését, vagy ráhagyná magát csupán a kereskedelmi szervek által behozott anyagra, meglehetősen kérdéses eredmény születne. Az A- és B-típusú könyvtárak állománygyarapítási munkájának támogatására indítottuk meg az Új Külföldi Kézikönyvek c. negyedévenként megjelenő tanácsadó kiadványunkat az Országos Széchényi Könyvtár állománygyarapítási osztályával szoros együttműködésben. Reméljük, használható segédletnek bizonyul a gyakorlatban. A nemzetközi együttműködésről szóló fejezetben azonban nemcsak azért szólunk róla, mert külföldi anyagot tartalmaz. Be kell vallanunk azt az ábrándunkat, hogy ez a kis szolgáltatás egykor nemcsak külföldi műveket fog ismertetni, hanem külföldi könyvtárak közreműködésével fog készülni. Megbízhatóbb ajánlónak tekintjük a könyvtárost egy-egy ország könyvtermése javát illetően, mint a nemzeti bibliográfiát vagy kereskedelmi jegyzéket. Mi lenne, ha minden országban akadna egy partnerintézetünk, amelyik hajlandó volna e szolgáltatás számára a válogatást elvégezni? Több próbálkozásunk ellenére még csak a kezdet kezdetén tartunk; egyelőre a prágai Állami Könyvtár (néhány éve) és a brémai Városi Könyvtár (1977 óta) vállalkozott az együttműködő szerepére.

1. Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ beszámolója az 1977. évről. Bp. 1978.
2. Tájékoztató a 2/1976. (IX.14.) OM számú rendelet alapján szervezett tanárképző főiskolai könyvtáros államvizsgához. Bp. 1977. 59 p.
3. Időszaki kiadványok a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Könyvtártudományi Szakkönyvtárában. Bp. 1975. 241 lev.
4. PAPP István: A KMK tevékenysége 1976-ban. = Könyvtári Figyelő, 1977. 1–2. sz. 121–126. p.
5. PETHES Iván: A fonotéka. Hangstúdiók szervezése, működtetése a könyvtárakban. Bp. 1970. 78 p. 1 mell.
   FÖLDI Egon: A hangtárak létesítésének technikai problémái. Bp. 1974. 37 p. GREXA Gyula: A közművelődési könyvtárak fonotékáinak feladata a zenei ismeretterjesztésben. Bp. 1971. 48. p.
   SZÉKELY András: Zenei stílus – zenei forma. 1–2. köt. Bp. 1972–1973. Továbbképző tanfolyam jegyzete.
   GYIMES Ferenc: Magyar nyelvű zenei könyvek a közművelődési könyvtárakban. (Ajánló jegyzék.) Bp. 1976. 344 p
   Hanglemezek a közművelődési könyvtárakban. (Ajánló jegyzék.) Bp. 1973. 235 p.
   PÓCSINÉ MUNKÁCSI Gabriella: Irodalmi hanglemezek Magyarországon. Bp. 1975. 150 p.
   CSOBOTH Attila: A közművelődési könyvtárak zenei részlegei. Cím- és adattár. Bp. 1972. 33 p.
   GYIMES Ferenc: A közművelődési könyvtárak zenei részlegei és a zeneoktatási intézmények könyvtárai. Bp. 1976. 34 p.
6. FOGARASSY Miklós: A helyismereti kutatás kézikönyvének tervezete. = Könyvtáros, 1972. 12. sz. 727–730. p.
7. Sajtóbibliográfiák és sajtórepertóriumok szerkesztése, a hírlapok feltárása. Szerk. VAJDA Kornél. Bp. 1976. 115 p.
8. Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ beszámolója az 1976. évről. Bp. 1977. 28 p.
9. BÉNYEI Miklós: Helyismereti munka a „B" típusú könyvtárakban. Módszertani útmutató. Bp. 1974. 71 p.
10. KERTÉSZ Gyula: A magyar sajtó repertóriumainak annotált bibliográfiája. (Egyedi repertóriumok.) Bp 1977. 208 p.
11. KISS László: Helyismereti kutatók kézikönyvei. Intézményi adattárak. Múzeumok. Bp. 1975. 160 p.
12. ÉSZ 204/4–75 Művelődési épületek. Közművelődési könyvtárak. Tervezési előírások. Bp. 1975. ÉVM. 38 p.
13. Középfokú közművelődési könyvtár. Tervkatalógus. Szerk. URBÁN László Bp. 1977. 75 p.
14. Városi könyvtárak építése házgyári elemekből. Összeáll. URBÁN László, Bp. 1974. 11 p. 22 t.
15. KISS Jenő: Libraries in Hungary. Bp. 1972. 58 p. 18 t.
16. Hungarian Library and Information Science Abstracts. – Vengerszkaja literatura po bibliotekovedeniju i informatike. Bp. 1972-től, évente kétszer.
17. Információ a könyvtári és információs munka eszközeiről és berendezéseiről. Bp. 1977. 1–3. sz.

SZABVÁNYOS INPUTÉRT – INGYENES SZOLGÁLTATÁS. – A Stanford Egyetem ingyenessé teszi a BALLOTS bibliográfiai adatbázis használatát azok számára, akik vállalják, hogy betartják az inputra megállapított szabványos formát. A többi használó címenként 1.25 dollárt fizet az inputért.

(Advanced Technology Libr. 1978. 1. no.)

A 4. EURÓPAI MIKROFILM-KONGRESSZUS
(Bécs, 1977. november 21–25.)

ÓVÁRI Sándor

Negyedik alkalommal gyűltek össze Európa mikrofilmezéssel foglalkozó szakemberei Bécsben 1977. november 21–25-ig, hogy kicseréljék tapasztalataikat és megtekintsék a Kongresszus ideje alatt rendezett kiállításon a legújabb mikrofilmezést szolgáló gépeket és egyéb berendezéseket.

Ez a kiállítással összekapcsolt Kongresszus alkalmas volt arra, hogy a résztvevők tájékozódjanak a mikrofilm alkalmazásának, technikai színvonalának az utóbbi években bekövetkezett változásairól és megismerjék a fejlődés irányát.

Áttanulmányozva a Kongresszus programját, látva a többszáz résztvevőt és a hatalmas kiállítást, nem tűnt túlzásnak, hogy a Kongresszus védnökségét dr. Rudolf Kirschläger köztársasági elnök vállalta.

A MIKROFILMTECHNIKA VILÁGMÉRETŰ TÉRHÓDÍTÁSA – A KÖNYVTÁRAK LÉPÉSHÁTRÁNYA

Nem újdonság számunkra az, hogy a mikrofilmezés az utóbbi évtizedekben nemcsak a könyvtárakban, hanem az élet minden területén egyre nagyobb szerepet játszik, de arra nem gondoltam, hogy a könyvtárakon kívüli egyéb helyeken a mikrofilmezés bevezetése és fejlesztése robbanásszerűen olyan méretű, hogy a könyvtári mikrofilmezés régebben kiemelkedő rangja megszűnt. Nyilvánvalóan nem arról van szó, hogy a könyvtárakban csökkent a mikrofilmezés szerepe és fejlesztésének igénye, hanem arról, hogy a mikrofilmezésen belül a nyersanyagfelhasználás mennyiségét, a gépek változatosságát, a felhasználás módozatait illetően a könyvtárak messze lemaradtak más területek mögött. Igazolja ezt az is, hogy a Kongresszuson egyetlen előadás és szeminárium sem volt, amelyik könyvtári témával foglalkozott volna.

Az előadásokon és szemináriumokon az élet legkülönbözőbb területeinek mikrofilmezési problémáit tárgyalták a résztvevők. Szó volt pl. arról, hogy milyen módon alkalmazzák a mikrofilmet a nyugdíjintézetek, bankok, termelő üzemek, orvosi kutató intézetek, kórházak, építészeti tervező irodák, stb. mind az archiválás, mind a nyilvántartás, vagy a termelés területén. A másik, számunkra fontos jelenség az, ahogy a mikrofilmezéshez szükséges legkülönbözőbb berendezéseket gyártó cégek gyártmányfejlesztésük során az előbb felsorolt területek igényeit igyekeznek minél jobban kiszolgálni és egyre kevésbé gondolnak a speciális könyvtári célokat kielégítő berendezésekre. Ez nyilván összefügg a

berendezések iránti kereslettel; a könyvtárak ma már, más területekhez képest, jelentéktelen vásárlóknak számítanak. Szolgáljon itt ennek bemutatására egy példa. Az archiválás céljait szolgáló könyvtári mikrofilmezés során elengedhetetlen feltétel a filmek előhívása közben a film tökéletes kimosása, mert ha a kész filmben a megengedettnél több titoszulfát marad, a film rövid idő alatt tönkremegy. Egyéb területeken általában nem cél a filmek 60–80 éves tartósságának elérése, mert a film rövidebb időtartamra szolgáló eszköz csupán. (Jelzi ezt az is, hogy a kiállításon több mikrofilmet megsemmisítő berendezést is bemutattak.) Az új automata előhívógépek között egyre kevesebb képes arra, hogy a filmet az archiváláshoz szükséges mértékben kimossa. Az ilyen képességgel rendelkező gép lassúbb és ezért nem versenyképes a piacon. Tapasztalataink szerint egy-egy gép vásárlása előtt egyre hosszadalmasabb piackutatásra kényszerülünk, míg a könyvtári felhasználásra alkalmas berendezést meg tudjuk találni.

ÚJ MŰFAJ: MIKROFILMKIADVÁNYOK

Magunk is tapasztaljuk, hogy egyre szaporodik azoknak a kiadványoknak a száma, amelyek c s a k mikrofilmen jelennek meg. A Kongresszuson megkaptuk az első ausztriai mikrolap kiadvány egy számát. Túlmenően azon, hogy a csak mikrofilmen megjelenő kiadványok feldolgozása, tárolása és olvastatása új tennivalókat és berendezéseket (tároló-berendezések, olvasókészülékek) követel a könyvtáraktól, egyéb gondolatokat is felvet a fejlődésnek ez az iránya és lehetősége. Nem szükséges bizonygatni, hogy az ún. „információ-robbanás" milyen következményekkel járt és jár a nyomdai kapacitás, átfutás és költség, a papírfelhasználás, a könyvtári raktározás terén. Annak ellenére, hogy ma még a könyvtárosok egy része és az olvasók is szívesebben forgatják a hagyományos eredeti könyvet, vagy folyóiratot, elérkezettnek látszik az idő arra, hogy mi is napirendre tűzzük bizonyos kiadványok megjelentetésének ügyét mikrofilmen. Ma már egyre több könyvtár és tudományos intézet rendelkezik mikrofilmolvasó készülékkel. Ahol még nincs, ott is rövidesen be kell szerezni, mert pl. az utóbbi években a könyvtárközi kölcsönzés anyagának egy része is mikrofilmen érkezik külföldről, vagy pl. az Országos Széchényi Könyvtár állományvédelmi mikrofilmezése során készült negatívokról minden könyvtár rendelhet – és nagyon sok rendel is – állománya gyarapítására olvasófilmet.

Egy mikrofilmlap előállítása és 1000 példányban való sokszorosítása néhány nap alatt elvégezhető munka. Az előbbiek miatt legközelebbi terveinkben szerepel annak a vizsgálata, hogy mi lenne a legalkalmasabb anyag, aminek rendszeres mikrofilmen való megjelentetése célszerű, megoldható és hasznos lenne. (Kísérletként a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal együttműködve mikrofilmlapokon elkészítettük a középkáder tanfolyamot végzett és most főiskolai államvizsgára készülő könyvtárosok számára az államvizsgához előírt teljes kötelező irodalmat.)

A FEJLŐDÉS FŐBB TENDENCIÁI

A mikrofilmtechnika fejlődésének főbb tendenciáit világosan tükrözték az előadások és a kiállítás.

Legszembetűnőbb változás a mikrofilmlap rendkívüli előretörése a tekercsfilm rovására. Ez érthető, hiszen a mikrofilmlap a legtöbb területen alkalmasabb információhordozó a tekercsfilmnél. Könnyebb a visszakeresése különösen akkor, ha a ráfotózott anyag oldalterjedelme nem túl nagy (pl. ha egy folyóiratszám általában elfér egy mikrofilmlapon.) Másolása a diazó eljárás segítségével másodpercek alatt elvégezhető, tárolása és kezelése mérete következtében (A/6) kényelmes. Az említett előnyök miatt a régebben tekercsfilmre vett filmeket egyre nagyobb arányban montírozzák át mikrofilmlapra erre alkalmas berendezésekkel.

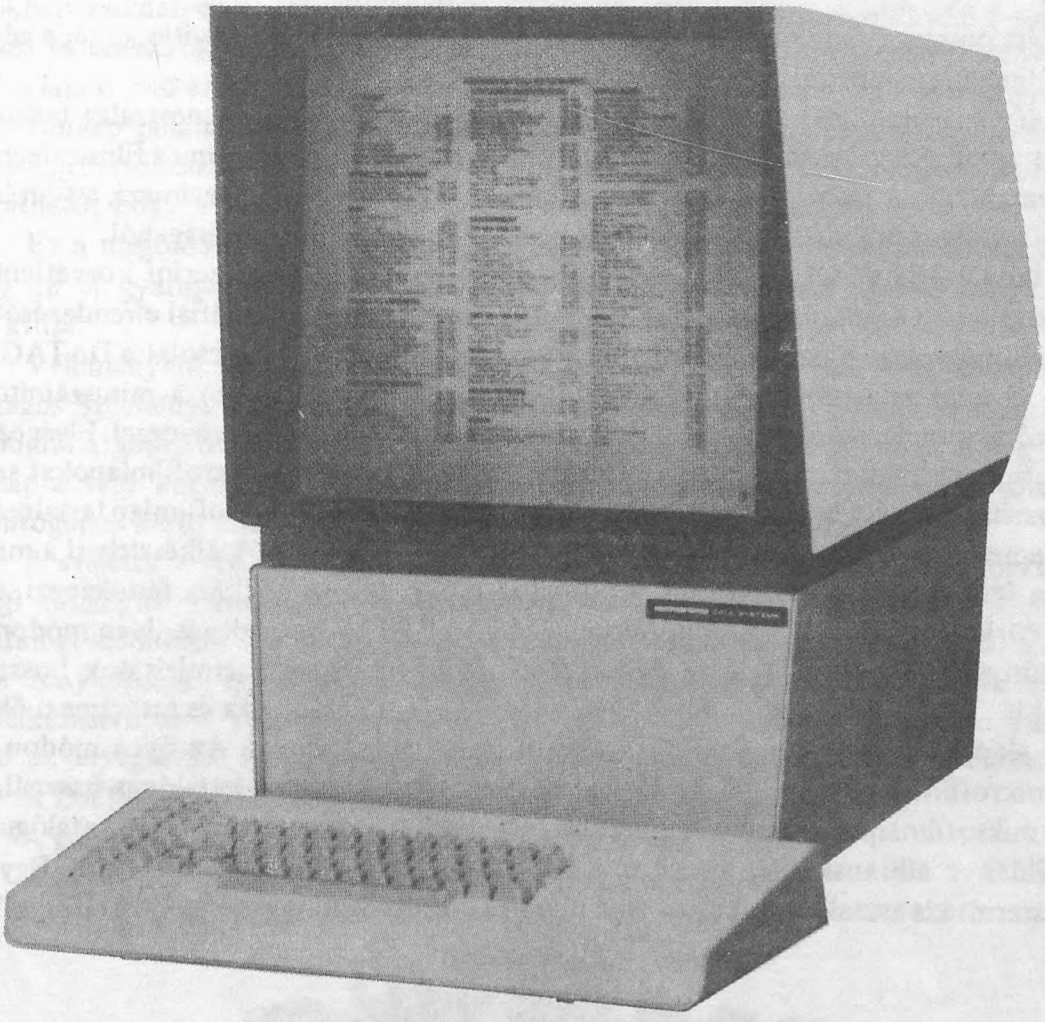
A nyersanyagok, a felvevő és olvasókészülékek egyre javuló minősége következtében lehetővé vált a kicsinyítési arány növelése. A mikrofilmlapoknál a régebbi 20-szoros körüli kicsinyítési arány helyett ma már gyakoribb a 48-szoros kicsinyítés. Ezzel a kicsinyítéssel egy A/6 méretű mikrofilmlapra több mint 500 A/4 formátumú oldal képe rögzíthető.

Nagyon sokat fejlődtek a különböző visszakereső berendezések. Ezeknek egyik típusa a lyukkártyába montírozott mikrofilmkocka keresése a Hollerith rendszerhez hasonló szorter segítségével. A montírozott mikrofilmkocka visszakeresésének másik típusa a mágneses peremmel ellátott lap kihúzása a lapot jellemző számkód alkalmas klaviatúrán történő beütésével.

A kiállításon bemutatott visszakereső berendezések legfejlettebb típusa a nyugatnémet DATAVISION rendszer. Ez egy cipődoboznál valamivel kisebb műanyag dobozban elhelyezett mikrofilmcsíkon 1 000 000 A/4-es oldalméretű szöveget, vagy rajzot tárol. Ezeknek a kicsinyítése 210-szeres. Ebből a hatalmas mennyiségből a kívánt A/4 oldal képe 2 (!) másodperc alatt megjelenik a készülék képernyőjén a kívánt oldal kódszámának egy írógép klaviatúrán történt beütése után. A berendezés egy íróasztalon elhelyezhető, súlya mindössze 35 kg. (lásd: 1. ábra.) Természetesen a dobozban tárolt mikrofilmcsíkokra kétlépcsős felvételezéssel kerül a 210-szeres kicsinyítés.

Jelentősen fejlődik a műszaki rajzok mikrofilmezése, ez kiszorítja a sok területen eddig használt fénymásolatokat. Egyre jobban terjed a mikrofilmre vett műszaki rajzok lyukkártyába montírozása. Visszakeresése a fentebb említett módszerek valamelyikével történik, amelyeknek segítségével a kívánt rajz mikrofilmjét tartalmazó lyukkártya másodpercek alatt megtalálható sok ezer rendezetlen kártya közül is. Az ilyen rendszert alkalmazó üzemben már a műhelybe ezt a kártyát küldik, ahol a szakmunkás leolvasó segítségével a képernyőn megjelenő mérethelyes ábra után dolgozik, kiküszöbölve a könnyen szakadó és piszkolódó fénymásolatot.

Ahogy a szakmai igény megkívánja (pl. tudományos, művészeti, orvosi, stb. anyagnál) egyre nagyobb arányú a szines mikrofilm alkalmazása. Ezek kicsinyítése is erős, többnyire 16 mm-es filmen két sorban helyezkednek el a felvételek.

1. ábra

A COM-BERENDEZÉSEK JÖVŐJE – MAGYAR FELHASZNÁLÁSI LEHETŐSÉGEK

Különös alapossággal tanulmányoztam a kiállításon bemutatott COM berendezéseket. Könyvtárunk szakértői és a magam véleménye szerint is ez az a berendezés, aminek beszerzése a magyar könyvtárügy és ezen belül az Országos Széchényi Könyvtár egyre növekvő igényeinek kielégítésére néhány év múlva elengedhetetlen lesz. Mivel a gép alkalmazása magasfokú szervezettséget és koordinálást igényel, fejlesztési elképzeléseinkbe be kell építenünk, hogy majdani beállítása minél kevesebb gondot okozzon.

A kiállításon 3 db. COM berendezést mutattak be:

a) DICOM (dr. Ing. Rudolf Hell GmbH – D 2300 Kiel 14 Grenzstr. 1–5).
b) COM-Verrieb (NCR GmbH 8900 Augsburg 1.)
c) DATAGRAFIX (bécsi képviselete PRINT Handelsges. mbH et CO. KG. 1221 WIEN, dr. Otto Neurath Gasse 1.)

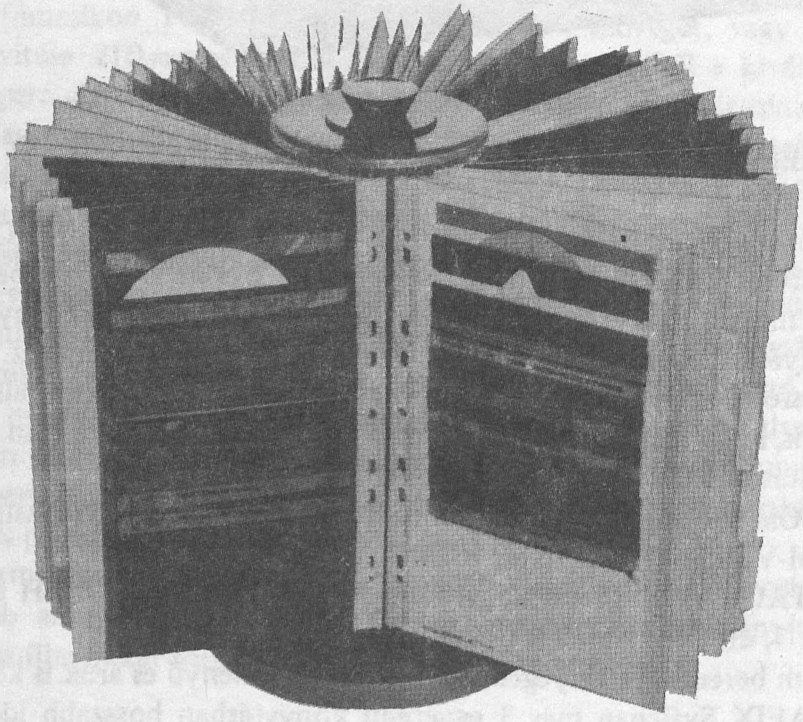
A három berendezés lényegében azonos teljesítményű és áruk is kb. azonos, de mivel a DATAGRAFIX Svájcban már 3 egyetemi könyvtárban hosszabb ideje működik és a gépet bemutató szakember (Rolf HASLER dr. oec. publ. Möhrlistr. 69. 8006. Zürich,)

a könyvtári munka előkészítésében részt vett és a gépek szervízét irányítja, ezzel a géppel foglalkoztam a legtöbbet és ezt ismertetném röviden.

A gép a számítógép által feldolgozandó anyagokat rögzítő mágnesszalag tartalmát rendkívüli gyorsasággal mikrofilmlapra (kívánság szerint 35 vagy 16 mm-es filmszalagra is) fényképezi, a filmet szabad szemmel is olvasható méretű betűkkel megcímezi, a film laboratóriumi kidolgozását automatikusan elvégzi, s a kész filmet kidobja magából.

A DATAGRAFIX többféle módon üzemeltethető. Kívánság szerint közvetlenül is csatlakoztatható a számítógéphez. Ekkor a kiírni kívánt szöveg tipográfiai elrendezését is a nagyszámítógép végzi a betáplált program alapján. Megoldható a kapcsolat a DATAGRAFIX-hoz tartozó miniszámítógép közbeiktatásával. Ebben az esetben a miniszámítógép különböző manipulációkat végezhet a nagyszámítógép által készített szöveggel. Elvégezheti a szöveg tipografizálását, megfelelő utasításra megcímezi az egyes mikrofilmlapokat szemmel is olvasható méretű betűkkel, automatikusan meghatározza a mikrofilmlap tartalmának főbb jellemezőit (pl. címleírások esetében az első és utolsó rendszó), elkészítheti a mikrofilmlapon lévő anyag indexét és azt automatikusan az utolsó kockára fényképezi, stb.)

A Zürichi Műszaki Főiskolán dolgozó DATAGRAFIX berendezés ilyen módon készíti a könyvtár katalógusát. Egy A/6 méretű mikrofilmlapra a címleírások hosszától függően kb. 2000–4000 címleírást és utalót fényképez, sorszámozza és megcímezi őket a tartalom alapján és elkészíti a mikrofilmlapon levő anyag indexét. Az ilyen módon előállított mikrofilmalapokból álló katalógus nagyon megkönnyíti a katalógus használatát. Mivel a mikrofilmlapok rendkívül gyorsan és olcsón másolhatók, a teljes katalógusból annyi példányt állítanak elő, amennyi a könyvtár forgalma szerint szükséges. Egy-egy katalógustermi kis asztalon praktikus állványon (2. ábra) függőleges tengelyen elforgatható

2. ábra

lapokban zsindelyezve helyezkednek el a katalóguslapok (minden asztalon a teljes betűrendes és szakkatalógus), amelyeknek felső szélén kb. 1 cm szélességben szemmel olvasható a lapon levő anyag első és utolsó címleírásának rendszava. Ennek segítségével a kívánt mikrofilmlap pillanatok alatt kiemelhető, rajta 2–3 katalógusfióknyi címleírás. A kiemelt lapot az olvasókészülékbe helyezve, annak utolsó kockáján az index alapján azonnal megállapítható, hogy a mikrofilmlap hányas számú kockáján található a keresett címleírás.

Ez a megoldás kezelhető, s összehasonlíthatatlanul olcsóbb. Semmi akadálya annak, hogy az új gyarapodást időnként a számítógép kumulálja és a teljessé tett katalógust újra kiírja.

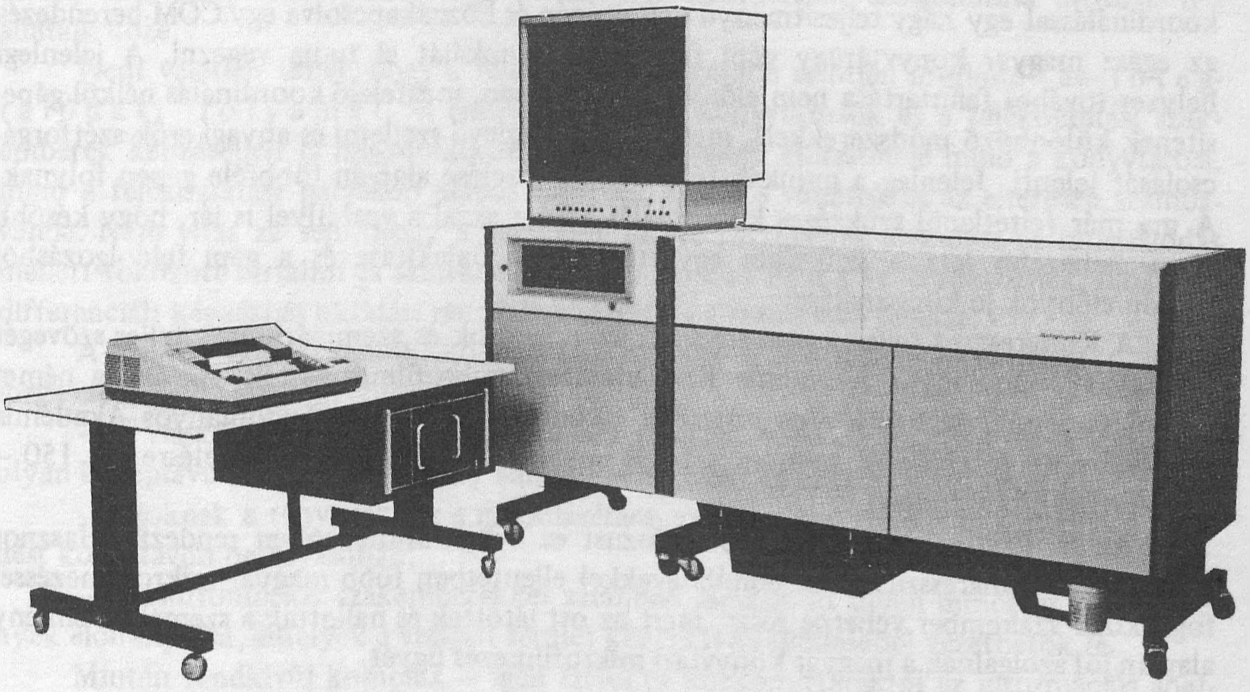
Véleményem szerint a technikának ezzel az új vívmányával megoldható lenne az Országos Széchényi Könyvtár korszerű katalógusának kiépítése, hiszen a Magyar Nemzeti Bibliográfia gépesítésével a COM-berendezés számára máris készen áll az anyag a mikrofilmlapra való kiíratásához. Természetesen ez arra az anyagra vonatkozik csak, ami a számítógépen kerül feldolgozásra.

A svájciak a régi katalógusok anyagát nem dolgozzák fel újra számítógépen, hanem a régi katalógust lezárják. Annak érdekében, hogy a katalógus formailag azonos legyen, a katalóguscédulákat abban a sorrendben, ahogy a katalógusfiókban állnak, mikrofilmlapra fényképezik. Így elérik azt, hogy az olvasónak formailag egyféle katalógus áll rendelkezésére és a régi anyag keresésekor nem kell a katalóguscédulákat használnia. Ebbe az anyagrészbe természetesen a gépre feldolgozott címleírások nem kumulálhatók.

A DATAGRAFIX műszaki jellemzőiből néhány adat (lásd 3. ábra):

A gép mérete: 2 íróasztal nagyságú, súlya 675 kg.

A gép 7 és 9 csatornás mágnesszalaggal egyaránt működik..

3. ábra

Egy mikrofilmlap előállítási ideje a laboratóriumi munkát is beleértve kb. 40 másodperc.

A kicsinyítési arány 24, 42 és 48-szoros, kívánság szerint.

Az alkalmazott film felbontóképessége 350 vonal/mm. Ez a tulajdonság lehetővé teszi, hogy a berendezés által készített filmről megfelelő visszanagyítással nyomtatásra alkalmas offset fólia készüljön. Ezekkel az offset fóliákkal a különböző kiadványok, adott esetben központi cédulaellátás keretében a katalóguscédulák is előállíthatók.

A gép jelkészlete 198. A kiírt betűk típusa változtatható, sőt vonalas ábrákat is készít.

A berendezés az írógép-szerű perifériával kézzel is működtethető.

A gép bármely irodahelyiségben elhelyezhető, légkondícionálásra nincs szükség.

A berendezéshez kapcsolódó másoló segítségével a főmenetben elkészült alap mikrofilmlapról óránként 960 db másolat készíthető diazó filmre.

A berendezés ára a perifériáktól függően max. 500 000 svájci frank.

A berendezés teljesítőképessége lehetővé tenné, hogy több könyvtár szükségleteit kielégítse. Véleményem szerint az Országos Széchényi Könyvtárban elkészíthetné a Magyar Nemzeti Bibliográfia előállításához szükséges filmet, a teljes katalógust, előállíthatna minden olyan „melléktermeket" (szakbibliográfiák, speciális jegyzékek, helyrajzi naplók, leltár, stb.), ami a Magyar Nemzeti Bibliográfia gépesítése során készült MARC szalagból származtatható.

Mivel a gép teljesítőképessége meghaladja az Országos Széchényi Könyvtár, szükségletét, nagyon időszerű, hogy a magyar könyvtárügy gépesítésének kérdését megfelelő fórumon minél előbb komoly vizsgálat tárgyává tegyék. Meggyőződésem, hogy megfelelő koordinálással egy nagy teljesítményű számítógép és hozzákapcsolva egy COM-berendezés az egész magyar könyvtárügy gépi feldolgozó munkáját el tudja végezni. A jelenlegi helyzet további fenntartása nem előnyös (sok helyen, megfelelő koordinálás nélkül gépesítenek különböző módszerekkel), mert csak a meglevő szellemi és anyagi erők szétforgácsolását jelenti. Jelenleg a munkák többféle elképzelése alapján többféle gépen folynak. A ma már feltétlenül szükséges koordinálás késése azzal a veszéllyel is jár, hogy később egyre nehezebb lesz a szükséges együttműködés kialakítása és a gépi feldolgozásból fakadó előnyök jó kihasználása.

A Kongresszus teljes írásos anyagát, az előadások és szemináriumok teljes szövegét a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában mikrofilmre vették. Az anyag német nyelvű és rendkívül sok fontos ismeretet tartalmaz. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára az érdeklődők számára a teljes anyag olvasófilmjét megrendelésre kb. 150,– forintért szállítani tudja.

Az 5. Európai Mikrofilm Kongresszust ez évben Münchenben rendezik. Hasznos lenne, ha a Kongresszuson az elmúlt évekkel ellentétben több magyar mikrofilmezéssel foglalkozó szakember vehetne részt, mert az ott látottak és hallottak a személyes élmény alapján jól szolgálnák a magyar könyvtári mikrofilmezés ügyét.

KITEKINTÉS

A KÖNYVTÁROS, DOKUMENTÁCIÓS ÉS TÁJÉKOZTATÁSI PÁLYA

Pályaképelemzés egy integrált képzési rendszer kialakítása szemszögéből

SZENTMIHÁLYI János

A szemle a nyugat-berlini „Freie Universitat" két intézetének (Institut für Publizistik und Dokumentations-Wissenschaft, Institut für Bibliothekarausbildung) kutatási jelentései alapján készült. (A kutatási jelentéseket 1976 decemberében zárták le.)

Évek óta napirenden levő kérdés egyes könyvtári és tájékoztatási munkakörök egybefonódásának vizsgálata. Ennek oka elsősorban az, hogy napjainkban érvényét vesztette az a közkeletű megállapítás, mely szerint a könyvtárak a fejlődésben lemaradtak, saját állományuk feltárása is többnyire korszerűtlen, és képtelenek korszerű módszereket alkalmazva az irodalomban levő információk, tények és adatok tárolására, terjesztésére és visszakeresésére. Ugyanakkor a kimondatlan tájékoztatási intézmények kénytelenek a korszerű könyvtári módszereket alkalmazni adatbankjaik megszervezése során, akár központi, ágazati vagy intézményi információk szolgáltatása tartozik feladataik közé.

Nem véletlen tehát, hogy a fejlődés mai magasabb szintjén megindult az integrálódási folyamat, s ennek hatására a könyvtárosok és a tájékoztatási szakemberek képzésében is megmutatkozik. Kialakításának előfeltétele mind a könyvtárosi, mind a téjékoztatási pályakép alapos ismerete, a közös vonások és az eltérések számbavétele. Nem vitás az sem, hogy a pályakép, illetve pályaképek alakulása az integrálódás mellett fokozott tartalmi és szintbeli differenciálódást is tükröznek; tehát egy differenciált képzési és oktatási rendszer kialakítása a soron levő feladat.

A cél érdekében munkálkodó kutatócsoport a következő feladatokat tűzte ki maga elé:

– a vizsgált terület meghatározása oly módon, hogy ez lehetővé tegye a fejlődés olyan középtávú prognózisát, amely lehetőleg független az időközi változásoktól;

– azoknak a tényezőknek a megállapítása, amelyek mai ismereteink alapján a fejlődést középtávon befolyásolják;

– az infromációs szakemberekkel szemben támasztott olyan minőségi követelmények előirányzása, amelyek a vizsgált terület középtávú fejlődéséből vezethetők le.

Miután rendkívül komplex – igen széles (a közkönyvtáraktól az információs adatbankokig terjedő), és igen sokrétű (a rendszerszervezőtől a technikai segédszemélyzetig differenciált) – kutatási területről van szó, a koncepció a vizsgálódás szempontjainak megfelelő hierarchikus szempontokat érvényesített. Tekintettel volt: a tevékenység terüle-

tére, a tevékenység szerepére (jellegére), a tevékenység szintjeire, a tevékenység környezetére (munkakör) és magára a tevékenységre.

A vizsgálódás szempontjából nagyon hasznosnak mutatkozott a tevékenység szerepének illetve jellegének meghatározása. A társadalmilag szükséges munka ugyanis egy területen belül lehet szervezési jellegű, vagy olyan, amely bizonyos egynemű szükségletek kielégítését szolgálja: egy munka elvégzésének előkészítése, egy munkamenet vagy folyamat szabályozása stb. Ez azt jelenti, hogy a tevékenységi területek nem harátozhatók meg kiragadottan, hanem csakis a történelmi fejlődés és egy adott helyzet összefüggéseiben elemezhetők.

Annak bizonyítására, hogy a „könyvtár-dokumentáció-információ" egységes tevékenységi területnek tekinthető, a tanulmány a következő érveket fejti ki meglehetős részletességgel:

– mindhárom területen társadalmilag szükséges munkáról van szó, amely mint szolgáltató tevékenység pontosan körülhatárolható,

– a munka egy konkrét társadalmi szükségletcsoport, az információszükséglet érdekében folyik

– az információ-szükséglet egy társadalmi intézményrendszer kialakulásához vezetett, mivel az információ-szükséglet kielégítéséhez szükséges a munka, folyamatosan és szervezetten végzendő (tervszerűség, jogi szabályozás, stb.),

– a munkavégzés hivatásszerűen történik.

A MUNKAKÖRÖK SZINTJEI

Az állandóan növekvő információ-szükséglet elemzése, az információk tartalmának mint társadalmi jelenségnek vizsgálata vezet el az információk kezelésével kapcsolatos tevékenység szükséges szintjeinek megállapításához.

A középszintű munkakörök ellátása csak módszertani ismereteket igényel. A módszerek egyéni interpretációjára e munkakörök ellátásánál nincs szükség.

A magasabb szintű munkakörök ellátásához is elsősorban módszertani ismeretek szükségesek és csak feltételesen szükségesek a szakmai ismeretek.

A felsőszintű (irányító) munkakör olyan tevékenységet jelent, amelynek ellátásához a szakmai és módszertani ismeretek egyaránt szükségesek. A munkakör betöltőjének magasszintű ismeretekkel kell rendelkeznie azon a szakterületen, ahol információkat közvetít, ugyanakkor az információ kezelésével és terjesztésével kapcsolatos módszerek magas szintű ismerete is szükséges.

Az információterjesztés egyes intézményeinél a munkaköri szintek jelenléte különbözőképpen érvényesül:

Újabb keletű a felsőszintű munkakörök kialakulása a közkönyvtáraknál. Ennek oka a közkönyvtárak tudományos és műszaki jellegű állományának gyors növekedésében, újfajta ismerethordozók megjelenésében és az olvasók körének állandó bővülésében keresendő. A koncepciótervezet német példákra hivatkozik, amelyek szerint a tudományos és műszaki irodalommal kapcsolatos szolgáltatások iránti igény állandóan növekszik. Nagy-Britanniában ezzel szemben a közkönyvtárak már régebben részt vállaltak

a szakirodalommal való ellátás területén, ennek hatása a könyvtárosképzésben is megmutatkozik. Az okleveles könyvtáros az NSZK-ban már régóta a magasabb szintű könyvtári munkakörök ellátója. Jó részük felsőszintű munkakörök ellátására is alkalmas, hiszen e munkakörök betöltői nem egy esetben rendelkeznek egyéb főiskolai, vagy egyetemi szintű szakképzettséggel. A középszintű munkakörök csak az utóbbi években alakultak ki a közkönyvtárakban. A segédkönyvtárosok képzése a múltban különböző rövidebb időtartamú tanfolyamokon valósult meg. Szervezett képzésük most már államilag elismert képzési forma.

A tudományos könyvtárakban a hivatás három szintje a köztisztviselői rangfokozatoknak megfelelően alakult ki. A felsőszintű munkakörök (könyvtárigazgató, osztályvezető, főkönyvtáros, tudományos munkatárs stb.) betöltése Németországban már 1893 óta kettős feltételhez kötött: egyetemi végzettséghez és könyvtárosi képesítéshez. Szabályozottak a magasabb szintű munkakörök betöltésének előfeltételei is. A középszintű munkakörök (könyvtártechnikus) meghatározása és képzési előfeltételeinek megállapítása újabb keletű. 1975-ben hoztak néhány helyen olyan jogszabályokat, amelyeknek értelmében a középszintű munkakörök ellátóinak (a könyvtári segédmunkaerőknek) képzése egységes és a képzésben részesültek mind a közkönyvtárakban, mind a tudományos könyvtárakban azonos munkakörök ellátására alkalmazhatók.

A tudományos-műszaki tájékoztatás tevékenységi területe az NSZK-ban sem kellően meghatározott és körülhatárolt. Ennek ellenére, a háromszintmodell körvonalai itt is kirajzolódnak. Kialakulóban van a tudományos tájékoztató hivatásképe (felső szint). A tájékoztató intézmények vezetői és az irányító munkakörben dolgozók általában egyetemi végzettséggel rendelkeznek. A tudományos tájékoztató (informátor) általában beosztottként dolgozik, a tájékoztatástudományi felsőfokú képzettség nem előfeltétele az ilyen állások betöltésének. A magasabb szintű munkaköröket többnyire könyvtárosi képesítéssel rendelkezők látják el. Aránylag csekély azoknak a száma, akik speciális informatikai képzésben részesültek. Az oklevéllel rendelkező könyvtárosok és dokumentalisták mellett nagy számmal vannak olyanok, akik menet-közben szerezték meg a szükséges szakismereteket. A középszintű (dokumentációs segédmunkaerő) munkaköröknél a szakképzett és betanított munkaerők között nagyon nehéz különbséget tenni. Ilyen irányú képzésnek csak mintegy tízesztendős múltja van az NSZK-ban. A képzés igen szerény keretek között folyik. Általában megállapítható, hogy a tudományos és műszaki tájékoztatás az NSZK-ban mint hivatás nem tekinthető kialakultnak. A tanfolyam jellegű képzés mellett a szervezett oktatás formái csak 1957 óta alakultak ki. Fokozatosan valósult meg az, hogy a tudományos tájékoztatókat az okleveles dokumentalisták és a dokumentációs segédmunkaerőket külön-külön, nem egységes tanfolyamokon képezik. 1974-ben alakult meg Frankfurtban a dokumentációs szakoktatási intézmény (Lehrintstitut für Dokumentation). Ugyancsak 1957 óta bontakozott ki a nyugat-berlini, frankfurti és düsseldorfi egyetemeken a tudományos tájékoztatás egyetemi szintű oktatása.

Alig van megbízható adat arra vonatkozóan, hogy az iparban az információs tevékenység egyes szintjei miképpen differenciálódnak, milyen jellegű a szükségleteket kielégítő kvalifikáció. Általában könyvtári gyakorlattal rendelkező, vagy az adott szakmában

képzett egyének végzik az üzemi információval kapcsolatos teendőket. (Itt kell megemlíteni azt a mérnököt, vagy üzemgazdászt, aki menet közben sajátítja el az információs munka szervezésével és irányításával kapcsolatos ismereteket, vagy rövid időtartamú tanfolyamon vesz részt.)

A tevékenység egyes szintjeinek differenciálódása a következő négy tényező hatására várható:

– a termelési és vezetési tevékenység fokozatosan bekövetkező tudományos alapozása,

– a piaci helyzet és a belső üzemszervezés közötti állandóan növekvő egymásrautaltság és komplexitás,

– a kvantitatív gondolkodásmód állandó növekedése,

– az elektronikus számítógép fokozott alkalmazása.

Elképzelhető tehát, hogy a hierarchia legmagasabb szintjén felsőszintű információs tevékenység alakul ki. Szükségessé válik tehát a szakmai ismereteknek a módszertani ismeretekkel való együttes jelenléte. A követelmények súlypontja nem annyira a „hardware"-re esik, hanem inkább az üzemi információs rendszerek szervezésére, vezetésére és irányítására (a „know-how" problémájára).

A második tevékenységi szinten a súlypontot a módszerek és eljárások ismerete képezi. Ismerni kell az objektív műszaki alternatívákat, az automatizált információs rendszerek fejlődését és felépítését, valamint annak működési mechanizmusát, (a „know-how" problémája). Itt fogja megtalálni a helyét a hagyományos módszereket ismerő szakdokumentalista.

A harmadik szint formai és tartalmi elemeinek kialakulására vonatkozóan még kevés támpont áll rendelkezésre.

Ami az információ és dokumentáció számítógépes vonatkozásait illeti, itt egy a főiskolai és szakiskolai képzés szintjénél alacsonyabb képzésre kell gondolni. A fejlődés irányának megállapítását nagymértékben megnehezíti a tevékenységi terület szervezeti megalapozatlansága, a követelmények heterogén volta, valamint az a tény, hogy a szükséges munkaerőknek több mint kétharmadát az ilyen jellegű munkakörök betöltésére kell felhasználni.

A dokumentációs segédmunkaerők képzését tekintve nem alakult ki egységes nézet. Általában rövid céltanfolyamok tartását javasolják.

HIVATÁSKÉP

NYILVÁNOS KÖNYVTÁRÜGY

Az okleveles könyvtáros az utóbbi években új helyzettel áll szemben. A legutóbbi rendelkezések értelmében a hagyományos feladatokhoz a következő feladatok járulnak:

– az információk beszerzése, rendezése és feltárása;

– az információk közvetítése;

– a könyvtárak tervezése, szervezése és igazgatása.

E feladatok közül az információk közvetítése elsőrendű célfeladat.

A különböző könyvtártípusok feladatai sajátosak. Ennek következtében az okleveles könyvtárossal szemben támasztott követelmény az, hogy „all round" tehetség legyen.

TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRÜGY

A feladatokat következőképpen lehet körvonalazni:
- a könyvtári állomány beszerzése, feldolgozása, gondozása és feltárása,
- felvilágosítás a könyvtári állománnyal kapcsolatba hozható minden kérdésről;
- vezetés, szervezés és igazgatás, melynek célja a zavartalan irodalom-ellátás.

Könyvtártípusoknak megfelelően (általános vagy szakkönyvtárak) a könyvtárosi feladatstruktúra és ennek következtében a hivatáskép különböző súlypontok köré csoportosul:

– egyrészt a „funkcionálisan" válogató szerzeményezés köré, ahol a hagyományos dokumentumok állnak az előtérben; másrészt egy szorosan körülhatárolt szakterület köré, ahol a teljességre való törekvés a jellemző dokumentumfajtákra való tekintet nélkül;

– egyfelől a „grammatikailag formális" feltárás a cél, amelyhez egy többé-kevésbé mély tárgyfeltárás is járul; másfelől kizárólag a felhasználó szükségleteit figyelembe vevő formális feltárás, a „mechanikus rendezés" (ez azonban csak másodlagos feladat az analitikus – intenzíven a tárgyi feltárásra irányuló – dokumentáció mellett);

– egyfelől egy terjedelmes és nehézkes apparátus jelenléte befolyásolja a súlypont kialakulását, amelynek következménye egy időtől független munkamódszer; másfelől egy az időtől függő (részben sürgős és azonnali) feladatmegoldás egy áttekinthető kisebb szervezeti egységen belül;

– egyfelől az utalásokra támaszkodó felvilágosító szolgálat (passzív tájékoztatás); másfelől egy célra orientált információs szolgáltatás (aktív tájékoztatás).

A tudományos könyvtárak munkáját jellemzi, hogy a szervezési és üzemeltetési feladatok bizonyos mértékig prioritást élveznek a tájékoztatási feladatokkal szemben. Ezzel szemben a tudományos szakkönyvtárakban a tájékoztatási munkáé a prioritás. Megállapítható azonban, hogy a különbözőségek kevésbé jellemzőek, mint a hasonlóságok.

W. Krieg szerint a felsőszintű könyvtárosi feladatkör:
- a szakszerű információközvetítés
- a szaktudományi tájékoztatás
- szervezés és tervezés
- didaktikai feladatok ellátása (bevezetés a könyvtárhasználatba és a könyvtári segédeszközök megismertetése).

Az NSZK Könyvtárosszövetsége Képzési Bizottságának állásfoglalása szerint a felsőszintű és a magasabb szintű munkakörök közötti különbség abban mutatkozik, hogy a felsőszintű munkakörök betöltői főleg a speciális feladatokat látják el, továbbá a szervezés és az információ területén működnek, míg a magasabb szintű munkakörök betöltői a hagyományos felsőszintű könyvtárosi feladatokkal foglalkoznak. A segédkönyvtárosi

munkakör tartalmilag nem különbözik a magasabb szintű könyvtárosétól, csupán ott tehető különbség, hogy vannak „bonyolult" és „egyszerűbb" feladatok. Ez utóbbiak ellátása a segédkönyvtáros munkaköre.

TUDOMÁNYOS–MŰSZAKI INFORMÁCIÓ ÉS DOKUMENTÁCIÓ

A tevékenységi szint hármas tagolásának megfelelően jelenleg legalább három pályakép különíthető el. Ezeket első ízben a hatvanas években határozta meg a Verein Deutsche Dokumentare. Tekintettel a gyors fejlődésre e pályaképek állandó revízióra szorulnak. Jelenleg tulajdonképpen két tevékenységi területről van szó. Az egyik a gyakorlatilag megvalósuló tulajdonképpeni információs és dokumentációs tevékenység. Az infrastrukturális változásoknak megfelelően, a rendszerek állandóan erősödő nemzetközi jellege miatt, a módszerbeli fejlődés és a feladatok növekvő komplexitása következtében egy új tevékenységi terület alakult ki, amely fokozott mértékben alapszik a munkamegosztáson. Ez a terület az „informatika", amely egy sor olyan tevékenységhalmazra épül, amelyre a hagyományos hivatáskép csak utalásokat tartalmaz.

Információs és dokumentációs tevékenység

Felső szint: Szakreferens, tudományos tájékoztató (dokumentalista), akinek legfontosabb tevékenysége a szakirodalom, – illetve adatok kiválasztása, értékelése és elemzése. Ezen túlmenően feladata az irodalom-illetve adatkutatás, valamint a dokumentumok és adatok tartalmának szintetizálása, bibliográfiai kumulációja és az aktív információ.

Magasabb szint: Okleveles dokumentalista a tájékoztatási intézményekben, akinek legfontosabb tevékenysége az információs és dokumentációs szakfeladatok megoldása. Elsősorban információs és dokumentációs módszerekkel végzi tevékenységét, de igénybe veszi az automatikus eljárásokat és technikát is. Ez jelenti a gyűjtés és tárolás különleges módjait. Ezen túlmenően sokféleképpen működik közre a tartalmi feltárásban és a tájékoztatásban.

Középszint: Ez a hivatáskép még alig alakult ki, ezért általában az ún. rutinmunkák ellátását tekintik az ezen a szinten dolgozók munkakörének. Valószínűnek látszik, hogy az e szinten dolgozók munkaköre beolvad a magasabb szinten dolgozókéba.

Üzemi információ: A tudományos-műszaki tájékoztatástól annyiban különbözik, hogy a belső információs rendszerek jelenléte a hivatásképet befolyásolja. Ennek következtében: a számítógéppel kapcsolatos tevékenységek nagyobb súlyt kapnak, az ezzel kapcsolatos képzés fontosabb szerephez jut mint a szakmai képzés (az üzemgazdasági ismereteket kivéve).

Felső szint: A hagyományos előképzettség nélküli tudományos illetve szakmai dokumentalista helyére a jövőre egy felsőoktatási intézményben kiképzett informatikus lép. A vállalat vezetésében hatásköre a kutatás-fejlesztés-termelés-értékesítés tevékenységkomplexumban a folyamatok koordinálása és irányítása az információ és adatellátás szempontjából. A munkakör betöltésének előfeltétele a felsőfokú végzettség lesz. Ha az információs rendszerek technológiáján van a hangsúly, úgy az a tendencia, hogy ez a felsőfokú végzettség üzemgazdasági legyen, amit kiegészít az informatikai képzés.

Felső szinten a következő hivatásképek ismerhetők fel:

– Okleveles informatikus, akinek mellékszakja a közgazdasági tudományok valamelyike. Funkciói: olyan szakemberek képzése, akik számítógépes rendszerek szervezését és fejlesztését vállalhatják, és közreműködnek a computeralkalmazás újabb területeinek kimunkálásánál;

– Okleveles üzemgazdász, informatikai specializálódással. Funkciói számítógépes rendszerek koncepcióinak kidolgozása, létrehozása és alkalmazása az információ, tervezés és irányítás számára;

– Okleveles üzemgazdász, akinek kiegészítő szakja az informatika. Funkciói a magasabb szintű munkakörök számára a munkaerők kiképzése.

Magasabb szint: A munkakör betöltésének előfeltétele szakiskolai képzettség. A jelenlegi képzés a számítógépre és annak alkalmazására orientált.

A hagyományos dokumentalista mellett a következő pályaképek képzelhetők el:

– Computer kezelő (operátor, programozó, szakmai feldolgozó). Szükséges ismeretek többek között az üzemgazdaságtan, matematika, számítógéptechnika, programozás, számítógép-szervezés;

– Információs elktrotechnikus. Szükséges ismeretek: jártasság az elektrotechnikában, a digitális technikában, a számítógépek technikai kezelésében stb.

– Adatfeldolgozó üzemgazdász. Szükséges ismeretek: üzemgazdaságtan, szervezési ismeretek, számítógépismeretek.

Középszint: Nem kialakult a hivatásképezen a szinten. Nincs tiszta képünk arról, hogy a dokumentációs segédmunkaerő képes-e a gazdasági életben értelmes funkciót betölteni.

Az informatikus (information scientist) pályaképe nem kapott végleges formát még az olyan fejlett országokban sem, mint az USA, ennek következtében csak körvonalaiban ismertethető.

1969-ben kezdődött vita az NSZK-ban arról, hogy tulajdonképpen mi is az informatikus. Kunz és Tittel ebben az évben megjelent tanulmánya az informatikussal szemben a következő követelményeket támasztja (az újságok „betöltendő állások" hirdetései alapján): szervezési készség, alkalmasság az interdiszciplináris együttműködésre, a dokumentáció és adatfeldolgozás ismerete, rendszerelemzési ismeretek; alkalmasság arra, hogy közreműködjék a vállalat vezetési és információs rendszerének kiépítésében; az automatizált dokumentáció számára legyen képes megszerkeszteni egy tezauruszt; a szabadalmi osztály átszervezésére vállalkozzék; információs mérnök, akinek feladata egy újszerű számítógépes rendszer kiépítésénél segítséget nyújtani stb.

Az idézett tanulmány összegzi a lehetséges pályaképeket illetve munkaköröket:

– Intenzív dokumentációs bázison alapuló tudományos-műszaki információs rendszerek üzemeltetője. Ide tartoznak a tudományos könyvtárosok és dokumentalisták.

– Információs rendszerek tervezői és szervezői.

– Információs rendszerek menedzserei. Egyes nagyvállalatoknál kialakult talán egy olyan pálya, amelyet „információs-igazgatónak" lehet nevezni, aki egyenjogú a műszaki, kereskedelmi és munkaügyi igazgatóval.

– Informatikai-kutató és módszertani szakember, aki az informatika mint ismeretág továbbfejlesztésén munkálkodik.

– A kutatás és információtervezés szakembere, akit elsősorban az államigazgatásban kell alkalmazni.

– Egyes szakterületek tudományos kutatói, akik saját szakjuk információs problémáival kívánnak foglalkozni.

– Az a foglalkozás, amit talán „információkereskedőnek" lehet nevezni. Szerkesztők, akik témákat, szerzőket kutatnak fel, azzal a céllal, hogy a termelt információkat a megfelelő piacra bevezessék és akik az ismeretátadás folyamatát az alkalmas feldolgozási módokig megtervezik és irányítják.

– Az „információ-iparos", aki mint vállalkozó vagy menedzser a kereskedelmi-tudománypiacon vállalkozóként tevékenykedik (pl. információs szolgáltatásokat hoz létre és azokat árusítja).

1975-ben látott napvilágot az NSZK-ban a „Blätter zur Berufskunde" c. tanulmány, amely tekintetbe vette a háromszintű munkaköri felosztást, és már különbséget tett a tudományos dokumentalista és az informatikus között. Az informatikus pályaképet a következőképpen határozta meg:

– a társadalmi adatáramlás megszervezése
– rendszerismeret és osztályozáskutatás
– nyelvtudományi munkásság (gépi szövegelemzés)
– tárolás-szervezés, adatszervezés, ember-gép-kommunikáció
– felhasználó-kutatás

A nyugat-berlini egyetem informatikai képzése 5 speciálizálódási lehetőséget nyújt:

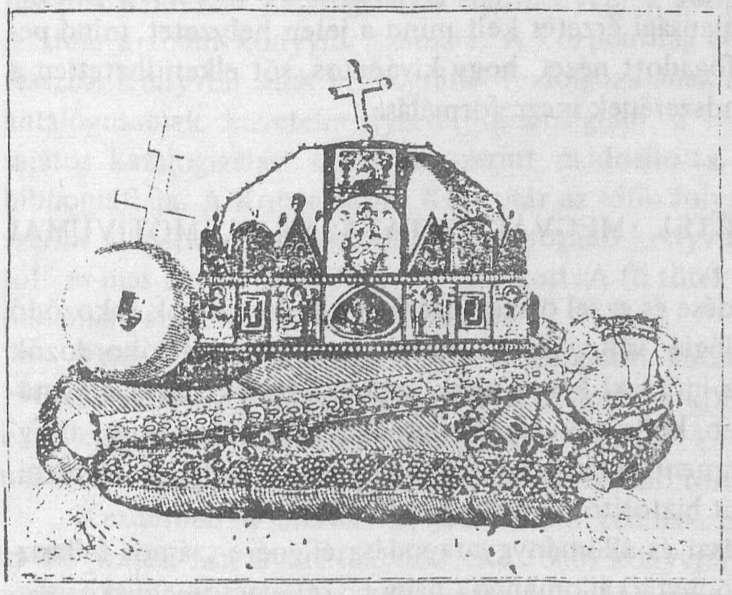
– rendszerszervezés
– információkutatás
– elmélet
– információszervezés
– információtervezés

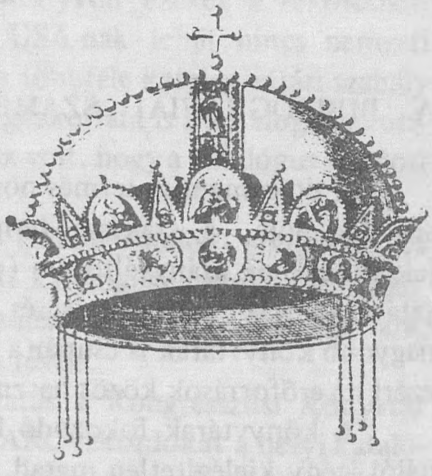
A pályaképek alakulása a jövőben attól függ, hogy e pályák iránt hogyan alakul a kereslet és a kínálat.

* * *

A tanulmány – bár több helyen ismétli önmagát – kétségtelenül hasznos, gyakorlati tapasztalatokon alapul. A következő lépés a képzési koncepció kidolgozása. A tanulmány hangvétele és szemlélete egy differenciált és integrált képzési forma koncepciójának kialakítását sejteti.

A MAGYAR SZENTKORONA címmel válogató bibliográfia jelent meg Ruth S. FREITAG összeállításában a Library of Congress Information Bulletin 1978/3. számában. A bibliográfia azokból az angol, francia, német, olasz nyelvű dokumentumokból válogat, amelyek a téma legfontosabb magyar forrásaira hivatkoznak. A szerző elsősorban az eredetre, történetre, jogi-alkotmányos kérdésekre és mint a középkori művészet egy érdekes darabjára vonatkozó irodalomból szelektált, de bevett néhány újabb keletű, a korona hazahozatali ceremóniájáról és a Carter döntését kiváltó vitákról képet adó írást is.

A BIBLIOGRÁFIAI SZÁMBAVÉTEL AKTUÁLIS KÉRDÉSEI AZ USA-BAN

FUSSLER, H. H. – KOCHER, K.: Contemporary issues in bibliographic control, HICKEY, D. J.: Theory of bibliographic control in libraries, HAAS, W. J.: Organizational structures to meet future bibliographic requirements, AVRAM, H. D.: Prodiction, dissemination, and use of bibliographic data tanulmányok alapján, melyek a University of Chicago Könyvtárosképző Intézetének 1977. évi 38. konferenciáján hangzottak el (Library Quarterly, 47. vol. 1977. 3. no. 237–284. p.; 347–369. p.) SZÁNTÓ Péter készített szemlét.

A Chicago-i Egyetem Könyvtárosképző Intézete (University of Chicago Graduate Library School) 1950, 1956 és 1963 után ezúttal (1977) negyedízben szentelte évi konferenciáját a bibliográfiai számbavétel kérdésének. A konferencia programjának bevezető gondolatai a téma aktualitására hívják fel a figyelmet, megállapítva, hogy a bibliográfiai adatok előállításának és kezelésének gyors ütemű koncepcionális változása a könyvtárosok széles körében egyfajta bizonytalansági érzetet kelt mind a jelen helyzetet, mind pedig a jövőt illetően. Általánosan elfogadott nézet, hogy kívánatos, sőt elkerülhetetlen a bibliográfiai számbavétel jelenlegi rendszerének megreformálása.

A BIBLIOGRÁFIAI SZÁMBAVÉTEL MEGVÁLTOZTATÁSÁNAK MOTÍVUMAI

A dokumentumtermés növekedése és ezzel összefüggésben a tudományok fokozódó specifikációja, a szakmai terminológia változása, a különböző információhordozók jelentőségének arányváltozása (pl. az időszaki kiadványok számbeli növekedése), a gyarapítási, tárolási, feldolgozási és egyéb költségek emelkedése következtében még a legnagyobb könyvtárak is csupán a dokumentumtermés csökkenő hányadát tudják beszerezni, ezért az erőforrások közös használatát biztosító rendszereket kell kifejleszteni.

A könyvtárak fokozódó kiadásai és állománygyarapodása ellenére számos felhasználói igény kielégítetlen marad. A könyvtári állományok nagy részét alacsony gyakorisággal használják, másfelől egyre nagyobb nehézségbe ütközik az állományhoz gyors, kényelmes és megbízható hozzáférés biztosítása.

A cédulakatalógusok egy sor problémát vetnek fel: a tervezés nehézkessége, a fizikai tartósság, a változások keresztülvitelének költségessége, helyigény, a cédulák téves be-

osztásának nagy valószínűsége, a fenntartás költségessége stb. Számos könyvtár már belenyugodott cédulaktalógusa megszüntetésébe, viszont csak kipróbált, életképes alternatíva esetén hajlandó felszámolni. Jelenleg azonban ilyen nem áll rendelkezésre.

Az amerikai könyvtárakban általánosan használt tárgyszókatalógus (subject catalog) és szakrendi osztályozás (shelf classification) viszonylagos stabilitása szókészlet, struktúra és a könyvek relatív fizikai elhelyezkedése szempontjából nem kompatibilis a terminológia és a tudományterületek viszonyában jelentkező gyors változássokkal.

A jelenlegi könyvtári bibliográfiai rendszerek nem nyújtanak a relevancia meghatározásához elegendő támpontot és minőségileg nem értékelik az irodalmat.

Amint a felsorolásból kitűnik, meglehetősen összetett a motívumrendszer, nem valószínű tehát, hogy egy „optimális" bibliográfiai számbavételi rendszer teljességgel előre specifikálható: olyan rendszert kell kiépíteni, amely a későbbi változtatási igényekkel szemben nyitott, könnyen módosítható.

TÖRTÉNELMI VISSZATEKINTÉS

A bibliográfiai adatok központi előállításának és terjesztésének a története 1953-ra nyúlik vissza, amikor Charles C. JEWETT azt javasolta, hogy a Smithsonian Institution által katalogizált tételekről egységes lemez készüljön közös használatra. Az ezt követő hasonló kísérletek végül a Kongresszusi Könyvtár 1901-ben beinduló központi katalógus-cédula-szolgáltatásához vezettek. Évek során a Kongresszusi Könyvtár lett a legjelentősebb bibliográfiai adatokat készítő intézmény és az 50-es évek végén megkezdte a számítógép könyvtári műveletekre való hasznosítását is: megszületett a MARC-szolgáltatás, a Kongresszusi Könyvtár katalogizálási eredményeinek géppel olvasható formában történő terjesztése a többi könyvtár számára. A központilag előállított rekordok azonban a Kongresszusi Könyvtár saját bibliográfiai feldolgozásának a melléktermékeként álltak elő, saját katalógusainak követelményeivel összhangban, a többi könyvtár ezeket a rekordokat sajátos katalogizálási szabályai szerint módosította. Az USA-nak tehát nincs nemzeti bibliográfiája. A Kongresszusi Könyvtár az idők folyamán többféle katalogizálási szabály szerint állította elő a rekordokat és a fogadó könyvtárak gyakorlata is a katalógus „korától" és más tényezőktől függően változott. A fő törekvés az volt, hogy a katalógus az adott intézményen belül legyen konzisztens.

Ennek ellenére megszületett a központi katalógus (union catalog) gondolata, és 1901-ben a Kongresszusi Könyvtár létrehozta a központi katalógust cédula formában. Ezzel egy sajátos dichotomia jelentkezett: egyfelől az intézményen belüli konzisztenciára, másfelől a központi katalógus egységesítésére való törekvés révén.

Kezdetben a MARC is, akárcsak a cédula-szolgáltatás a Kongresszusi Könyvtár katalogizálási szabályait tükrözte és a többi könyvtár a MARC-rekordokat a helyi katalógushoz igazította. A könyvtári kiadások csökkentésének az igénye azonban a szabványosítást sürgette és a MARC nemzeti szabvánnyá nőtt fel. A Kongresszusi Könyvtár azonban nem katalogizálja a jelenleg publikált valamennyi anyagot, csak jelentős hányadát. Ez azt jelenti, hogy a könyvtáraknak a MARC-on kívül egyéb forrásokra is támaszkodniuk

kell azoknak a dokumentumoknak esetében, amelyeknek kiadási éve vagy nyelve, formája stb. olyan, amelyre a MARC szolgáltatás még nem terjed ki vagy nem is fog. Következésképpen, az egyes könyvtárak egymással átfedő tevékenységet folytatnak a Kongresszusi Könyvtár által nem katalogizált vagy kovertált rekordok előállításakor. A költségek redukálása, azaz a párhuzamos munkák kiiktatása most már nem a központi szétsugárzó szolgáltatás fokozása révén, hanem a bibliográfiai adatok kicserélése által látszik megoldhatónak.

ELÉRKEZVE A MÁHOZ . . .

Ennek a gondolatnak a jegyében született a Council on Library Resources által alapított COMARC (= Cooperative MARC) project, amelynek keretében a Kongresszusi Könyvtár megkapja azokat a könyvekre vonatkozó adatokat, amelyeket más intézmények konvertáltak; ezek közül kiszűri a duplikátumokat; a rekordot a hivatalos katalógussal való behasonlítással naprakészen hozza; végül szalagon közrebocsátja. Így a Kongresszusi Könyvtár állománya retrospektív bibliográfiai adatainak kooperatív együttműködésben való konvertálása valósul meg.

Míg a COMARC a könyvekre vonatkozó adatok nemzeti adatbázisának kiépítési programja, addig a CONSER (=Conversion of Serials) az időszaki kiadványoké. Ennek a projectnek az a célja, hogy 200 000–300 000 időszaki kiadványból álló adatbázist hozzanak létre kooperatív alapon. A projectben résztvevők az OCLC (Ohio College Library Center) számítógéphálózatát veszik igénybe az on-line bevitelre. A bevitt rekordokat a Kongresszusi Könyvtár és a Kanadai Nemzeti Könyvtár „autentizálja" (hozza hivatalos, kiegészített formára). Az ellenőrzött rekordok bekerülnek a MARC-Serials mágnesszalag szolgáltatásba és pl. az OCLC-tagok számára a hálózaton keresztül on-line hozzáférést nyernek.

Az OCLC-n kívül más, ún. „bibliographic utility"* is született. Ilyen a Washington Library Network (WLN), a Bibliographic Automation of Large Library Operations Using a Time-sharing System (BALLOTS) és a Research Libraries Group (RLG). Mindhárom szervezet lehetővé teszi a tagkönyvtárak számára bibliográfiai adatok keresését. Az OCLC és a BALLOTS esetében a kikeresett rekordot a tagkönyvtár on-line módosíthatja, hogy összhangba hozza a helyi katalogizálási követelményekkel. Ha a keresett rekordot nem tartalmazza az adatbázis, akkor az OCLC és BALLOTS hálózati tag beviheti azt az adatbázisba helyi katalogizálási gyakorlatának megfelelő formában. A WLN nem engedi meg a rekord módosítását, csak bizonyos helyi rendeltetésű mezők kiegészítését és mivel egyedül a WLN-nek van gépi „authority-file"-ja** a felsorolt szervezetek közül, a tagkönyvtáraktól csak az annak megfelelő rekordokat fogadja el inputként. Mindhárom rendszer szolgál-

* A Western Interstate Library Coordinating Organization (WILCO) meghatározása szerint a „bibliographic utility" olyan szervezet, amely saját hardware, software és nagy volumenű adatbázisra támaszkodva számítógépes segítséget nyújt számos más könyvtárnak belső feldolgozásához és nyilvános szolgáltatásaihoz.

** Szolgálati katalógus az elfogadott név, cím stb. és keresztutalási adatokról.

tatja az adott tagkönyvtár által módosított rekordokat mágnesszalagon, a BALLOTS és a WLN az egyes könyvtárak rekordjait on-line is nyújtja.

A többi szervezet csak mint a számítógépes szolgáltatások közvetítői funkcionálnak, azaz külső adatbázisokhoz szerveznek hozzáférést, hardware-rel csak a helyi funkció ellátásához rendelkeznek (pl. adatkoncentrátor). Ezeket „service center"-eknek* nevezik, és általában területi jelleggel jönnek létre. Ilyen pl. a New England Library Information Network (NELINET), a Southeastern Library Network (SOLINET), az AMIGOS Bibliographic Council (ABC), a Midwestern Regional Library Network (MIDLNET), a California Library Authority for Systems and Services (CLASS) és a Bibliographic Center for Research (BCR).

Az említett bibliographic utility és bibliographic center típusú szervezetek, valamint egyes nagy könyvtárak, mint pl. a University of Chicago, eredendően saját célra tervezett rendszerei egy körvonalazódó nemzeti rendszer (hálózat) komponenseit adják. A kibontakozó rendszerben a Kongresszusi Könyvtár kiemelt szerepű lesz, amely elsősorban a tervezett NBS (=National Bibliographic Service; Nemzeti Bibliográfiai Szolgáltatás) megvalósításán keresztül realizálódik. A Kongresszusi Könyvtár hagyományos és géppel olvasható formában (off-line és on-line) nyújtja majd valamennyi dokumentumfajtára és nyelvre kiterjedő MARC-rekordjait, a COMARC és CONSER rekordokat, valamint más egyéb nemzeti szervezetektől kapott bibliográfiai, lelőhelyi és authority típusú adatokat.

Az NCLIS (National Commission on Libraries and Information Science; Nemzeti Könyvtár- és Információtudományi Bizottság) 1975. évi jelentésében közreadott Nemzeti Program határozta meg az országos (nemzeti) könyvtári és információs szolgáltatási hálózat alapjait, felvázolva a fő célkitűzéseket. A hálózat struktúrája, az egyes komponensek felelőssége, a hálózat irányítása, finanszírozása és sok más kérdés még tisztázásra vár. Általános azonban az egyetértés abban, hogy a nemzeti hálózat egy disztributív rendszer lesz, amelynek komponenseit távközlési csatornák kapcsolják össze. A rendszer alkotóelemeit képezik majd a földrajzilag az ország különböző részeiben működő intézmények gyűjteményét tükröző bibliográfiai adatbázisok is. A rendszerben minden egyes könyvtár felelős azért, hogy a felhasználó információ, illetve dokumentum iránti igényét kielégítse, függetlenül attól, hogy az információt, illetve a dokumentumot hol tárolják.

JAVASLATOK ÉS KÉRDŐJELEK

A konferencia résztvevői azon túlmenően, hogy áttekintették a bibliográfiai számbavétel múltját, jelenét és a jelenben kirajzolódó jövőjét, néhány javaslatot is tettek, főleg azonban számba vették a nyitott, megoldandó kérdéseket.

A megoldandó kérdések közül néhány:

1. Milyen katalogizálási szabályoknak feleljenek meg a nemzeti forrás rekordok? Milyen eszközökkel biztosítható, hogy a címfejek (manuális katalógus terminológiával), illetve az elérési pontok (gépi katalógus terminológiával) elegendő mértékben konzisztén-

* Szintén a WILCO meghatározása szerint.

sek legyenek mind egy adott könyvtár katalógusa, mind pedig egy központi katalógus szempontjából?

2. Hol kapjon helyet és milyen szerkezetű legyen az authority file? Egy központi helyen, vagy több helyen? A helyi, területi vagy a nemzeti sajátosságokat tükrözze?

3. Hol legyen a nemzeti központi katalógus (national union catalog) és a helyi adatbázisok regisztere? Az összes adatbázis bibliográfiai és lelőhelyi adatait tartalmazza, vagy csak egy-egy helyen levő nemzeti központi adatbázishoz eszközölt kiegészítéseket? Legyen-e hard-copy vagy mikrohordozós változatuk?

4. A kérdések (igények) egyik csomóponttól a másikig való átküldése hogyan valósítható meg, amikor a jelenlegi rendszer különböző információkereső nyelveket és információkereső rendszereket használ?

5. Jelenleg folyamatban van az Angol-amerikai Katalogizálási Szabályok revíziója, amely hatással lesz a jövő rendszereire. De vajon szükség van-e egyáltalán e szabályokra akkor, amikor az ország nemzetközi együttműködése lényegesen szélesebb körű az angolul beszélő országoknál?

6. A társadalmi igény jobb kielégítését szolgálja-e a bibliográfiai információ áruként kezelése?

7. Ki a bibliográfiai információ tulajdonosa?

Sok még a nyitott és nehéz kérdés. De megválaszolásukra országos szakmai összefogás van kibontakozóban. Ennek egyik megnyilvánulásaként értékelhető az ismertetett konferencia is.

ALAPKŐLETÉTELI ÜNNEPSÉG zajlott le Freibergben (NDK) 1977. november 29-én. A Bányászati Akadémia új könyvtárépületet kap. Különösen örvendetes ez számunkra, hiszen az Akadémia Könyvtárának két jelentős magyarországi könyvtárral is kapcsolata van: Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára. A könyvtárak közötti kapcsolat bizonyára a jövőben is nagy lehetőségeket kínál, az együttműködés továbbra is sokoldalúan és tudományos haszonnal valósítható meg.

(Dr. Hiller István útijelentéséből)

A HOLNAP KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁSAI

A Čtenář munkatársai – H. Jirkalová és V. Voznička – Knihovnické služby v budoucnosti címen készítettek interjút a Cseh Szocialista Köztársaság Állami Könyvtára Olvasószolgálati és Különgyűjteményi Főosztályának vezetőjével, M. VELINSKÝ-vel (Čtenář, 1977. 8–9. no. 270–276. p.). Az interjút FUTALA Tibor tömörítette.

Nyilvánvaló, hogy a könyvtárak is a társadalmi szükségletek kielégítésére jöttek létre. Ha mostanában – különösen a szocialista államokban – a könyvtárak konjunkturális időszakot élnek át, az azt jelenti, hogy a társadalmi szükségletek fokozódtak irántuk. Mindez egyértelműen tükröződik a könyvtári szolgáltatások hatalmas mennyiségi felfutásában.

A könyvtárstatisztikai adatok elemzéséből azonban az is kitűnik, hogy az adott feltételek mellett a jelenlegi mennyiségi eredmények egyszersmind a könyvtárak teljesítőképességének a maximumát jelentik. Mind nyugtalanítóbb ellentmondás alakul ki a szolgáltatások mennyisége és minősége között, másként mondva: a könyvtárak kínálata és a társadalmi kereslet között.

E problémákat első szinten az okozza, hogy nincs elég könyvtáros, illetve az, hogy a meglevők nem tudják elég gyorsan és rugalmasan követni a társadalomban és a társadalom művelődési-tájékozódási lehetőségeiben bekövetkező forradalmi változásokat. Ha ez hosszabb ideig jellemző maradna rájuk, megeshetne, hogy a társadalmi szükségletek előbb-utóbb a könyvtáron kívül keresnének majd kielégítést.

A rossz helyzetértékelés igen szemléletesen mutatkozik meg pl. az olvasókkal való kollektív foglalkozás válságában. A még mindig favorizált „mindenkinek, mindenkinek" rendezvény-formák a televízió, a rádió, a lemezjátszó és a magnetofon általános elterjedtségének korában mind kevesebb állampolgár érdeklődését keltik fel. Ehelyett olyan rendezvények meghonosítására lenne szükség, amelyek azonos érdeklődésű rétegeknek szólnak, c s a k könyvtári környezetben sikerülhetnek jól és a korszerű könyvtári szolgáltatások (hanglemez, kép stb.) alkalmazása révén koplexekké is válnak.

A második válságjelenség az olvasó egyedi kiszolgálásával kapcsolatos. E tekintetben az okok nemcsak a kevés könyvtárosra, nemcsak a meglevők sztereotíp munkájára vezethetők vissza, hanem a könyvtári terek, felszerelések elégtelenségére is. Be kell látni, hogy az irodalomközvetítés központi műhelye a kölcsönzőből az olvasótermekbe költözik át. S itt nem véletlen a többes szám használata, mivel a ma szokásos egyetlen könyvtári

olvasóterem a szolgáltatások minőségének megjavításához nem elégséges. A differenciálódó olvasói-használói szükségletek optimális kielégítéséhez szakosított olvasótermi rendszerre van szükség. A szakosított olvasótermek, ahol a tárgybavágó irodalom valamennyi műfaja és megfelelő minőségű leolvasó-készülék áll majd rendelkezésre, az adott társadalmi környezetben minden bizonnyal alkotóműhelyekké válnak. Olyanokká, amelyeket a tudósok és a legkvalifikáltabb szakemberek is szívesen használnak, mivel a legjobban felszerelt otthoni dolgozószobák sem konkurrálhatnak velük. A használók kényelme mindemellett azt is megköveteli, hogy a könyvtárak közösségi terekkel – beszélgető és pihenő helyekkel, valamint büfékkel – is rendelkezzenek.

A könyvtári szolgálat fent vázolt differenciálódása – természetesen – az állomány elhelyezési-feltárási gyakorlatát sem hagyja érintetlenül. A tagoltabb és analizálóbb (pl. a könyveket is analitikusan feltáró) katalógusrendszer múlhatatlan előfeltétele ennek az átalakulásnak. Éppen úgy, mint a korszerű könyvtári célépületek megteremtése. Az e szempontból jól hasznosítható és a változó szükségletek szerint könnyen alakítható célépületekre kiváló példákat lehet találni Magyarországon. Pl. Miskolcon, ahol a megyei könyvtár épülete lényegében egy vasbeton váz – belsőleg könnyen átalakítható-átrendezhető terekkel.

A könyvtári szolgálat minőségének emelése igen nagy mértékben függ a könyvtárközi együttműködés javulásától. Ha egyszer olvasói jognak tartjuk, hogy a más városokban található állományegységekhez könyvtárközi kölcsönzés révén hozzá lehessen férni, miért nem érvényesítjük pl. ugyanezt a jogot akkor, ha egy városon belül működő más könyvtárak állományára van történetesen szükség? És általában: miért nem rendezkednek be jobban a könyvtárak a lelőhelyi, az adatszerű és a bibliográfiai információk közvetítésére? Miért hagyjuk, hogy az állampolgár olyan kérdések tömegével ostromolja a lap- és folyóiratszerkesztőségeket, hogy mikor élt Seneca, amikor az ilyen informálódás természetes helye a könyvtár? Ebből következik, hogy a könyvtárhasználati propagandán is jócskán akad javítanivaló.

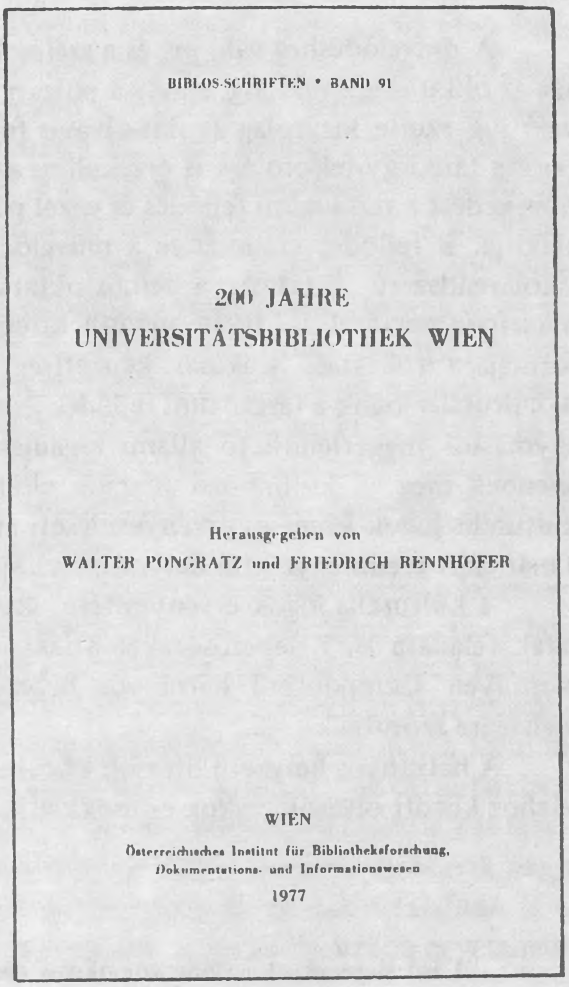
A szolgáltatások minőségének emeléséhez és meggyorsításához, az együttműködés fokozásához és rendszeres működéséhez egyaránt jó kilátásokat ígér a korszerű technika, a számítógép, a reprográfia és a miniatürizáló eszközök meghonosítása a könyvtári területen. Azonban ne ringassa magát senki abban a naiv hitben, hogy mindez problémák nélkül mehet végbe, hogy az e téren való előrehaladáshoz csak pénz, hely és munkatárs kell. Az igazság az, hogy az új technika bevezetése az egész eddigi munkaszervezési és szervezeti hagyományrendszer feladására készteti a könyvtárakat. Ellenkező esetben az egész könyvtári szolgálat megdrágulna, komplikáltabb és még lassabb lenne.

A könyvtári szolgálat korszerűsödése és színvonalának emelkedése érdekében az olvasókkal is „meg kell küzdeni". Arról van szó, hogy az olvasó és az olvasói igények – legtöbbször öntudatlan, a társadalom fejlődésének hatására – bekövetkező változása gyakran úgy jelentkezik, hogy közben megmarad, esetleg fokozódik a szokások és az elavult könyvtárhasználati formák iránti ragaszkodás. Így az olvasók, miközben dinamizálják a könyvtári munkát, egyszersmind konzervativizmusukkal is nehezítik a könyvtárak új törekvéseinek a kibontakoztatását. Az ellentmondás feloldása: folyamatos tájékoztatás és nevelőmunka.

A holnap könyvtártípusai között egyaránt megtaláljuk a szűken specializált szakkönyvtárat, az általános könyvtárat és a közművelődési könyvtárat. Természetesen mindhárom típusnak többé-kevésbé át kell mennie azokon a változásokon, illetve azok többségén, amikről korábban szó volt. Az is természetes, hogy az egyes típusok között sokféle átmenet lehetséges és szükséges.

A közművelődési könyvtárak feladata továbbra is az lesz, hogy az embert életének kultúrálttá tételére inspirálják, hogy ösztönzést adjanak arra, miképpen éljen az ember és milyen magatartást tanúsítson. Ez az információk közvetítése mellett megkívánja a könyvek, mint a kultúrális fogyasztás tárgyának továbbra is intenzív közvetítését, lévén a könyv nemcsak információhordozó, hanem szépérzést és harmóniát kiváltó tárgy is. Hiba lenne, ha a közvetlen kapcsolatokat megszüntető telekommunikáció korában a könyv és használója közötti bensőséges kapcsolatot, ezt a mindenütt lehetséges közvetlen kapcsolatot a könyvtárak nem óvnák meg, nem ápolnák és nem fejlesztenék.

Kétszáz éves a Bécsi Egyetemi Könyvtár.
Ebből az alkalomból jelent meg:

A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ OLVASÓK KÖNYVTÁRI ELLÁTÁSA

BOLGÁR Ágnes

A szemle a szerző szakdolgozatának erősen rövidített változata, amely több ország törekvéseiből és gyakorlatából válogat példákat nem egy átfogó kép megközelítésének szándékával, hanem inkább indikatív jelleggel. A probléma könyvtárügyünk még meg nem oldott kérdése*, közlését ezért tartottuk indokoltnak.

A művelődéshez való jog

A művelődéshez való jog és a szélesebb körű kulturális jogok történetileg első szakasza az oktatáshoz való jog, amely a polgári társadalom vívmánya. Kezdetben az oktatáshoz való jog szinte kizárólag az írás-olvasás fogalmára korlátozódott. A mai oktatási formák puszta tantárgy-felsorolása is érzékelteti az e téren végbement hatalmas változást. A gyors növekedést a társadalmi fejlődés és ezzel párhuzamosan az egyre növekvő társadalmi igény alakítja. E fejlődés eredménye a művelődéshez való jog, amely magában foglalja a nem iskolarendszerű oktatást, a felnőttoktatás különböző formáit, sőt a felnőttek egyéb műveltségszerzését is. Ilyen módon kiterjesztve a jogot a műveltségszerzés valamennyi formájára (oktatás, szakmai képzettség, művelődés): beszélhetünk kulturális jogról. A kulturális jogok a társadalmi fejlődés jelenlegi szintjén már nem csupán az egyes államok egymástól függetleníthető állami jogainak részei, hanem mint általános emberi jogok jelennek meg. A különböző államok eltérő fejlettségi foka természetesen befolyásolja a kulturális jogok körét és érvényesülését, amelyek az egyes államok lehetőségei szerint, és a már elért eredményeiktől determinálva különböző fokon valósítanak meg.

A kulturális jogok érvényesítése, illetve a jogok gyakorlásának biztosítása a könyvtárak feladata is. E lehetőségeket a lakosság egészére ki kell terjeszteni, azokra is, akik bármilyen szempontból hátrányos helyzetben vannak és akik e jogok gyakorlásához segítségre szorulnak.

A hátrányos helyzetű olvasók közül az alábbi csoportokat emelem ki: idős emberek, házhoz kötött olvasók, vakok és csökkentlátók, kórházban fekvő betegek.

* Lásd Bereczky Lászlóné vonatkozó cikkét a Könyvtári Figyelő 1973/4. számában (382. p.)

Az életkor meghosszabbodása számos új kérdést vet fel. Az elmúlt századokban egy nagycsaládban a legidősebb nemzedék erejéhez mérten haláláig dolgozott, szükséges ellátása családon belül történt, kapcsolata környezetével folyamatos maradt. A mai helyzet más. Az iparilag fejlett országokban, melyekre az urbanizáció jellemző, az öregek ellátása társadalmi feladattá vált. Összetett okai közül elsősorban a nagycsaládok felbomlását lehet említeni, melynek egyik aspektusa a lakáskérdés, ami gyakran nem teszi lehetővé több generáció együttélését. Ez a tendencia egyre erősebb. A nyugdíjas, aki pl. unokáit nevelné, aktivitásának nem talál teret. Családjával nincs módja állandóan érintkezni, mivel a munkahellyel nyugdíjazás után megszűnik a kapcsolata. A fiatalabb generáció tagjai dolgoznak, tanulnak, az idős családtag gondozásáról nem képesek megfelelően gondoskodni. Ezeket a nehézségeket súlyosbítják az öregedési folyamatok, elsősorban az érzékszervek működésének csökkenése, a mozgás lassúbbodása, a helyhezkötöttség. Kortársaikkal sem tudnak megfelelő kapcsolatot teremteni. Ezért az időseknek egyre kevesebb a kapcsolata a mindennapi élet aktuális eseményeivel, elszigetelődnek, magukba fordulnak. Ismert a mondás: „Ha az ember visszavonul az élettől, az élet is visszavonul tőle."

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
1904
BUDAPEST

FELHÍVÁS

A kerület nyugdíjas lakóihoz!

A Magyar Vöröskereszt V. kerületi Szervezete és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1. sz. kerületi könyvtára tervbe vette, hogy akciót indít, melyben a kerület egyedülálló, idős, beteg lakosai részére biztosítja a könyvek házhozszállítását.

Nagyon örülnénk, ha minél több idős ember életét könnyíthetnénk meg azzal, hogy házhoz visszük nekik az olvasnivalót. Kérjük, hogy aki kedvet és erőt érez magában ennek a szép, humánus feladatnak az ellátására, jelentkezzen /hétfőn vagy személyesen/ a Szabó Ervin Könyvtár 1. sz. kerületi könyvtáránál /Tip. V. Vadász u. 42. tel: 321-455./

Bízva a lakók segítőkészségében, várjuk jelentkezésüket!

(Hivőszóval:)

Magyar Vöröskereszt V. ker. Szervezete — Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1. sz. kerületi könyvtára

A visszavonulás rendszeresen végzett tevékenységtől számottevően megemeli a szabadidőt. Az USA 1969-es felmérése[1] szerint a 65 éven felüliek szabadideje munkanapokon átlagosan 5 óra, ünnepnapokon 6,5 óra; a 45–64 év közöttieknél munkanapokon 3,25 óra, hétvégén 5 óra. Számokkal kifejezve is lényeges a különbség, de tekintetbe véve a fiatalabb korúak munkahelyi és családon belüli elfoglaltságát, az egyébként is rövidebb szabadidő eltöltése kevésbé problematikus, mint az idősebbeknél. Különösen nehéz az egyedülálló idősek helyzete, mivel a szabadidőt nagyon gyakran egyedül kell eltölteniük az előbbiekben már részletezett okok miatt. A szabadidő hasznos és kellemes eltöltésében nagyon jelentős lehet a könyvtár szerepe.

Más-más módon kell gondoskodni a lakásukban magányosan élő idős emberekről és az otthonokban elhelyezettekről. Az otthonokban egyszerűbb a könyvellátás, hiszen egy-egy kisebb – jól, az igényeknek megfelelően összeválogatott – könyvtári állomány valamennyi lakó számára használható. E téren már a legtöbb országban lépések történtek. Pl. az 1961-es finn könyvtári törvény[2] szól az otthonokban létesítendő könyvtárakról, s ehhez állami támogatást is biztosítanak. Új otthonokat lehetőleg könyvtárral együtt létesítenek. A könyvtárral nem rendelkező kisebb otthonok nagy közkönyvtárakból kölcsönöznek. Ez a gyakorlat eléggé elterjedt, példákat találunk rá a Német Szövetségi Köztársaságban.[3] Érdemes felfigyelni arra, hogy az USA több egyetemén

a könyvtárosképzés keretében gerontológiai oktatás is folyik,[4] valamint arra, hogy sok helyen nagy súlyt fektetnek – éppen az öregek ellátása szempontjából – a nagybetűvel szedett, kisformátumú, könnyű könyvek kiadására.

Házhoz kötött olvasók

Mindazok számára, akik öregség, testi fogyatékosság, betegség miatt lakásuk elhagyására képtelenek, nehézséget okoz a kulturális életben való részvétel. Számukra egyéni megoldást kell keresni, ez pedig lényegesen több anyagi és személyi ráfordítást igényel, mint ugyanannyi szolgáltatás nyújtása csoportok részére. E nehézségek ellenére világszerte sokféle módon próbálkoznak, hogy az elszigetelten élő emberek megismerjék a világ eseményeit és a kulturális javak teljességéből részesüljenek. Ma már a rádió és a televízió segítségével a világ „belép" az otthonokba. De ez az irodalom iránti igényt nem szünteti meg. Különösen fontos lehet a könyv azoknak, akik valamilyen ok miatt nem nézhetnek tévét, nem hallgathatnak rádiót (vakok, süketek stb.). Ezért jelentősek a könyvtárak kísérletei ezek ellátására a könyvek h á z h o z s z á l l í t á s á v a l.[5]

Svédország harmadik legnagyobb városában, Malmöben volt először házhozszállítási szolgáltatás (1955). Azóta nagyon kiterjedt rendszer alakult ki, sok könyvtár kölcsönöz ilyen módon, és évről-évre nő az igénylők száma. A nagy könyvtáraknak általában külön személyzetük van erre a munkára, kis könyvtárakban a napi feladatok mellett látják el ezt a szolgálatot.

A kísérlet bebizonyította, hogy a gyakran teljes elszigeteltségben élők állapotában milyen nagy változást okoz a könyvtáros társasága. A rendszeres látogatás sok időt vesz igénybe, de csak így nyújtható ugyanolyan színvonalon olvasmány, mint a könyvtárba járóknak. Nem beszélve arról a lehetőségről, amit a könyvtáros, mint beszélgetőpartner jelent.

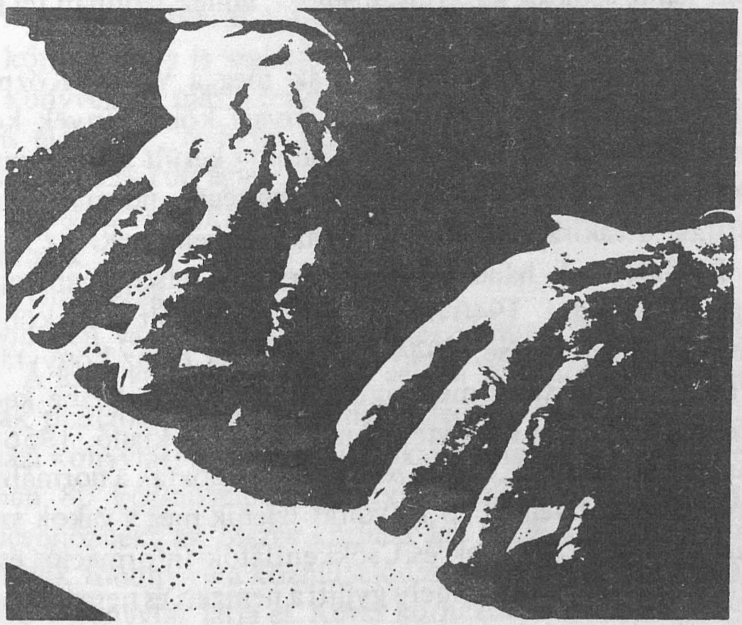
A könyvtárosképzésben is figyelembe veszik a hátrányos helyzetű olvasók ellátását, a hallgatók erre a témára is specializálódhatnak.

Vakok és csökkentlátók[9/10]

Olvasás szempontjából különbséget kell tenni vakok és csökkentlátók között. A csökkentlátók nagy része képes nyomtatott szöveg olvasására. A Library Association vizsgálta 288 csökkentlátású felnőtt és 48 gyermek adatait. Különböző tipográfiával készült kártyákat kellett a vizsgált személyeknek hangosan felolvasni. A vizsgálat eredménye szerint legfontosabb tényező a betűk mérete. Nagy különbség van a felnőttek és a gyerekek között. A gyerekek számára nem nagyon jelentős tényező a betű mérete, mivel az írást közel viszik a szemükhöz és így el tudják olvasni. A felnőttek viszont nem tudják közelről nézni, a korral kialakult távollátásuk miatt. Kevésbé jelentős a betűtípus. Az olvashatóság szempontjából – a vizsgálat eddigi állása szerint – nem fontos a szavak és sorok távolsága, de jelentős lehet a szín és sorhosszúság. A különböző betegségek következtében beállott

látási korlátozottságúak nem egyformán reagálnak a nyomdai különbségekre. A legkedvezőbb tipográfiai sajátosságok kombinációja jelentősen növeli a csökkenlátásúak olvasási képességét, főleg a felnőttek esetében.

A vakok részére nyomtatott műveket Braille-írással készítik. S bár a vakírással nyomtatott könyvek lehetővé teszik a vakok számára az olvasást, nincsenek azonos helyzetben a látókkal. A könyvek átírása és kinyomtatása hosszú időt vesz igénybe, 6 hónap–2 év késéssel, korlátozott számban juthatnak hozzá a vakok az irodalmi alkotásokhoz.

A könyvek élettartama is sokkal kisebb, mert a tapintástól a domború betűk fokozatosan eltűnnek. A vak kölcsönzők az ún. „beszélő könyvtárból" is válogathatnak. Minden vak ember korlátlan időre, díjtalanul kölcsönözhet magnetofont a Vakok Egyesületétől. A „beszélő könyveket" (a magnószalagokat) vagy könyvtárakon keresztül osztják szét, vagy postán juttatják el a vak olvasóknak. Ugyanilyen módon látják el a vakokat heti folyóiratokkal. Ezek útján informálják őket helyi és egyesületi hírekről, és minden olyan „újság"-ról, melyet a rádió nem közvetít. A magnóra vett újságokat a könyvtárak szerkesztik és terjesztik.

1909-ben alakult meg a Vakok Egyesülete Norvégiában[7]. Az Egyesület 1913-ban Braille-nyomdát állított fel. Itt szépirodalmi műveket, kottákat, tankönyveket és 6 féle folyóiratot nyomtatnak. A legjelentősebb folyóirat a Norges Blinde, amelyet ingyen kapnak az Egyesület tagjai. Jelenleg három könyvtár van, mely Braille-írásos könyveket kölcsönöz (Oslo, Bergen, Trondheim), ezekben 20 ezer kötet könyv van. A kölcsönzők száma kb. 400. Személyenként évente átlagosan 20 könyvet kölcsönöznek. Az évi gyarapodás 100–120 kötet, átlagosan 4 példányt vesznek a művekből. 1950 óta a hangszalagra vett művek is használhatók. A vakok ellátásához nagymértékű támogatást ad az állam.

1963-ban alakult meg Oslóban a hangszalagkönyvtár. 42 ezer művet kölcsönöztek (150 olvasó), ebből 32 ezer kötet szépirodalom volt. A hangszalagra veendő művek kiválasztásánál figyelembe veszik az olvasók igényeit. A hangfelvételeket színészek, vagy szerzők közreműködésével készítik. Évente kb. 700 kiadvány jelenik meg, ez nagyon kevés.

Legtöbb könyv tankönyv, szakirodalom, – legkevesebb a szépirodalom. Az első beolvasás az őspéldány, arról készül gyakran 500 példány másolat. Ez kevés, ezért magáncégek is gyártanak szalagokat (évente kb. 30 ezer tekercset). 1969-ben 90 ezer kölcsönzés történt 6000 megrendelőnek. (A könyvtárak is kölcsönöznek magnóskönyveket, házhozszállítva is.) 1964-ben 50 vak hallgató végzett egyetemi tanfolyamot magnós könyv használatával. Sokan továbbra is jobban ragaszkodnak a Braille-írásos könyvekhez, nehézséget okoz ugyanis, hogy számokat, képleteket egyszeri meghallgatással nem lehet megjegyezni. Nagyobb mértékben lenne szükség kazettás magnóra, ehhez azonban fel kellene emelni az állami támogatás összegét.

A múlt század végén, 1894-ben alapították meg a Vakok Központi Könyvtárát Németországban, Lipcsében[8]. Kezdetben nehéz anyagi körülmények között működött, állami támogatás nélkül. 1901-ben Frau Marie Lomnitz került az intézmény élére, ezután nagy fellendülés kezdődött. Nevéhez fűződik az egységes, normál nyomáshoz hasonló tipográfia megvalósítása a vakírásban. Alapelvei ma is érvényesek. Az I. világháború után megnövekedtek a feladatok. A háborús vakok számára elsősorban saját szakterületük irodalmáról kellett gondoskodni. 1940-ben jelentős lépés volt a vakkönyvtárügy terén a központi tájékoztató megszervezése. 1944-ben szinte az egész könyvtár megsemmisült. A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása után állami kézbe került, majd 1954-ben önálló székházba költözött a könyvtár, a nyomda és a kiadó, 1956-ban nyílt meg a hangoskönyvtár. Anyagilag jelentős, hogy azonos szintre hozták a normálnyomású és a vakírással készült könyvek árát. Jelenleg 13 folyóirat jelenik meg a vakok számára. A Vakok Központi Könyvtára 1967 óta a Vakok és Csökkentlátók Információs és Dokumentációs Központjának megbízott intézménye, amely gyűjti a nemzeti és nemzetközi szakirodalmat.

Kórházban fekvő betegek

A kórházi betegek számára legnagyobb változás a megszokott környezetükből való kikerülés, és az, hogy az információigény kórházi körülmények között nem elégíthető ki. Emellett olyan tulajdonságok kerülnek előtérbe, melyek az egészséges embernél kevésbé, vagy egyáltalán nem jelentkeznek: gyermekes függőségi igény, egocentrizmus, depresszió, a részleges tehetetlenségi érzésből eredő unalom, mely a lábadozó betegek jellemzője. E problémák leküzdéséhez többféle szempontot kell figyelembe venni a könyvajánlásnál. A beteg ember fokozottabban igényli a harmóniát, az ezzel ellentétes mondanivalójú könyvek nem segítik elő a gyógyulását. Fontos, hogy a könyv témája egybevágjon az orvos által célzott feszültségcsökkenéssel, vagy egyéb céllal. Sokak számára a bizonyosan jó befejezés, a problémátlanság kellemes közérzetet biztosít. Az olvasmányok elmélyíthetik a belső összhangot, melynek egyik megnyilvánulási formája az álmodozás. Az álmodozás révén – melynek során minden a legkedvezőbben alakulhat – feloldódnak a páciens konfliktusai és visszanyeri lelki egyensúlyát.

Azokban az intézményekben, amelyekben a betegek hosszabb ideig tartózkodnak, pl. tüdőszanatóriumokban, szükséges külön betegkönyvtár létesítése és könyvtáros alkalmazása.

A betegek sajátos igényeit a könyvtárosképzésben is figyelembe kell venni és a könyvtárosokat felkészíteni erre a munkára.

A dán kórházak[16,17] és a bennük működő könyvtárak 4 csoportot alkotnak.

– Orvosképző kórházak (800–1200 beteg)

Ezekben a kórházakban közművelődési könyvtári gyűjtemény van, kölcsönző részleggel a betegek és a személyzet számára. Külön orvosi szakkönyvtár van, a könyvtáros megfelelő szakmai képesítésű.

– Átlagos nagyságú kórházak (200–400 ágy)

Ezekben a kórházakban is szakképzett könyvtárosok dolgoznak. Egy részük biblio-busszal kapja a könyveket, más könyvtárak kölcsönző részleggel rendelkeznek. A két forma vegyesen is előfordul. Néhány könyvtárnak zenei részlege és olvasóterme is van.

– Kis kórházak (25–100 ágy)

Ezekben a kórházakban általában szegényes gyűjtemény van, melyet szakképzetlen könyvtárosok kezelnek.

– Elmegyógyintézetek

Általában vidéken vannak, átlagos beteglétszámuk 1000 fő. A könyvtári állomány változó nagyságú. A könyvtár működésének célja a külvilággal való kapcsolat fenntartása. Ezek a könyvtárak pszichiátriai műveket nem szerzeményeznek, tekintettel a betegekre.

A dán kórházi könyvtári hálózatot amerikai mintára szervezték meg az I. világháború után. 1966–67-ben 80 közművelődési könyvtár működött kórházakban. Évente 900 ezer könyvet kölcsönöznek, az összes kórházi ágy 85 %-a részesül könyvtári ellátásban. A kórházi könyvtárak többnyire a közművelődési könyvtárak fiókjai. A legtöbb kórházat a koppenhágai városi könyvtár látja el. Kevés kórházban van önálló, teljes foglalkoztatású kórházi könyvtáros. A könyvellátás ágyanként átlagosan 1–6 körül van, kevés helyen 7 kötet, vagy több. A kölcsönzött kötetek száma évenként és ágyanként átlagosan 9–100 kötet között változik.

A dán kórházi könyvtárak speciális technikai segédeszközöket használnak: könyv-kocsin viszik a könyveket a kórtermekbe, biblioscop filmvetítővel vetítik a béna betegek elé a könyvek lapjait, magnószalagra vesznek könyveket, könyvtartó asztalok segítik a fekvő betegeket az olvasásban, stb.

Az Amerikai Egyesült Államokban meglehetősen elmaradott volt a helyzet a kórházi könyvtári ellátás területén[18]. Ezt a helyzetet többek között az a káros szemlélet alakította ki, hogy a kórházak 30 %-a nem tekinti a könyvtárat a megfelelő működés feltételének. A 60-as évek elejétől a Kórházi és Gyógyintézeti könyvtárak Egyesülete (AHIL) foglalkozik az egészségügyi intézmények könyvtári normatíváinak vizsgálatával és revíziójával. A normatívák 2 csoportra osztják az intézeti könyvtárakat: 1. Tudományos könyvtárak az egészségügyi személyzet szakmai továbbképzésére, 2. Betegek könyvtára. A normatívák csak annyiban befolyásolják a kórházi könyvtárak ügyét, hogy az állami szervek jelentős anyagi támogatást adnak a könyvtárak felszerelésének korszerűsítéséhez és szakképzett személyzet alkalmazásához.

Számos elképzelés közül a belmonti McLean kórház kísérletét említeném. Itt a rehabilitációs program keretében a könyvtárban 8–12 beteg rendszeresen dolgozik heti 3–15 órát. Minden könyvtári munkát a betegek végeznek[19]. A közös munka, a megosztott

felelősség és az olvasók elismerése fontos rehabilitációs tényező. A könyvtár vezetője és a kezelőorvosok kéthetenként tartanak megbeszélést. Irodalmi rendezvényeik is vannak. Többféle forma alakult ki. Egy csoport pl. 45 perces felolvasás után – a könyvet a betegek választják ki – kb. azonos ideig tartó vitát rendez. Más csoportok színdarabot vagy verseket olvasnak fel. (A költészettel való gyógyítást Schauffler már 1931-ben ajánlotta „The Poetry Cure" c. művében.) Különösen fontos az ún. írócsoport, ahol a betegek írásait használják fel terápiás célra.

A Szovjetunióban a kórházi könyvtárak kettős funkciót látnak el: a betegek és a személyzet ellátását[11]. A helyi körülményeket figyelembe véve néhány kórházban csak orvosi könyvtár működik, vagy csak betegkönyvtár. Van, ahol a kettő együtt. Az egész országra kiterjedő szabályozást 1962-ben oldották meg. Az Egészségügyi Minisztérium rendelete szerint az ország valamennyi 300 ágyasnál nagyobb gyógyintézetében állandó könyvtárosi státuszt kell létesíteni. Kisebb intézmény könyvtárában egészségügyi dolgozó látja el a vezetést társadalmi munkában. 1968-ban a köztársasági orvosi könyvtárak és körzeti könyvtárak vezetőinek értekezletén javasolták, hogy minden gyógyintézetben – az ágyak számától függetlenül – legyen könyvtáros.

A nagy kórházak közül soknak van régi könyvtára, 10 000–60 000 közötti kötetszámmal. Ezek a könyvtárak 6 főig terjedő személyzettel működnek, teljes katalógusuk van és folyamatosan tájékoztatják olvasóikat az új szerzeményekről. Néhány köztársaságban helyi rádiót is alkalmaznak a tájékoztatásra.

A Szovejtunió Legfelsőbb Tanácsa 1968-ban határozatot hozott az orvosi szolgálat fejlesztéséről, és olyan kórházak létesítéséről, melyekben saját könyvtár is lesz.

A Német Demokratikus Köztársaságban[12] 1967-ben statisztikai felmérés készült 273 kórházi könyvtárban. A könyvtárak állománya 1/2 millió kötet volt. 27 könyvtárban volt 500 kötetnél kevesebb, 21-ben 4000-nél több könyv. A kölcsönzések száma meghaladta az 1 milliót. A könyvtári dolgozók létszáma 110 fő volt, közülük mindössze 17 fő szakképzett könyvtáros, 93 fő könyvtárosi oklevéllel nem rendelkezett.

Azóta nagy fejlődés történt a kórházi könyvtárügyben. A legnagyobb könyvtárak adatai a következőképpen alakultak: Berlin, Humboldt Egyetem klinikája: 2200 ágy, 20 200 kötet könyv, 63 600 kölcsönzés. Drezdai Orvostudományi Főiskola: 1800 ágy, 12 880 kötet könyv, 50 700 kölcsönzés.

Lengyelországban a kórházi könyvtárak helyzetét és fejlődését az elvi tisztázatlanság nehezíti[15]. Még nem döntötték el, vajon a kórházi könyvtár azonos legyen-e az egyéb közművelődési könyvtárakkal, vagy sajátos gyógyító szerepet is betöltsön. E kérdés mielőbbi tisztázása fontos a szerzeményezés szempontjából. Az utóbbi időben ugyanis egyre inkább elfogadják a könyv gyógyító szerepét az emocionálisan labilis betegeknél. E célból folytatott kísérletet a krakkói Belgyógyászati Klinika betegkönyvtára, amelyet a krakkói városi könyvtár tart fenn letét formájában. A 120 ágyas klinikán 5–6000 kötetes letétet tartanak. A könyvtáros szoros kapcsolatban van a kórház orvosaival és pszichológusaival, együtt választják ki a megfelelő irodalmat. A szépirodalmi műveket 3 csoportba sorolják: hatásuk szerint lehetnek nyugtató, élénkítő és vegyes hatású művek. (A vegyes hatásúak közé a színvonalas, intellektuális hozzáállást feltételező műveket sorolják.)A fenti csoportok szerint füzetkatalógus készül, ez megkönnyíti a választást. A ismeretterjesztő

állományt téma szerint 4 csoportra bontják: betegségek megelőzése, diéta, életmód; a nemi élet higiéniája és kultúrája; szociológiai, pszichológiai művek, amelyek elősegítik a betegek egyéni, családi, környezeti problémáinak megoldását; magas színvonalú bölcseleti, lélektani művek. A járóképes betegeknek közösségi helyiséget biztosítanak, itt helyezik el a folyóiratokat, napilapokat. Figyelembe veszik a beteg kívánságait, csak ha ő maga akar olvasni, akkor ad a könyvtáros könyvet.

A krakkói kísérlet bevált, megállapították, hogy a fenti elvek alapján működő betegkönyvtár hozzájárul a gyógyító munka sikeréhez. Remélhetőleg ez a tény előbbre viszi a lengyelországi betegkönyvtárak ügyét.

* * *

A hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátásának részterületeit áttekintve nem lehet figyelmen kívül hagyni a kérdéssel összefüggő jogi, szociológiai, orvostudományi, pedagógiai stb. összefüggéseket. A megoldás módozatait keresve a társadalmi környezet valamennyi szempontját és lehetséges összefüggését figyelembe kell venni.

JEGYZETEK

1. ROMAN, Dorothy: Reading interests and needs of older people. = Libr. Trends. 21. vol. 1972–1973. 3. no. 390–403. p.
2. NYBERG, Mirjam: Library service for old people's home in Finland. = Libri. 19. vol. 1969. 4. no. 260–264. p.
3. NIEMANN, Holger: Bibliotheksarbeit in Altenhein. Ein Experiment bei den Hamburger Öffentlichen Bücherhallen. = Bub. 27. Jg. 1975/4. 393–398. p.
4. BUSWELL, Christa: Reading and the aged. = Wilson Libr. B. 46. vol. 1971. 5. no. 467–473. p.
5. THULIN, Kjerstin: Library service for housebound readers. = Libri. 19. vol. 1969. 4. no. 254–259. p.
6. SHAW, Alison: The visually handicapped reader pricet for partical sight. Libri. 19. vol. 1969. 4. no. 249–253. p.
7. OPDAHL, Synnore: Library service for the blind in Norway. = Scandinavian. 1969. 3. no. 149–158. p.
8. JAKOB, Herbert: 75 Jahre Deutsche Zentralbücherei für Blinde zu Leipzig. = Zbl. Bibl. 83 Jg. 1969. 720–725. p.
9. CUZIN, Jacques: A csökkentlátók és az olvasás. = Könyv. 9. évf. 1974/2. 110–116. p.
10. CASEY, Genevieve M.: Statfing library services to the aging. = Libr. Trends. 21. vol. 1972–1973. 3. no. 413–430. p.
11. [NEFEDCSENKO] Nefedcenko, M.: Hospital libraries in the Union of Soviet Socialist Republics. = Unesco B. Libr. 24. vol. 1970. 5. no. 248–250. p.
12. RIMKEIT, Anita: Patientbibliotheken in der DDR. = Bibliothekar. 26. Jg. 1972/11. 728–732. p.
13. NIKODEMOVÁ, Marie: Az egészségügyi könyvtári szolgáltatások fejlődése a Strakonice-i járásban. = Az Orvosi Könyvtáros. 12. évf. 1972/1. 44–50. p.
14. TUPÁ, Marie: Hogyan fejlődött az utóbbi 6 évben egy csehországi járási kórház orvosi könyvtára? = Az Orvosi Könyvtáros. 12. évf. 1972/1. 44–50. p.
15. GOSTYNSKA, Danuta: Bibliotekarstwo i Biblioterapia w szpitalu. = Bibliotekarz. 34. vol. 1969/5. 147–151.

16. BIERRE, Aase: Hospital library services in Denmark and library service in special areas of social care. = Libri. 19. vol. 1969. 4. no. 246–248. p.
17. NIELSEN, Helga: Hospital libraries in Denmark. = Scandinavian. 1969. 3. no. 165–174. p.
18. PHINNEY, Eleanor: Recognizing the institutional libraries. = Amer. libr. 3. vol. 1972. 7. no. 735–742. p.
19. MACDOWELL, David J.: Bibliotherapy in a patients' library. = B. Med. Libr. Ass. 59. vol. 1971. 3. no. 450–457. p.

SZÁMITÓGÉPES POSTAI KÖLCSÖNZÉS javítja a testi fogyatékosok ellátását a St. Lous-i Városi Könyvtárban. Könyvjegyzékeket küldenek ki az olvasóknak, s ők megjelölik, hogy mit akarnak olvasni. A számítógép – optikai leolvasó berendezés segítségével – számba veszi és nyilvántartja igényeiket, a továbbiakban pedig azt is, hogy mit kaptak már meg az előjegyzett könyvek közül.

(Advanced Technology Libr. 1978. 2. no.)

„TÁVBESZÉLŐ" HANGOS KÖNYV a vakok számára. – A Kongresszusi Könyvtár kísérleti „Telebook" programot indít Columbus város körzetében (ahol a vezetékes tv már erősen elterjedt): a vak vagy nyomorék előfizetőnek csak fel kell hívnia telefonon a Vakok Könyvtárát, s a tv-kábel közvetítésével speciális rádiókészüléken hallgathatja a kívánt „hangos könyvet".

(LC Inform.B. 1977. 50.no.)

ÁLLOMÁNYGYARAPÍTÁSI TERV KÉSZÍTÉSE AZ NSZK KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAIBAN

(Módszertani problémák)

Henner GRUBE

A szerző Die Erstellung eines Erwerbungsplans für eine öffentliche Bibliothek in der Bundesrepublik Deutschland – Methodische Probleme c. tanulmányát (DFW Dokumentation Information 25. Jg. 1977. 3. no. 79–97. p.) MEZEI György tömörítette.

A tanulmány nem tűzi ki célul, hogy egy meghatározott könyvtár gyarapítási tervét vagy egy általánosan érvényes gyarapítási tervet állítson fel. Célja inkább az, hogy megfogalmazza a gyarapítási terv iránt támasztott követelményeket, továbbá módszertani kiindulást adjon az egyes problémák megoldására. A szerző szerint a gyarapítási terv elkészítése tervezési folyamatként fogható fel, ezért elkészítésénél alkalmazhatóak az üzemgazdaságtan, szociológia stb. tudományok által kifejlesztett eljárások, ugyanis csak elvétve találhatóak olyan könyvtári publikációk, amelyek a könyvtári tervezés módszertanával és elméletével foglalkoznak.

A tanulmány olyan tervezéselméleti és módszertani koncepciókra épül, melyek heurisztikus tervezési vázlatot adnak egy gyarapítási terv felállítására, ezen keresztül rendszerezett áttekintést nyerhetünk a gyarapítási terv felállítására vonatkozó követelményekről, vagy egyes problémakörök kiemeléséről. Lehetővé válik továbbá az is, hogy a már tárgyalt kérdések más nézőpontból újból megvitatásra kerüljenek. A tervezéselméleti és módszertani koncepciók olyan anyagot bocsátanak rendelkezésre, amelyek segítségével a gyarapítási terv elkészítésének egyes részletkérdései is megoldhatók.

Tervezési vázlat a gyarapítási terv elkészítéséhez

Formális meghatározás szerint tervezésen tevékenységek szisztematikus előkészítését értjük, amelyet a továbbiakban a kivitelezés és az ellenőrzés fázisa követ (ez utóbbi során a tényhelyzetet a tervvel hasonlítjuk össze). A tervezést a szakirodalomban a cselekvések fázisai szerint tagolják. Ezek sokfélesége miatt azonban a teljes reális tervezési folyamat csak korlátozottan adható vissza, ugyanis a tevékenység-rendszerek nem mindig lépnek fel azonos, zavarmentes és állandó sorrendiségben. A jogos kritika ellenére általánossá vált a fázisok szerinti bontás, mert segítségükkel áttekintést nyerhetünk a tervezés előfeltételeiről. A tervezési folyamat eredménye a terv, amely a kérdés elméleti-módszertani síkon való megoldását adja meg. A tervezési vázlat a következőkben felépíti a kérdés

szerkezeti vázát és a terv kidolgozásának a tevékenység rendszereit tárgyalja, amelyek még tovább tagolhatók.

A tervezési folyamat megszervezésénél nagy gondot kell fordítani a tevékenységek szisztematikus előkészítésére, mert ennek hiányában a tervezés eredményessége korlátozott. Ez a folyamat a feladatkitűzésben általánosan ismertetett kérdés részletezett analízisével összefüggésben valósul meg. A feladatkitűzés logikusan a tervezési folyamat elején van. A tervezés indítéka valamely probléma jelentkezése, amely meglévő, vagy a jövőben várható szükségletet jelez. Ha ez a probléma esetleges korábbi tapasztalatok vagy intuíción alapuló improvizáció alapján nem oldható meg, lehetőséget kell keresni arra, hogy a szükségletet tervezés útján elégítsük ki. A legközelebbi feladat ekkor a tervezési feladat általános megfogalmazása valamint a rendelkezésre álló idő, személyzet, üzemi és pénzügyi eszközök számbavétele.

A tervezési folyamat szervezése két szakaszból áll: a tervezési folyamat struktúrálása és a döntésre jogosult szervek beavatkozása. A döntésre jogosult fórum gyakran nem azonos a tervet kivitelezőével, ebben az esetben fontos, hogy a szerv elfogadási készsége fennálljon, ugyancsak fontos, hogy a tervet kivitelezők megvalósítási szándéka is biztosított legyen.

A szerzeményezési terv elkészítésénél igen nagy figyelmet kell fordítani a döntésre jogosultak tevékenységére, mert ettől függ a könyvtár állományának későbbi összetétele, annak választékossága. Az is fontos, hogy milyen módon épüljön fel a szervezet a kis könyvtárak esetében, továbbá milyen szerepet biztosítsunk a közönségnek.

A tervezési folyamat strukturálása egyrészt általános tervezésmetodikai mérlegelés alapján történik, másrészt a tervezési feladat részfeladatokra való felbontásával. Ennek során a költségek figyelembe vételével kell kialakítani azt a sorrendiséget, amelyben az egyes feladatrészeket a csoportok vagy személyek elvégezni kötelesek. Ebben a folyamatban meg kell adni pl. a kezdet legkorábbi és legkésőbbi időpontját, a folyamatba bevonandó személyeket és csoportokat, a kapcsolat felvételének módját és célját.

A kérdésanalízis

A tanulmány írója szerint a tervezésnek foglalkoznia kell a megoldandó probléma részletes és beható analízisével, mert ennek elmulasztása azzal a veszéllyel jár, hogy a célt nem érjük el. Az analízis fontos része, hogy a feladat pontos megfogalmazását vizsgáljuk, valamint a feladat határát, belső struktúráját, továbbá más területekkel való összefüggéseit. A problémák komplexitása miatt fennáll az a lehetőség, hogy az információk köre igen kiterjedtté válik és ez az áttekintés lehetőségét veszélyezteti, a teljeskörű informáltság csak megközelíthető, de tökéletesen nem valósítható meg. A problémaanalízis az egyéb tervezéshez hasonlóan szoros összefüggésben áll a személyzet nagyságával, a rendelkezésre álló idővel, a pénzügyi keretekkel, végső fokon a probléma összképe az információk szintézise útján áll össze. A könyvtári állománygyarapítási terv készítésénél elsődleges a feladat körülhatárolása, hiszen az állománygyarapítás sok tényezővel összefüggésben áll, úm.: a környezet és a használók rétegeződése, a könyvtár munkastruktúrája stb.

Az analízist fontos kiegészíteni a prognózisokkal. A prognózisok jellemzője, hogy valamilyen módon összefüggésben állnak a tényhelyzettel, de nagy a bizonytalansági tényezőjük, használatukról mégse lehet lemondani. Az analízis leggyakoribb segédeszköze a statisztika és a tapasztalati vizsgálatok.

A terv kidolgozása – tervcélok – megvalósítási program

A tervezéselméleti irodalomban gyakran kiemelésre kerül a cél szerinti tervezés, melynek során elkülönítik a főcél és a tervcél fogalmakat. A tanulmány a tervcélfejlődés fogalmat használja, amely azonban nem zárja ki azt, hogy a tervezésnél a főcél is megvitatásra kerüljön. Az állománygyarapítás vonatkozásában főcélként foghatók fel az állománygyarapítási elvek és a könyvtár feladata, míg pl. a kialakuló állománystruktúra mint tervcél fogható fel.

A tervcélok kidolgozása alkalmával lehetőség szerint többféle változatot kell kidolgozni, erre sajátos tervezési módszerek vannak. A tervcélokat össze kell vetni a követelményekkel és a megvalósítási lehetőségekkel, majd ismételt kritika és ellenőrzés után a döntésre jogosult szerv elé kell terjeszteni. Az állománygyarapítás tervcéljainak kidolgozásához értékes indítékot adhat a már meglévő állomány struktúrája, azonban az öncélú állományfejlesztést mindenképp el kell kerülni. Szükséges az is, hogy a tervcélok kidolgozásában a hatékonyság kérdése is szerepeljen, erre technikai és szervezési lehetőségek állnak rendelkezésre mint pl. gépesítés vagy automatizáció.

A megvalósítási program a korlátozó tényezők (pénzügyi fedezet, egyéb kapacitások) figyelembevételével készül el, megindítja a folyamatot, ellenőrzi azt, és biztosítja a program végrehajtásához szükséges feltételeket. Ez a program, eltérően a tervcélkoncepciótól, már az előrelátható nehézségeket is figyelembe veszi, amellyel a megvalósítás során szembe kerülhetünk, sőt intézkedéseket is tartalmaz ezek megszüntetésére. Fontos része az, hogy időközönként revíziót iktat be a műveletek folyamatába, melyek segítségével a tényleges helyzetet egybevetik a terv által előírt helyzettel. Ennek az eredménye lehet a terv módosítása sőt új terv készítése is, amennyiben az eltérések túl nagyok. A terv végrehajtása alkalmával mutatkozó nehézségek nagy része információs hiányosságokra vezethető vissza, ezért a terv pontos dokumentációjára nagyon kell ügyelni. Az állománygyarapítási terv célja általában egy meghatározott struktúrájú állomány kialakítása egy adott időpontra, ezért a realizálási programnak az adott időpontban meglévő állomány alakulását kell a kívánt irányban szabályoznia. Ezért más az eljárás új könyvtár alapítása esetében és más meglévő könyvtár további fejlesztése alkalmával.

A gyarapítás feltételeinek vizsgálata– mediatermelés – mediaszükséglet

A terv nem korlátozható csupán az állománygyarapítási alapelvekre, vagy az állománystruktúrára, hanem széles körben foglalkoznia kell azokkal a területekkel, amelyek hatással vannak vagy kapcsolatban állnak azzal. A könyvtárak társadalmi funkciója miatt

a következő tényezők jöhetnek számításba: a mediaszükséglet, a mediatermelés, és a közművelődési könyvtár mint a mediákat közvetítő intézmény.

A mediák általában formai, tartalmi és funkcionális szempontból kategorizálhatók. Számos kategória létezik, ilyen pl. az audió-vizuális mediák, ezeket a szakirodalom gazdagon tárgyalja. Könnyen belátható, hogy a mediatermelés méretei miatt a teljes körre kiterjedő gyűjtés a nyilvános könyvtár számára nem indokolt, mert a mediák között számos olyan van, amelyet a használók szűk körének igényei szerint adnak ki.

Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy a könyvtár a mediákat közvetítő társadalmi intézmény, akkor magától értetődő, hogy a mediák iránti igény és szükséglet erős hatással van a gyarapításra. Ennek a társadalmi szempontnak különösen az NDK könyvtári szakirodalmában találjuk nyomát, míg az NSZK szakirodalmában főleg az individuális szempontot emelik ki – írja a szerző.

A közművelődési könyvtárnak – az ellátási területén jelentkező igényeket kell elsősorban kielégíteni, de itt gondolni kell a potenciális olvasók igényeire is. Kérdés, hogy a könyvtár „beérje-e" az olvasók részéről megszokott igényekkel, vagy pedig igyekezzék ezeket valamely irányban befolyásolni. Szükséges-e a jelentkező igényeket azonos intenzitással kielégíteni, vagy pedig a könyvtár egyes társadalmi rétegek irányában megkülönböztetést alkalmazhat?

A közművelődési könyvtár

A tanulmánynak ebben a részében a szerző a közművelődési könytárral, a könyvtáron belüli beszerzési döntés érvényesülésével, mint a realizálási program egyik tényezőjével foglalkozik. A kiindulási pont az, hogy a könyvtárak számadásai kötelezettséggel tartoznak a rendelkezésükre bocsátott anyagi eszközökről, miután az adókból tartják fenn ezeket az intézményeket, ennek ellenére a beszerzési döntés szempontjából jogilag függetlennek tekinthetők. Az 1973. évi „Könyvtári terv" (Bibliotheksplan '73) erről így ír: „A könyv kiválasztást a könyvtár szakmai szempontok alapján saját felelősségére végzi." Személyileg a döntés joga a könyvtár vezetőjét illeti meg, aki ebben a tevékenységben munkatársai véleményére támaszkodik. Közvetett jogi korlátozás is van azonban ezen a területen mint pl.: a becsületet sértő vagy az alkotmány felforgatására irányuló irodalom beszerzésének általános jogi tiltása. Korlátozást jelentenek továbbá a különböző irányelvek és ajánlások is, amelyek az állománygyarapítás területére érvényben vannak; pl. az alapellátást vagy magasabb szintű ellátását nyújtó könyvtárak vonatkozásában. Ilyen ajánlások mind az említett „Könyvtári terv-"ben, mind a „Közművelődési könyvtárak fejlesztési javaslata" c. kiadványban megtalálhatók.

A közművelődési könyvtár feladatát a szerző VdBÖB* (Közművelődési könyvtárosok Egyesülete) meghatározása nyomán adja meg. Ezek szerint a közművelődési könyvtárnak, mint szolgáltató intézménynek részben közművelődési, részben társadalompolitikai feladatai vannak: egy átfogó információs és kommunikációs rendszer keretében információs

* (Verein der Bibliothekare an öffentlichen Büchereien)

anyagok tárolásával és közreadásával megteremti a társadalmi kommunikáció előfeltételeit ezen belül a hagyományos információhordozók (könyvek, nyomtatványok stb.) mellett egyre inkább audio-vizuális információhordozók segítségével.

Az általános meghatározások mellett állománygyarapítási alapelveket és szabályokat szokás megkülönböztetni. Az előbbi körben az NSZK-ban az általánosság elvét, az aktualitás elvét és az állomány ideológiai semlegességének elvét szokták érteni többek között.

A szerző ismerteti a társadalmi érdekek és szükségletek megnyilvánulásának két útját: a közvetlen részvételt a döntésekben, valamint a képviseleti módszert. Véleménye szerint a beszerzési döntésekben való közvetlen részvétel rendkívül alacsony arányú az NSZK-ban, bár a könyvtár feladatainak teljesítése a használó aktív részvételét indokolttá tenné. Foglalkozik továbbá a könyvtáros személyes érdekeinek és politikai beállítottságának érvényesülésével, a semlegesség kérdésével: „a semlegesség nem jelenthet véleménynélküliséget, hanem olyan szellemi álláspontot feltételez, amely pozitív viszonyban áll a szellemi és politikai fejlődéssel."

Az állománygyarapítási terv iránti követelmények – funkció – tartalom – forma

A terv fő funkciója, hogy az adott könyvtár megalapozott, folyamatos gyarapítását lehetővé tegye, akadályozza meg az állomány spontán, ellenőrizetlen növekedését, a szubjektív alapokon álló gyarapítási döntéseket. A terv könnyítse meg a célkitűzéseknek megfelelő határozathozatalt, biztosítsa a gyarapítás személyektől független folyamatosságát, segítse az elérendő célok megvalósítását az ellenőrzés és értékelés útján.

Fontos követelménye a tervnek, hogy az necsak a könyvtáron belül, hanem azon kívül is felhasználható legyen. Világos érvelést kell adni az állománygyarapítási koncepció tekintetében: milyen mediacsoportokat, milyen mértékben és miért gyűjt a könyvtár. Hasznos, ha a terv indítékot ad az olvasó rejtett igényeinek a megnyilvánulására. Tartalmaznia kell a tervnek a más könyvtárakkal való együttműködésre vonatkozó utalásokat, területi és szakmai vonatkozásokban. Ugyancsak fel kell tárni a gyarapítási tervben a más intézményekkel (pl. népfőiskola) való együttműködés kérdéseit.

Tartalmi szempontból két lényeges kérdés van, amely a tervből nem maradhat ki: 1) a gyarapítás tervezett struktúrája 2) a tervezett struktúra indokolása. Ezek leírásával a tervnek hozzá kell járulnia a gyarapítási folyamat pontos szabályozásához, a tervcél meghatározásához, valamint a meglévő állománystruktúrának a kívánt struktúrához való közelítéséhez.

A terv érvényességi területének megállapításánál meg kell határozni a könyvtárat, amelyre vonatkozik a terv, a gyarapítási módokat, amelyeket a könyvtár alkalmazni kíván, valamint a terv érvényességének időhatárát. Indokolt, ha a terv 5 évenkénti felülvizsgálatát is beépítik a tervbe.

Mind a tervcél, mind a realizálási program egyes szakaszainak szempontjából szükségesek a mennyiségi és minőségi adatok az állomány struktúrájáról, az egyes mediacsoportokról. Ezzel kapcsolatban meg kell határozni azt, milyen nagy legyen az állomány, mit kell és mit nem szabad beszerezni. Az állomány nagyságának meghatározásánál a

nemzetközi és nemzeti irányelvek és szabványok adataiból kell elindulni. Helyes a többdimenziós behatárolás: az egyes állománycsoportokra vonatkozó formai, tartalmi és funkcionális ismérvek megadása. Egyértelműen kell meghatározni a tervben az egyes mediacsoportok ismertető jegyeit, tekintettel arra, hogy a terv különböző személyek útján kerül alkalmazásra. A mennyiségi meghatározókkal az egyes csoportok beszerzési intenzitását lehet szabályozni, ezért kerülni kell az általánosságokat. Szükséges, hogy ezeket az adatokat számokban, de mindenkor viszonyítva adjuk meg, figyelembe véve a költségvetési keretek és a beszerzendő mediák árainak változásait.

Mindenkor szerepelnie kell a tervben a gyarapítási döntésekkel szemben felmerülő panaszok elintézési módjának.

Formai szempontból az írásban történő megfogalmazás elengedhetetlen követelmény. Az írásbeli megfogalmazás fontos egyrészt a folyamatos alkalmazás lehetőségének biztosítására, másrészt a kooperációs intézményekben történő felhasználás érdekében.

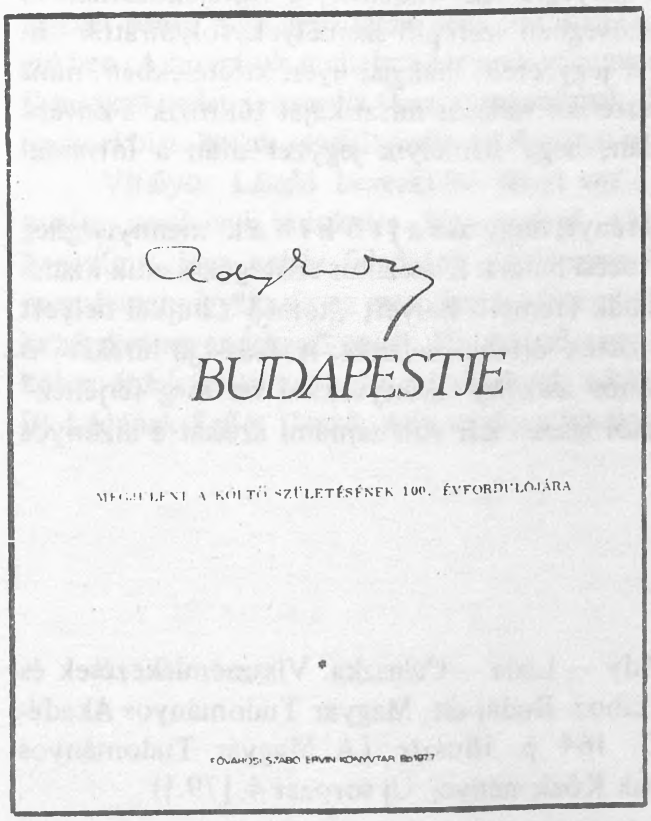
A tanulmány befejező részében a szerző az állománygyarapítási terv elkészítésének konkrét lehetőségeit tárgyalja annak előrebocsátásával, hogy elsősorban azokat a lehetőségeket kell megkeresni, amelyek az azonosságok alapján közös munkával több könyvtárra vonatkozóan elkészíthetőek. Ilyenek pl.: a közművelődési könyvtárak feladatainak általános meghatározása, az állománystruktúrák szöveges és grafikus ábrázolása stb. A terv munkamegosztás alapján való elkészítése igen megkönnyítheti az egyes könyvtárak helyzetét. Nem hagyhatók ki pl. a terv elkészítéséből olyan intézmények sem, mint pl. a könyvtárosképző intézetek, vagy az Arbeitsstelle für das Bibliothekswesen, az NSZK-beli közművelődési könyvtárak közös fenntartású módszertani intézete.

Végezetül állást foglal a szerző a könyvtárosok részéről esetlegesen felmerülő aggodalommal szemben, mely szerint a terv bevezetése magával hozhatja az ún. „irányított" állománygyarapítást. Ezt a veszélyt a maga részéről éppen a széleskörű szakmai viták lehetősége útján látja kiküszöbölhetőnek.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK AZ ADY-ÉVFORDULÓRA
(2. rész)

Ady Endre Budapestje. Megjelent a költő születésének 100. évfordulójára. (Összeáll.: Faragó Éva és dr. Ruzicska Mária. A Budapest Gyűjtemény kiadványa.) Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1977. 278 p. 32 t. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Tanulmányok Új Sorozat 66/89. szám.)

Sokféle táj játszott jelentős szerepet Ady életében – de az a táj, ahol felnőtt éveiben a legtöbb időt töltötte, s amellyel írásaiban a legtöbbet foglalkozott – mégis csak Budapest. Ezt a tényt dokumentálja az Ady-évfordulónak szentelt kiadványában a FSzEK, mint a fővárosunkra vonatkozó helyismereti-művelődéstörténeti munka hivatott gazdája.

A kiadvány Ady írásait tartalmazza; összesen 175 versét, novelláját, újságcikkét, levelét (illetve ezek részleteit) csoportosították az összeállítók 10 témakörbe. Ilyen hatalmas és heterogén anyagból nem volt könnyű a válogatás, de igen jól sikerült; jellemzőek, találóak a válogatás szempontjai, s a szemelvények (egy-kettő kivételével) erőltetés nélkül illeszkednek be az adott témakörbe. Így együttvéve valóban meglepő erővel mutatják be, mi mindent látott és írt meg Ady a maga korának Budapestjéről.

A szemelvények első, legterjedelmesebb csoportja Budapestet mint Ady magánéletének közegét-környezetét mutatja be, ide költözésétől végleges otthonra találásáig. A többi szemelvénycsoport témája: a vidék és Budapest viszonya; a nagyvárosi fejlődés tandíját sok nehézséggel, kudarccal fizető város; a budapestiek különféle típusai (proletárok, kallódó parasztok és lecsúszott dzsentrik, értelmiségiek és művészek, kis- és nagypolgárok mágnások színes galériája); klerikalizmus és frázishazafiság a közéletben; a parlament, amely oly távol áll hivatásának betöltésétől; „furcsa esetek" a város minden-

napjaiból; szórakozás, szerencsejáték; a város kulturális élete és a kultúra pótszerei (színházak, könyvek, kiállítások, orfeumok); „Kié legyen Budapest" – az öntudatosodó nép, a szervezkedő munkásság.

Az előszó (megszívlelendő példa minden „alkalmi" kiadvány szerkesztői számára) tökéletesen tömör és tárgyszerű. Mindenféle pátosz nélkül, a jubileum méltatását stb. mellőzve foglalja össze és jellemzi Ady egyéni életének azt a szakaszát, amely Budapesthez kapcsolódik.

Korabeli fényképek (személyekről, épületekről, kiadványokról) reprodukciói is segítenek közelebb hozni az olvasóhoz Ady Budapestjét.

A jegyzetek szűkszavúak, a lényegre szorítkoznak, a legtájékozatlanabb olvasót is hozzásegítik az eligazodáshoz a szövegben szereplő személyek, folyóiratok stb. között. Egy-két helyen bicsaklik csak meg a jegyzetelő hangja, ilyen kitételekben, mint hogy Erdős Renée művei „a nagypolgári esztétika vallásos misztikáját tükrözik". Zavaró és ilyen népszerű kiadványban indokolatlan, hogy némelyik jegyzet után a forrásául szolgáló művet is megjelölik.

Nem hallgathatjuk el azt a sajnálatos tényt, hogy a sajtóhibák mennyiségileg is, minőségileg is jóval túllépik a szokásos tűrési határt. Klasszikus szövegek x-edik kiadásában különösen bántóan hatnak a sajtóhibák (temető helyett „temtő", bujkál helyett „bukál" stb.). Ráadásul bőven akadnak közöttük értelemzavaróak is: Ady „jó híreket" is szerzett Budapesten (jó híveket h.); a bűnös asszony „könyvekkel tér meg férjéhez" (könnyekkel h.). – Ilyen értékes kiadványtól igazán kár volt sajnálni azokat a bizonyos utolsó simításokat.

VITÁLYOS László: Ady – Léda – Csinszka. Visszaemlékezések és levelek a költő életrajzához. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 1977. 164 p. Illusztr. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei. Új sorozat 4. [79.])

Ez az összeállítás nem „könyvtári" kiadvány a szó megszorító értelmében; még annyi „helyi" vonatkozása sincs, hogy az MTA Könyvtárának kézirattárából való anyagot közölne. Hézagpótló irodalomtörténeti forráskiadvány ez a mű, egyik terméke az MTA Könyvtárában folyó tudományos munkának. Megjelenése voltaképpen csak az irodalomtörténet művelőire és nem a könyvtári szakmára tartozna, ha tárgyköre – az Ady-dokumentumok, sőt a velük kapcsolatos filológiai kérdések is – nem vonzanák már jó fél évszázada az irodalomkedvelő olvasók széles köreinek az érdeklődését is.

Léda és Csinszka eddig kiadatlan, Adyra vonatkozó visszaemlékezései állnak a kiadvány középpontjában (mindkettő az OSzK kézirattárában található). Egyik írás sem tár fel Adyról eddigi ismereteinkhez képest lényeges újat, de hozzájárulnak életrajza kisebb-nagyobb részleteinek tisztázásához. S természetesen igen sokat mondanak az írójukról.

L é d a feljegyzései alig tesznek ki 1/3 nyomtatott ívet; az 1903–1911 közötti időszakból idézik fel Adyval való kapcsolatának emlékeit. A 20-as években készült kézirat befejezetlenül szakad meg a ránk maradt utolsó lappal.

C s i n s z k a könyvet szeretett volna írni Adyról. Valószínűleg ehhez készült az a 2 ívet megközelítő terjedelmű vázlat, amely Adyval való levelezésének megindulásától Ady haláláig ad képet kapcsolatuk történetéről, (hol összefüggő mondatokban, hol csak emlékeztetőül odavetett nevek, megjegyzések formájában). A végén ízelítőt ad abból is („Babonás hajlam és babona Adyban" és „Ady bűnbánó gyöngédségei" címmel), hogy írója Ady egyéniségének a rajzához is igyekezett összeszedegetni a jellemző apró emlékeket.

Függelékül Léda 6 és Csinszka 14, Adynak írott l e v e l é t tartalmazza a kiadvány. Ezeket eddig vagy egyáltalán nem publikálták, vagy csak kihagyásokkal, nem teljes szövegükben. A hozzájuk mellékelt jegyzék valamennyi, jelenlegi ismert, Adynak szóló Léda- és Csinszka-levelet felsorolja (kezdő szavaikkal, dátumukkal), azokat is, amelyek egyelőre – egykori birtokosuk rendelkezése értelmében még nem publikálhatók.

Vitályos László bevezetése fényt vet a dokumentumok keletkezésének körülményeire, megírásuk indokaira. Jegyzeteivel – kivált Csinszka adatokkal zsúfolt emlékezései kapcsán – igen nehéz feladatot oldott meg. Nemcsak a neveket, célzásokat magyarázza meg, hanem igyekszik az események időrendjébe visszahelyezni az ide-oda csapongó emlékezéseket az emlékező egyéb állításaival vagy más források vallomásaival. – A jegyzetek külön érdekessége azoknak a leveleknek a közlése, amelyeket Ady és Léda szakítása után írt Lédának Szűcs Dezső, Ady egykori barátja, akkor már ellensége és ádáz becsmérlője.

KÖVENDI Dénes

LENIN MÜNCHENI TARTÓZKODÁSA (1900–1902) folyamán is sokat járt könyvtárba; ezt eddig is tudtuk, többek között a leveleiből. Könyvtárlátogatásainak első „hivatalos" nyomára azonban csak most bukkantak rá: 1901. május 25-én írta be akkori álnevét – dr. Jourdan V. Jourdanoff író – az akkori Hof- und Staatsbibliothek folyóiratolvasójának nyilvántartó könyvébe.

(Bibliotheksforum Bayern, 1977. 2. no.)

Kertész Gyula: A magyar sajtó repertóriumainak annotált bibliográfiája. (Egyedi repertóriumok). Bp. 1977. NPI. 208 p.

TÉRHÓDÍTÓ MŰFAJ

Eszmefuttatás a kiadvány megjelenése apropóján

Egy furcsa műfajról készült, különös bibliográfiát kapnak könyvtárosaink, – elsősorban a tájékoztató könyvtárosok és a folyóirattárosok – Kertész Gyulától. Munkáját köszönettel és elismeréssel kell fogadnunk, hiszen a mi bibliográfus – szegény – helyzetünkben rendkívül dícséretes, hogy ennyi munkát fordított, úttörőként, egy másodfokú bibliográfia összeállítására.

Több okból érezhetjük furcsának a repertórium műfaját. Kezdhetjük azzal, hogy azokon kívül, akiknek szakmailag kötelességük ismerni, mások, – a kutatók és a művelt nagyközönség egyaránt, – zömmel ismeretlenül állanak vele szemben. Míg örömmel állapíthatjuk meg, hogy a bibliográfia-kultúra, ha lassan is, de terjed, addig a periodikumok feltárásának igénye változatlanul nagyon szűk körre korlátozódik. (Milyen érdekes ellentmondás ez a kurrens lapok és folyóiratok nagy olvasottságával és az évkönyvek, acták, dolgozatok, tanulmányok stb. stb. már-már a furor publicationis érzetét keltő özönével szemben.) Nem véletlen, hogy még maguk a repertóriumok is annyi mindenfélének nevezik magukat, – éppen Kertész bibliográfiájából lehetne vagy egy jó tucat elnevezést összeszedni, – pontos megjelölést rendszerint csak akkor találunk, amikor szakmabeli bibliográfus az összeállító.

Furcsa műfaj talán azért is, mert kétszeresen lekötözött. Míg a legtöbb bibliográfia, – valamennyire még a szigorúan meghatározott témájú is, – szabadon jár térben és időben, különböző dokumentumfajtákból merít, átlép nyelvi határokat, – az ajánló, válogató bibliográfia még az önálló alkotás hitét is képes kelteni; – a repertórium szigorúan követi a feldolgozott sajtóterméket, semmilyen kalandozást nem engedélyez. A bibliográfia használójának második lépése az adott könyvtár katalógusának átnézése: mi lelhető a megtalált irodalomból. A repertórium használója viszont csak egyetlen, kötött feltétellel mehet tovább, ha megvannak a feltárt sajtótermék évfolyamai.

Végül még egy ok, amiért furcsának nevezhetjük műfajunkat, – akármilyen szépen és szakszerűen nevezzük latinos nevén, magyarul nem más, mint több évfolyamot felölelő tartalomjegyzék, (ha egyedi repertóriumról van szó). Persze elemző, meg pontos, meg jó mutatói is lehetnek, meg gondosan kell tipografizálni, – egyszóval készítése sok munkával jár, de végül mégis csak tartalommutató s ez igazán nem szellemi alkotás. Másrészt pedig, a kiadók és a szerkesztőségek szemszögéből, mire jó egy ilyen igényes mutató a t. előfizetőnek, aki pénzéért már régen megkapta ami jár neki, még éves tartalomjegyzéket is küldtünk.

Ezzel pedig máris a repertórium-műfaj sokszor megvitatott kulcskérdéséhez értünk amihez a rövid recenzióban nem illik hozzászólni, kiváló szakértői vannak a magyar könyvtárügyben. Tőlük tudjuk mindnyájan, de meggyőz bennünket mindennapi munkánk is, hogy a repertórium készítése nem nyújt tudományos dícsőséget, nem biztosít üzleti hasznot: csak a hazai művelődés történetének feltárását segíti. Szellemi szolgáltatás, mint minden értelmes bibliográfiai munka.

Úgy érezzük, hogy Kertész Gyula bibliográfiája különös munka és nemcsak azért, mert furcsa műfajt választott témájául, de azért is, mert elsőként gyűjtve össze ezt az anyagot több, mint bibliográfia: kommentár nélkül készült, de nagyon sok mindenről beszélő helyzetfeltárás. 369 tételt tartalmaz és igazán teljesnek mondható, a szerkesztő mentegetőzése ellenére: hogy a budapesti nagykönyvtárak katalógusaiban nem búvárkodhatott. (Az Egyetemi Könyvtár katalógusait áttekintve pl. egyetlen új, esetleg hiányzó tétel nem került elő.) Néhány címmel növekedett volna a lista, ha felbontva kerül bele egy-két kollektív repertórium (pl. Kisebb könyvészeti folyóiratok, vagy kisebb felvidéki folyóiratok mutatói.) Az elénk tárt helyzetképet azonban ez nem módosította volna.

A célnak megfelelően a szekesztő nem foglalkozik a felvett periodikumok analizálásával, csak annyi adatot nyújt, amennyi az egyértelmű azonosításhoz szükséges. Annál részletesebb viszont a repertóriumok elemzése kiterjedve a címleírás módjára, szerkezetére, tartalmára és a mutatókra. Tömörek és időnként a jó ügy érdekében kedvesen szubjektívek az annotációk.

Tehát 369 tétel! De van-e a magyar sajtótörténetben akár 300 termék is amely művelődéstörténeti szempontból megérdemel egy repertóriumot? Ezen bizony sokat lehetne vitatkozni és a Kertész által elénk tárt adatokból bőven meríthetünk érveket és ellenérveket. Már mindjárt az elején okunk lenne arra, hogy szerényebb számokból induljunk ki, hiszen az önálló folyóiratrepertóriumok száma csak 125 és ebből összesen 49 jelent meg nyomtatásban. S itt a lehetséges vita indulásának ellenpólusa. A magyar sajtótörténetben csak 49 termék lenne, amely megérdemel egy nyomtatásban hozzáférhetően megjelenő repertóriumot? Továbbá: miért tartja kötelességének néhány nagymúltú tudományos folyóiratunk, hogy sajátmaga elkészíttesse és kiadja repertóriumát, ugyanakkor miért késlekedik e feladat teljesítésével egy sereg más folyóirat? Hány fontos repertóriumra volna még szükség: a Századok, az Egyetemes Philológia Közlöny 20. sz-i folyamai, a Huszadik Század (remélhetőleg valóban készülőben), a Szocializmus a Vasárnapi Újság képanyaga stb. (a kurrensek között a Budapest, a Vigilia stb.) várja a repertóriumot készítő bibliográfust és az áldozatkész kiadót. És mindegyik más-más szempontból nyújtana alapvető segítséget.

Egyszerű közhely, de végül is ezek nélkül nincsen hozzáférhető feltárás. Kertész helyzetképének vígasztaló színe, hogy legalább nemzeti könyvtárunk szervezett egy „egyszemélyes repertórium készítő munkaközösséget" Galambos Ferenc személyében. Teljesítménye vizsgált területükön egész kiugró harminc repertóriumot készített vagy működött közre készítésükben. Bízzunk benne, hogy a Széchényi Könyvtárban őrzött kéziratai még valaha nyomdába is kerülhetnek. Örülni lehetne a könyvtárostanulók által szakdolgozatként készített repertóriumoknak is, ha egyáltalán hozzájuk lehetne férni és

ha reménykedhetnénk abban, hogy legalább egy-két ifjú diplomázóban majdani bibliográfust üdvözölhetnénk.

Kertész Gyula bibliográfiájának főérdeme a megrajzolt helyzetkép. Nem vitathatjuk azonban, hogy használható segédkönyv is ott, ahol jelentős folyóirattárat őriznek, ahol készséges tájékoztató könyvtárosok működnek és ébredeznek az igények a periodikumokban rejlő ismeretanyag felkutatására.

MARÓT Miklós

The British Library. Fourth Annual Report 1976–77. The British Library Board, London, 1977, 48 p.

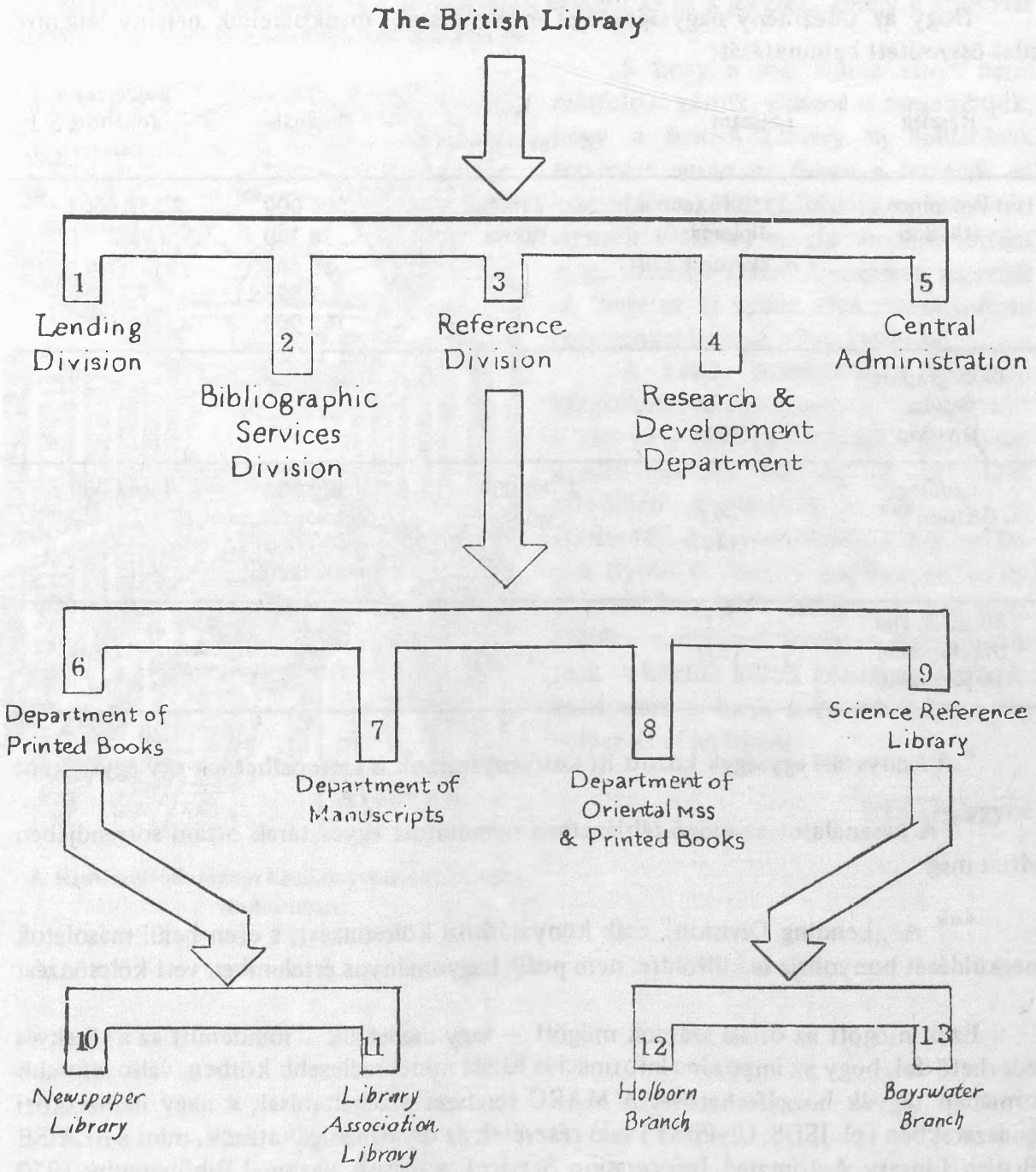
A világ egyik legnagyobb könyvtárának éves beszámolója az újonnan alakult könyvtár-óriásnak, a British Librarynek negyedik esztendei munkájáról ad rövid, tömör – mégis áttekinthető – összefoglalást. Az első év, amelyben az öt különálló intézményből összevont új nagy nemzeti könyvtár már a közös szervezetben működött, az 1973/74-es esztendő volt.* De a British Library csupán most, a negyedik évben jutott el odáig, hogy beszámolója bevezetőjében elmondhassa: a közvéleményben végre az öt különböző intézmény helyett – még mindig csak n a g y j á b ó l – kezd egyetlen egységes könyvtár képe kialakulni. Ez a megállapítás nemcsak az olvasói táborra áll, hanem a könyvtár személyzetére is, akik előtt most bontakozott ki a maga valójában az új szervezet működésének célja és tartalma.

A beszámoló nem csupán a könyvtárosoknak kívánja bemutatni a British Library munkáját, hanem olvasóközönségének, s elsősorban a könyvtár legkülönbözőbb szakmák képviselőiből álló tanácsadó testületeinek is. Éppen ezért a számokkal igen takarékosan bánik: célkitűzéseinek és tevékenységének lényegét hangsúlyozza itt a könyvtár vezetősége és nem a munka részleteit.

A hatalmas intézmény vezetését elnökség látja el, amelynek az egyes részlegek igazgatóin és a főigazgatón kívül olyan tagjai is vannak, akiknek az igazgatás csak részfoglalkozásuk.

A British Library szervezeti tagoltságát, felépítését a beszámoló az alábbi vázlattal szemlélteti:

* A British Library második évéről szóló jelentést a Könyvtári Figyelő 1976/4–5. számában ismertettük (439. p.).

1. Kölcsönzési központ
2. Bibliográfiai szolgálat
3. Prézens gyűjtemény
4. Kutatás és fejlesztés
5. Központi adminisztráció (igazgatás)
6. Nyomtatványtár
7. Kézirattár
8. Keleti kéziratok és könyvek tára
9. Természettudományi gyűjtemény
10. Hírlaptár
11. A Könyvtáros Egyesület Könyvtára
12. Holborni részleg
13. Bayswateri részleg

Hogy az intézmény nagyságrendjét érzékeltessük, megkíséreljük néhány jellemző adat összesített bemutatását:

Részleg	Létszám	Éves gyarapodás	Használat	Beszerzésre fordított összeg
Reference Division	1118 fő (ebből diplomás és szakképzett 229)	2 millió egység*	506 000** 18 700 16 885 7 825 165 000	2 538 000 Ł–
Bibliographic Service Division	172 (105)	––	––	––
Lending Division***	692 (110)	2 700 000 egység	320 000 kölcsönzés 400 000 másolatkérés	1 468 000 Ł–
Research and Development Department	32 (29)	– –	– –	– –

* A könyvtári egységek között itt szórványszámok is szerepelhetnek egy egységként

** A használatot az előző táblázatban bemutatott egyes tárak ottani sorrendjében adtuk meg

*** A „Lending Division" csak könyvtárközi kölcsönzést, s ezen belül másolatok megküldését bonyolítja le külföldre, nem pedig hagyományos értelemben vett kölcsönzést

Ezek mögött az óriási számok mögött – vagy mellettük – mindenütt az a törekvés fedezhető fel, hogy az impozáns információs bázist minél szélesebb körben, változatosabb formában tegyék hozzáférhetővé. A MARC rendszer szolgáltatásai, a nagy nemzetközi rendszerekben (pl. ISDS, UNISIST) való részvétel, az olyan szolgáltatások, mint a BLAISE (British Library Automated Information Service), a British National Bibliography 1950 óta megjelent monografikus címleírásainak gépre vitele és mágnesszalagon való forgalmazása stb. mind ezt az információs célkitűzést szolgálják. Az angol nyelvterület nagykönyvtárainak (USA, Kanada, Ausztrália és a British Library) egyre szorosabb együttműködése, címleírási és szakozási gyakorlatuk egységesítésének előkészítése a minél racionálisabb munkamegosztást segítik elő. Nem hiányzik a munka színvonalának emelésére való törekvés sem: 1977-ben pl. az angol nemzeti bibliográfia címleírásainak minőségéről, a szükséges javításokról készült elemző tanulmány kiváló szakértő közreműködésével. Mindezeket az elvi, információs tevékenységet tükröző, s a fenti rövid felsorolásnál természetesen

lényegesen bővebb beszámolókat imponálóan egészíti ki az a jegyzék, amely a könyvtár tárgyévi publikációs tevékenységét mutatja be.

A természettudományi kézikönyvtár olvasóterme Holbornban

S hogy a sok száraz tényt némi színfolttal zárjuk, először is megemlítjük, hogy a British Library új épületének tervezése során ez évben a tervezők és könyvtárosok konzultációja, a könyvtári igények részletes meghatározása történt meg, továbbá annak felmérését végezték el, hogy az új épület elkészültéig milyen helyigényei lesznek a könyvtárnak.

A másik érdekesség: a könyvtár kiemelkedő új szerzeményei. Ezek között is első hely illeti az évszázad angol-vonatkozású irodalmi felfedezését: egy bank safe-jében megtalálták az ún. Scrope Davies-féle dokumentumokat. Scrope Davies Byron és Shelley köréhez tartozott, s a széfben talált ládában e két nagy költőre vontakozó irodalmi dokumentumok – köztük költői kéziratok – voltak, amelyeket a bank a British Libraryben helyezett el letétként.

WIX Györgyné

Armarium. Studia ex historia scripturae, librorum et ephemeridum. Studien aus der Geschichte der Schrift, der Bücher und der Periodica. Hrsg. von Piroska Dezsényi Szemző und László Mezey. Bp. 1976. Akadémiai Kiadó, 382 p.

Szép kiállítású írás-, könyv- és sajtótörténeti tárgyú tanulmánykötetet adott ki az Akadémiai Kiadó – és e díszes kiállítással nincs ellentétben a tartalom gazdagsága sem. Mindkettő azért is örvendetes, mert a tanulmányok idegen nyelvűek, tehát alkalmasak arra, hogy határainkon túl is olvashassák a könyvtörténet iránt érdeklődő szakemberek. Bár a kötet szerkesztői nem utaltak arra, hogy a kiadvány elsődleges célját a külföld tájékoztatásában látták, mégis erre kell gondolnunk a tanulmánykötet nyelvén kívül abból a körülményből is, hogy a kiadvány számos olyan értékes és terjedelmes tanulmányt is tartalmaz, amelyek már hazai folyóiratainkban, évkönyveinkben egyszer megjelentek, tehát a hazai kutatók előtt ismertek. Nyelvi elszigeteltségünk mindenképpen indokolja, hogy gondoskodjunk jelentősebb kutatási eredményeinknek hozzáférhetővé tételéről a külföldi kutatás számára. Ebből a szempontból általános gyakorlatnak tekinthető idegen nyelvű kiadványainkban a másodközlés, de ennek azért illő, hogy legyenek bizonyos időbeli korlátai. Túlzásnak érezzük pl. több mint két évtizeddel korábban megjelent tanulmánynak ilyen kötetben való újabb publikálását, még akkor is, ha nagyon érdekes témát dolgozott fel. Ugyancsak elgondolkoztató olyan írás újabb közreadása, amelynek első közlése már nemzetközi visszhangot és vitát is kiváltott – főleg e vita említése nélkül.

Az értékes tanulmányok és közlemények sorát egyébként a MÁTRAI László 65. születésnapjára írt ajánló sorok után MEZEY Lászlónak DEZSÉNYI Béláról, a kiváló sajtótörténészről írt megemlékezése vezette be. Ezt követően – TIMKOVICS Pál 9. századi pozsonyi kódex-töredéket bemutató írásától kezdve – csaknem valamennyi jelentősebb korszakot érintő tanulmányok következnek, részben hazai szerzőktől (MEZEY László, VIZKELETY András, CSAPODI Csaba, FODOR Adrienne, SCHEIBER Sándor, DÁN Róbert, DÖRNYEI Sándor, TRÓCSÁNYI Zsolt, HÖLVÉNYI György, D. SZEMZŐ Piroska, DEZSÉNYI Béla, MARKOVITS Györgyi), részben pedig külföldi kutatók (Jaroslav KOLÁR, József SPELMANN, Karola L. SZINI, Livia GRĂMĂDA, Eugen KELEMENTIS és Herbert EXENBERGER) tollából. Az egyes írások témák szerint is nagy változatosságot mutatnak: az írás-, könyv- és sajtótörténeten kívül kiterjednek a tudománytörténet és a művelődéstörténet általánosabb területeire is.

Nincs terünk és lehetőségünk a gazdag kötet egyes tanulmányainak méltatására. Az egész kötetről és vállalkozásról szerettünk volna csak megemlékezni, különös tekintettel a sorozat kilátásba helyezett folytatására. Az elismerés mellett azért is emeltünk ki néhány vitatható szerkesztési eljárást, hogy a következő kötetek előkészítéséhez legalább ezzel mi is hozzájárulhassunk.

A tanulmánykötet a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtörténeti Munkabizottságának kiadványaként jelent meg. A Munkabizottság időközben az MTA és a Kulturális Minisztérium közös bizottsága lett. E körülmény bizonyára elő fogja segíteni azt, hogy a további kötetek összeállítása és megszerkesztése szélesebb alapokról és a Munkabizottság valóságos közreműködésével történjék. Szükséges lenne a témák körének kiszélesítésére egyrészt olyan irányba, hogy lehetőleg reális és pontos képet nyújthassunk a külföld számára könyvtörténeti kutatásaink helyzetéről és eredményeiről, másrészt pedig tájékoztatásunk terjedjen ki azokra a nagy könyvtörténeti vállalkozásokra, amelyek bizonyára érdeklődésre tarthatnának számot. Gondolunk például olyan nagyarányú és jelentősen támogatott munkálatokra, mint a középkori kódextöredékek feltárásával foglalkozó kutatások, a régi magyar nyomtatványok korszerű feltárásának munkálatai és nemzeti bibliográfiánk kiegészítését célzó egyéb folyamatban levő munkák, az egyházi könyvtárakban folyó feltárások, a sajtótörténeti bibliográfia és kézikönyv munkálatai.

Közhely már, hogy a külföld milyen keveset tud rólunk, és ez vonatkozik azokra a szakmai körökre is, amelyek pedig érdeklődést tanúsítanak irányunkban, de tájékoztatásunk fogyatékosságai miatt ez az érdeklődésük többnyire kielégítetlen marad. Az Armarium a hazai könyvtörténeti kutatások megismertetése terén tehetne jó szolgálatot a jövőben is, de úgy gondoljuk, ehhez – a szintén szükséges forrástanulmányok és résztanulmányok megismertetésén túl – fontos lenne képet adni a tudományszak egészét érintő vállalkozásokról, munkálatokról és eredményekről is.

KÓKAY György

TELEVÍZIÓS TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZER kettő is működik már Angliában, kísérleti jelleggel. A Teletext előfizetői 500 „információs oldal" anyagából (tőzsdeárfolyamok, valutaátváltás, újsághírek, időjárásjelentés és hasonló gyakorlati tudnivalók) válogathatnak; a kívánt oldal gombnyomásra megjelenik a képernyőn. A tv-készülékeket speciális kódolószerkezettel kell ellátni ennek az adásnak a vételére. – Hasonló szolgáltatást nyújt a Viewdata is, de itt a jelek nem tv-adásból érkeznek, hanem számítógépes adatbankból, telefonkábelen. – Az NSZK-ban is folynak már kísérletek a Viewdata alkalmazására. – Ezek a rendszerek távlatilag könyvtárban is használhatók.

(Advanced Technology Libr. 1977. 12.no.)

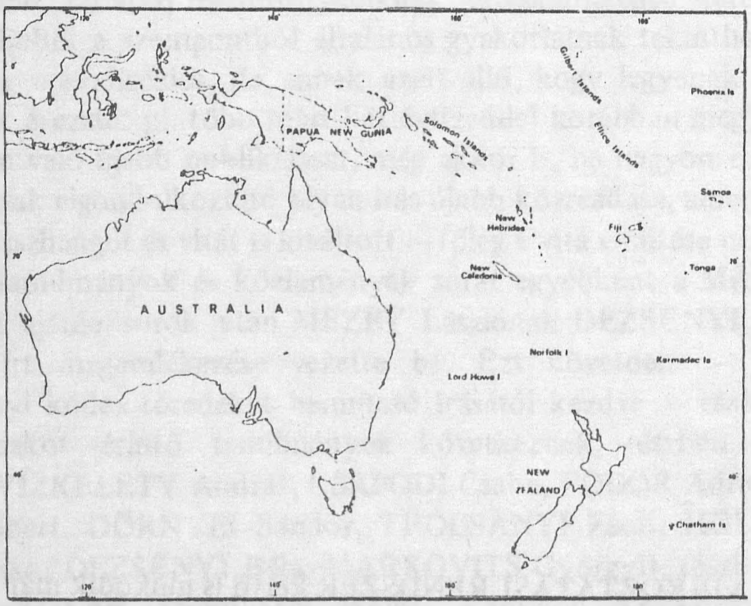
BORCHARDT, D. H.–HORACEK, J. I.: Librarianship in Australia, New Zealand and Oceania. Oxford, 1975. Pergamon, 80 p.

A kiadvány a szerzőknek a Pittsburghi Egyetem megbízásából készített dolgozatának – amely része egy, a világ könyvtárügyét bemutató kézikönyvnek – rövidített változata.

KÖNYVTÁRÜGY AUSZTRÁLIÁBAN, ÚJ ZÉLANDBAN ÉS ÓCEÁNIÁBAN

Ausztrália, Új Zéland és Óceánia a földrajzi közelség ellenére kevés közös vonással rendelkezik. Mindhárom magán viseli a gyarmatosítás nyomait, de a gyarmatosítók más és más etnikai és gazdasági szintű csoportjai alakították a bennszülött lakosság kulturális és gazdasági életét.

Ausztrália és Új Zéland közel 90%-a angolszász hatást visel magán, míg a kis szigeteken dominál az őslakosság, kevés vagy egyáltalán nincs is fehér ember. Közös jellemzője e területnek, hogy a lakosság egyenlőtlenül oszlik meg, néhány nagyvároson kívül csak kisebb települések találhatók, azok is elszórtan. Noha az angolszászok részaránya döntőnek látszik, gyakran okoz problémát, hogy egyes nemzetiségek, bevándorlók, kiszámíthatatlanul és szinte váratlanul nagy számban jelentkeznek bizonyos területeken, megtörve a terület (vélt) nemzetiségi egységét és a nyelvi problémákon túl számos (így jelentős könyvtárügyi) problémát okoznak.

A tömegkommunikációs eszközök szerepe nagyon jelentős az izoláció feloldásában (ne felejtsük el, hogy itt jelentős távolságokkal kell az információközvetítésnek megbirkóznia!). Ausztráliában és Új Zélandban nagy számban jelennek meg újságok,

könyvek, jelentős rádió- és tv-társaságok működnek (ez utóbbiak azonban elsősorban népszerű műsorokat sugároznak). Az óceániai szigetvilág számára Ausztrália és Új Zéland is sugároz rádióprogramokat, ezek szórakoztató és oktató jellegűek. A tv-adások szerepe itt lényegesen kisebb.

A földrajzi és történelmi háttér ismeretében nem csodálkozhatunk azon, hogy a könyvtárak és könyvtári szolgáltatások egészen más eredményeket tudhatnak magukénak Ausztráliában és Új Zélandban, mint az óceániai nemzetiségeknél. Míg az előzők – hagyományaikat, kultúrájukat és politikai berendezésüket tekintve – voltaképpen európaiaknak tekinthetők, addig Óceánia civilizációját ettől eltérő elemek határozzák meg, hiszen itt még az olvasási kultúra sem általános. Ez nem értékítélet, csupán magyarázatát adja a valóban jelentős különbségeknek.

Óceániában két szigeten van említésreméltó könyvtár. A szigetek könyvtárai nem tekinthetők másnak, mint különböző missziók „könyvgyűjteményeinek". Könyvtárosképzésük sem önálló, Ausztráliából és Új Zélandból importálják a szakképzett munkaerőt.

Ausztráliában és Új Zélandban az angolszász bevándorlók könyvtári igényei igen korán létrehozták a nyilvános könyvtárak sajátos típusait. A XIX. század első harmadában kölcsönző könyvtárak jöttek létre, majd 1869-ben törvényileg kötelezték a helyi hatóságokat nyilvános könyvtárak létesítésére. Így rövidesen a nagyobb városokban megalapították az első olyan közkönyvtárakat, amelyeknek fenntartásáról az állam és a helyi hatóságok közösen gondoskodtak. Tehát igen sok könyvtár található e térségben, – megfelelő szolgáltatások nélkül. A modernizálást éppen ez utóbbi megszervezése jelentette (1934). Dél-Ausztráliában pl., ahol a lakosság nagyon szétszórt, a helyi költségvetési szervek állami támogatással centralizált rendszert fejlesztenek ki.

Szakkönyvtárak sem Ausztráliában, sem Új Zélandban nem alakultak ki megfelelő mértékben (bár van néhány ellenpélda is: intézeti könyvtárak, amelyeket a Gazdasági Közösség tart fenn). Az itt működő cégeknek nem volt érdeke a fejlesztés, ezért nem is hoztak létre az ilyen tevékenységet segítő gyűjteményeket sem. Ezzel szemben a Fidzsi-szigeteken és Pápua Új Guineában az elszigeteltség miatt kénytelenek voltak kis operatív szakkönyvtárakat létrehozni, amelyek közül néhány olyan naggyá nőtte ki magát, hogy alkalmassá vált nyilvános könyvtári feladatokra is.

A főiskolai (szakoktatási) rendszer megszervezése nagy lendületet adott a könyvtárügynek. Az 1850-ben alapított első egyetemet igen sok követte, de az egyetemek könyvtárai a második világháborúig alkalmatlanok voltak könyvtári szolgáltatásokra, rossz feldolgozási rendszerük, hiányos katalógusaik, stb. miatt. E tekintetben hasonló a helyzet Új Zélandban és Ausztráliában, míg Óceániában 1965-től érezhető csak változás. Ekkor gyors fejlődésnek indult az egyetemi könyvtárügy, és a könyvtári szolgáltatásokat igyekeztek úgy megszervezni, hogy az egész ország területén igénybe vehetők legyenek. (A Pápua-Új Guineai Egyetemen 1969-ben nevezték ki az első könyvtárost!)

Az iskolai könyvtárak Ausztráliában és Új Zélandban egyaránt igen elmaradottak. Ennek oka, hogy a legutóbbi időkig nem tartották lényegesnek a könyvtárat, nem becsülték a könyvtári munkát és nem illesztették be szervesen a képzési, oktatási folyamatba.

A modern könyvtáros – mint szakember – viszonylag új típus a társadalomban. A könyvtári szolgáltatások iránti igény az iskolázottsággal növekedett, és ezzel együtt növekedett a könyvtárosok társadalmi hasznosságának megítélése is. A könyvtárosi hivatás legalitást nyert, ami nem kis mértékben magának a könyvtárosképzésnek köszönhető. 1944-től a Könyvtáros Egyesület Vizsgáztató Bizottsága megfelelő szakvizsga után minősítette a könyvtárosokat. 1960-tól önálló könyvtárosképzést indítottak.

A könyvtárosoknak szakszervezeti érdekképviseleti szervet nem sikerült létrehozni, de az Egyesület igyekszik némileg ilyen feladatokat is magára vállalni. A képzés beindulása előtt igen nagy színvonalbeli különbség jellemezte a könyvtárosokat, de az utóbbi tíz évben felzárkóztak a más területeken működő szakemberek mellé.

A könyvtárosok fizetése különféleképpen alakult. Ausztráliában általában magasabb az átlagosnál, a szigeteken az európaiak magasabb bért kapnak, és a legjobban fizetettek az egyetemi könyvtárakban dolgozók. A szakkönyvtárosok a fizetési listán nagyon lemaradtak, de a fizetések és munkafeltételek széles skálán változnak.

BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta

KÖNYVCSERE-BAZÁROKAT szerveznek nyugatnémet közművelődési könyvtárak gyermekek számára. A rendezőség felbecsüli a gyermekek által bevitt könyvek értékét, és megfelelő számú egymárkás bont ad nekik. A bonok felhasználásával történik majd a csere. Ajándékkönyvekből is gazdagítják a bazár kínálatát, – így nagyobb a valószínűsége, hogy minden résztvevő cserelehetőségre talál.

(Neue Bücherei, 1978. 1. no.)

Terebessy Ákos: Igényvizsgálat – szükségletkutatás. Bp. 1977. OSZK – KMK. 118 p. Bibl. 69–118. p.

FÉNYEK ÉS ÁRNYAK

Észrevételek egy szakirodalmi szemle elemzése kapcsán

Társadalmi szükséglet állandósulását tükrözi a hazai és külföldi informatikai szakirodalomban a tájékoztatási szükségleteket és igényeket feltáró publikációk növekvő mennyisége. Örvendetes a témát feltáró bibliográfia és szemletanulmány megjelenése, tiszteletreméltó törekvés a KMK-nak és a KSH Könyvtárának. Mind a TEREBESSY Ákos által készített szemle, mind a HERNÁDI László Mihály által összeállított bibliográfia sok segítséget nyújt az igénykutatással foglalkozó szakembernek. Kár, hogy az egyes részek nem egységes színvonalúak. Igen sok jó, bőséges információt nyújtó, itt-ott elméleti megalapozáshoz hozzásegítő és következtetéseket is levonó rész váltakozik széttöredező, néhol homályosan megfogalmazott, az igénykutatásnak nem éppen a lényeges részeit kiemelő fejezetekkel.

Egyike a legjobbaknak a 3., az információigényekről szóló rész. Jól kiválasztottak az ábrák, a mérnöknek szükséges információtípusok, a kutatások különböző fázisai szerint változó igények, az egyes felhasználói kategóriák különböző igényeinek a bemutatására (36–37. p.). Ez az a rész, ami a mérnökökön túl más szakemberek információ-típus-igényeinek a számbavételéhez is igazi segítséget nyújt.

Külön öröm a Szükségletkutatás c. fejezet, amely az összes eddig ismert meghatározásoknál világosabban mutatja be az igény és a szükséglet közötti különbséget. Szerencsésen választotta ki a részletesebben bemutatásra érdemes műveket is. Valóban: Günther MEYER a szükséglet definíciójához adott kiindulópont-meghatározásával, SCHÖNEFELDER az információszolgálat szervezéséről közölt adataival, SAPIRO az információszükségletek különböző szintjeiről írt véleményével, CRANE pedig a tudomány- és tématerületek publikációinak objektív vizsgálatával közelebb visz a szükséglet még mindig magára váratő meghatározásához.

Az összeállító jó érzékkel választotta ki összegezésként a GRALEWSKA–VICKERY és H. ROSCOVE-féle vizsgálati módszerek felsorolását (16. p.), jók némely fejezet végén az összefoglalások (kár, hogy többnyire alig egy-egy bekezdés).

Külön érdeme a szemlének az utóbbi néhány év (1970–75) majdnem 400 igény- és szükségletvizsgálatát feltáró bibliográfiája.

Ezekkel az érdemekkel szemben lehetetlen észre nem venni a szemle néhány különös („pánműszaki"?) szemléletből eredő fogyatékosságát.

Teljesen érthetetlen például a „szakemberkategóriák" felállítása. Mi különbözteti meg a tudósokat a kutatóktól? És ha külön kategória a „vezető beosztásúak", hogy kerülnek e mellé a „középiskolai tanárok"? Mert nem vezető beosztásúak? És ha egy középiskolai tanár történetesen „kutató" vagy netalán „tudós", melyik kategóriába fog tartozni? (vagy „attól függ"?) És mitől önálló kategória a „szociális gondozó"? Ezzel az erővel még 20–30 más kategóriát is fel lehetne állítani, nem is beszélve arról, hogy alapvetően hiányzik az értelmiségi-gyakorlati szakemberek kategóriája. Végeztek például szép számú igénykutatást mezőgazdasági szakemberek, orvosok stb. körében. Maga a bibliográfia is bőven mutat be ilyen vizsgálatokat (pl. a 29, 37, 57, 71, és 152. tételek). Ha kategória a mérnök, miért nem az a társadalomtudományi szakember, az agronómus stb., stb.?

Némely helyen ugyanaz a fogalom kétszer is szerepel – más megfogalmazásban. Ez nem volna baj, ha nem éppen felsorolásban volna. Pl. Az igényvizsgálat és a szükségletkutatás – mondja – azokat a kutatásokat foglalja magába, amelyeknek célja

„– az információfelhasználók igényeinek részletes és pontos megismerése,

– a tájékoztatást szükségszerűen felhasználók elvárásainak feltérképezése . . ." stb.

Aki nem kap ehhez bővebb magyarázatot, a két dolgot szükségszerűen ugyanannak tekinti. A felsorolásba való volna ugyanakkor az információ (néhány sorral fentebb egyébként már említett) „sorsának" a megismerése, a felhasználás, a hasznosság mérése a szükséglet oldaláról és a már kapott információkkal való elégedettség számbavétele (visszacsatolási módszerek) – az igények oldaláról.

Az egyes részek címe és tartalma között néhol eltolódás figyelhető meg. Az igényvizsgálat előkészítése c. fejezet nem egészen arról szól, amit ígér, viszont több erről a témáról szóló információ csúszott a felmérések elvégzését ígérő részbe, amiben viszont szintén nem sok szó esik a felmérések elvégzéséről. A „hasznosítható tények" felsorolásába a kutató életkora mellé odakívánkoznak az ennél fontosabb motivációs tényezők, mint a kutató beosztása és egyéni célja, ambíciója (erre utal egy másik résznél, de itt megintcsak „rendszerezésről", felsorolásról van szó).

A mű stílusa lehetne egyszerűbb, annál is inkább, mert célja a szakemberek idejével való takarékosság is. Többször is el kell olvasni egy-egy mondatot (néhol eredménytelenül).

Annak ellenére, hogy „csak" szakirodalmi szemléről van szó, lehetne informatívabb. Az egész tanulmányon túlteng az indikatív jelleg. Figyelemfelhívásra viszont kitűnő, nagy felkészültséget mutató munka, amiért igény- és szükségletkutatással foglalkozó informatikusok csak hálásak lehetnek.

BENDA Mária

Function and organization of national documentation centre in a developing country. By a FID/DC working group under the direction of H. SCHATZ. Paris, 1975. The Unesco Press. 218 p.
(Documentation, libraries and archives: studies and research 7)

KORSZERŰ KÖNYV – KORSZERŰTLEN KÖRÜLMÉNYEKRE

Nehéz helyzetbe kerül a recenzens, amikor egy hasznos, jószándékú, megfelelő színvonalú könyvvel kapcsolatban mindenek előtt azt a kérdést kell felvetnie, hogy kinek a számára is íródott a kérdéses munka? A recenzeálandó Unesco-kötet címe választ adna e kérdésre, ha ez a válasz elfogadható volna. Vagyis: a kötet a fejlődő országokban megszervezendő nemzeti dokumentációs központok úgyszólván mindenre kiterjedő útmutatója, szakirodalmi kalaúza volna. Hol vannak azonban azok a fejlődő országok, amelyek akárcsak kis részben is rendelkeznének azzal a társadalmi-gazdasági-adminisztratív infrastruktúrával, amely lehetővé tenné az ajánlott és a fejlett országok mintájára szabott „nemzeti dokumentációs központ"-ot? Talán néhány latin-amerikai ország meg még egy-kettő más kontinensekről kísérletezhetne az ajánlott modellel, de még ez is kétséges, mivel az a helyi adottságok figyelmen kívül hagyásával készült.

Hogy ez mennyire így van, azt szemléletesen mutatják be a kötetnek mintegy a felét kitevő „Appendixek" (141–215. p. petittel szedve körülbelül ugyanannyi mint a fő rész). A 30 mellékletben mindössze kettőt találunk fejlődő országból vett leírással (Marokkó) a többi a fejlett országok (elsősorban az NDK) modelljén alapuló működési, technikai szabályzatokat, szabványokat, dokumentációs szervezeti eljárásokat, rendelkezéseket adja közre a legcsekélyebb kommentár és alkalmazhatósági megközelítés nélkül. Ugyan mit lehetne kezdeni egy fejlett ipari ország szakirodalmi kivonatkészítési szabványával olyan országokban, amelyekben nincs meg sem a szakirodalom, sem a kivonatoláshoz szükséges szakember, végül pedig nincs, aki használná ezeket a kivonatokat? Ilyen és ehhez hasonló félrefogások nagy számban találhatók a kötetben, amely egyébként egynémely módosítással elmenne általános dokumentációs tankönyvként, de semmiképpen nem a fejlődő országok részére való. Egyes részei, részletei (pl. reprográfia) hasznosíthatók.

A kötet részletes ismertetése fentiek után azt hiszem mellőzhető, de meg kell említeni a kötet bibliográfiáját, amely önmagában is tanulságos. A 24 tételből 14 német nyelvű, és jórészt helyi érdekességű. A nemzetközi szervezetek által a világnyelveken hozzáférhető jelentékeny mennyiségű dokumentumokból alig utal valamire, így pl. egyetlen UNIDO-forrást sem tüntet fel.

A nemzetközi udvariasság nem azt kívánja, hogy bármely nemzetközi szervezet kiadványát kritikátlanul fogadják. Ez sem nekik, sem pedig – adott esetben – a fejlődő országok tájékoztatásügyének nem használ. Az UNESCO-nak és a FID/DC-nek ez a közös munkája, sikertelen vállalkozás. Bármily korszerű szakkönyv is korszerűtlenné válik, ha a címzettek körülményeire nincs tekintettel.

RÓZSA György

CONTENTS

DÚZS János

THE FIRST PHASE IN THE ELABORATION OF THE NATIONAL PROFESSIONAL INFORMATION SYSTEM. – The topic is the most important question of Hungarian librarianship and information both in the present and in the near future. Preparatory works are in progress under the guidance of the National Committee for Technical Development. The article gives information on their experiences and problems, further on it examines the questions of development conception in the light of the timely tasks connected with science-political directives.

221–227. p.

ARATÓ Ferenc

TIMELY TASKS OF THE PEDAGOGICAL INFORMATION SYSTEM. – Aspects in the interpretation of pedagogical information. Determinats and characteristics of the information network. The place of pedagogical information network in the social scientific information system. Relations with international information system. The idea of developing a pedagogical information system of universal dimension.

228–238. p.

EGYHÁZY Tiborné – KOVÁTS Zoltán

INFORMATION ON THE MECHANIZED INFORMATION SEARCH SYSTEM BASED ON THE ERICTAPES DATA COLLECTION. – The Central Library of the University of Chemical Industry in Veszprém organized the first time in Hungary a computerized chemical literary surveying service. Making use of its experiences, acquired since 1971, the Central Library drew up a plan for a modern mechanized information search service for the Central Library of Education and Museum. This plan is the adoption of the magnetic tape data collection (ERICTAPES) of the American Educational Resources Information Center (ERIC). The present article sums up briefly the experiences concerning the structure of data, the main features of the programme and, first of all, the technology of constructing the search profiles.

239–246. p.

Inlandish panorama

PÉTER László

LOCAL KNOWLEDGE PUBLICATIONS OF OUR LIBRARIES. – The article gives the complete Hungarian cross-section of the theme. – Kinds of publications. Division by genres: press bibliographies; regional, county, city and village bibliographies; author bibliographies; current and retrospective as well as newspaper repertories; calendar of events; collections of different documents covering the fields: history, literature and folk-poetry; original local knowledge studies. Worries and tasks.

247–261. p.

Chronicle

PAPP István

SOME FEATURES IN THE ACTIVITY OF THE CENTRE FOR LIBRARY SCIENCE AND METHODOLOGY. – The report analyses the correlation of the national library political tendencies, the means and difficulties of its development, the significance of its realization. Among them are: 1) the extension training of librarians on a higher degree, going on at present on a large scale, touching on the „main body" of librarianship; 2) the tasks of the Library Science Library in order to meet, as a special library, the increased and qualified demands and to be equal to offer up-to-date and differentiated services; 3) to develop the activity capable of forming consciousness based on audio-visual documents; 4) the social role of local knowledge collections; 5) the unfolding outlines of a recent library building trend; 6) the interrelationship between Hungarian and international librarianship.

262–273. p.

ÓVÁRI Sándor

4TH EUROPEAN MICROFILM CONGRESS (VIENNA, 21–25. NOVEMBER, 1977.). – Report on the congress and on the microfilm exhibition organized at the same time. Ideas how the experiences could be utilized in Hungary.

274–280. p.

Outlook

SZENTMIHÁLYI János

THE LIBRARIAN, DOCUMENTATION AND INFORMATION CAREER. – Analysis of the profession from the point of view of developing an integrated training system. – The review has been prepared on the basis of the research reports concluded

in December 1976 at two institutions of the Freie Universität in West-Berlin (Institut für Publizistik und Dokumentationswissenschaft; Institut für Bibliothekarausbildung).
281–289. p.

SZÁNTÓ Péter

TIMELY PROBLEMS OF BIBLIOGRAPHIC CONTROL IN THE USA. – The review has been prepared on the basis of lectures given at the conference organized in 1977 by the University of Chicago, Graduate School. The lectures are as follows: FUSSLER, H. H. – KOCHER, K.: Contemporary issues in Bibliographic Control; HICKEY, D. J.: Theory of Bibliographic Control in libraries; HAAS, W. J.: Organizational structures to meet future Bibliographic requirements and AVRAM, H. D.: Production, Dissemination and Use of Bibliographic Data and Summary of the Conference (Published in Library Quarterly, 47. vol. 1977. 3. no. 237–252. p., 253–273. p., 274–284. p., 347–369. p.).
290–294. p.

VELINSKÝ, M.

LIBRARY SERVICES OF TOMORROW. – The author is the leader of the Reader's Services and Special Collections Major Department at the State Library of the Czech. Socialist Republic, with whom the collaborators of Čtenař (JIRKALOVÁ, H., VOZIČKA, V.) had an interview under the title knihovnické služby v buducnosti. The interview was published in Čtenař, 1977. 8–9. no. 270–276. p. and summarized by Tibor FUTALA.
295–297. p.

BOLGÁR Ágnes

LIBRARY PROVISION FOR DISADVANTAGED READERS. – The review is an abriged version of the author's thesis submitted for a degree. It discusses the right to education. The problems of library provision for aged people, house-bound readers, blinds and of defective eye-sight, hospital patients are presented. Examples from capitalist and socialist countries for methods of solving the problems are given.
298–306. p.

GRUBE, Henner

DRAWING UP AN ACQUISITION PLAN IN THE PUBLIC LIBRARIES OF THE GERMAN FEDERAL REPUBLIC. – The article „Die Erstellung eines Erwerbungsplanes für eine öffentliche Bibliothek in der Bundesrepublik Deutschland – Metho-

dische Probleme", published in DFW Dokumentation Information, 25. vol. 1977. 3. no. 79–97. p. is summarized by György MEZEI.

307–312. p.

Reviews

Library publications on the occasion of the poet's ADY Endre anniversary. 2. part.
(Rev.: KÖVENDI Dénes)

313–315. p.

KERTÉSZ Gyula: Annotated bibliography of the repertories of Hungarian press. Budapest, 1977. Népművelési Propaganda Iroda. 208 p.
(Rev.: MARÓT Miklós)

316–318. p.

The British Library. Fourth annual report 1976–77. London, 1977. The British Library. 48 p.
(Rev.: WIX Györgyné)

318–321. p.

Armarium. Studia ex historia scripturae, librorum et ephemeridum. Budapest, 1976. Akadémiai Kiadó. 382 p.
(Rev.: KÓKAY György)

322–323. p.

BORCHARDT, D. H. – HORACEK, J. I.: Librarianship in Australia, New Zealand and Oceania. Oxford, 1975. Pergamon Press. 80 p.
(Rev.: BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta)

324–326. p.

TEREBESSY Ákos: Investigation of demands – research of requirements. Budapest, 1977. Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. 118 p. Bibliography: 60–118. p.
(Rev.: BENDA Mária)

327–328. p.

Function and organization of a national documentation centre in a developing country. By a FID DC working group under the direction of SCHATZ, H. Paris, 1975. The Unesco Press. 218 p.
(Rev.: RÓZSA György)

329–330. p.

INHALT

DÚZS János

ÜBER DIE ERSTE PHASE DER AUSARBEITUNG DES NATIONALEN FACH-INFORMATIONSSYSTEMS. – Die wichtigste Frage der Gegenwart und der nahen Zukunft auf dem Gebiete des ungarischen Bibliotheks- und Informationswesens bildet den Gegenstand dieses Artikels. Die Vorbereitungsarbeiten, unter der Lenkung der Landeskommission für Technische Entwicklung, sind derzeit im Gange. Der Artikel informiert über deren Erfahrungen und Probleme. Desweiteren werden die Fragen der Entwicklungskonzeption untersucht, im Spiegel der aktuellen Aufgaben wissenschaftspolitischer Richtlinien.

221–227. p.

ARATÓ Ferenc

ZEITGEMÄSSE AUFGABEN DES PEDAGOGISCHEN INFORMATIONSSYSTEMS. – Standpunkte der Deutung pädagogischer Informationen. Bestimmende Faktoren und Charakteristiken des Informationsnetzes. The Stelle des pädagogischen Informationsnetzes in dem gesellschaftswissenschaftlichen Informationssystem. Beziehungen mit internationalen Informationssystemen. Die Idee, ein pädagogisches Informationssystem im Weltausmass auszubauen.

228–238. p.

EGYHÁZI Tiborné – KOVÁTS Zoltán

BERICHT ÜBER DAS MECHANISIERTE INFORMATIONSRECHERCHESYSTEM, BEGRÜNDET AUF DIE ERICTAPES DATENBANK. – Die Zentralbibliothek der Universität für Chemische Industrie in Veszprém, organisierte, als erste in Ungarn, den Beobachtungsdienst auf dem Wissenschaftsgebiet Chemie. Die Veszprémer Zentralbibliothek hat, die seit 1971 gesammelten Erfahrungen benützend, den Plan eines modernen, mechanisierten Informationssystems für die Pädagogische Landesbibliothek und Museum ausgearbeitet, welches eine Adaptation der Datenbank auf Magnetbänder (ERICTAPES) der amerikanischen Educational Resources Information Center (ERIC) ist. Der Artikel fasst kurz jene Kenntnisse zusammen, die sich auf den Aufbau der Datenbank, der wichtigeren Züge des funktionierenden Programms und, in erster Reihe, auf die Technik der Konstrierung von Suchprofilen beziehen.

239–246. p.

Inlandisches Panorama

PÉTER László

ORTSKUNDIGE VERÖFFENTLICHUNGEN UNSERER BIBLIOTHEKEN. – Dieser Artikel stellt den ungarischen Vollquerschnitt des Themas dar. – Publikationstypen. Gliederung der Gattungen: Pressebibliographien; Landschafts-, Komitats-, Städte- und Gemeindebibliographien; Personalbibliographien; laufende und retrospektive, wie auch Tageszeitungsrepertorien; Begebniskalender; verschiedene Dokumentensammlungen: Geschichte, Literatur, Volksdichtung; selbständige ortskundige Studien. Sorgen, Aufgaben.

247–261. p.

Chronik

PAPP István

EINIGE ZÜGE DER IN DER ZENTRALSTELLE FÜR BIBLIOTHEKSWISSENSCHAFT UND METHODIK DURCHGEFÜHRTEN TÄTIGKEIT. – Dieser Bericht analysiert die Zusammenhänge der nationalen bibliothekspolitischen Tendenzen, den Weg und die Schwierigkeiten ihrer Entfaltung, die Bedeutung ihrer Verwirklichung. Unter anderem: 1) die derzeit andauernde grossangelegte Weiterbildung des höheren Bibliothekarunterrichts, welche die „Haupttruppe" der ungarischen Bibliothekare betrifft; 2) die Aufgaben der Bibliothekswissenschaftlichen Fachbibliothek, damit diese die erhöhten und qualifizierten Ausprüche als eine Fachbibliothek fähig die differenzierten Dienstleistungen zu bieten, erfüllen kann; 3) die Entwicklung der Tätigkeit durchführbar auf dem Gebiete der Bewusstseinsumformung, basiert auf audiovisuelle Dokumente; 4) die gesellschaftliche Rolle der ortskundigen Sammlungen; 5) die sich entwickelnden Konturen einer neuerlichen Welle im Bibliotheksbau; 6) Wechselwirkung des einheimischen und internationalen Bibliothekswesens.

262–273. p.

ÓVÁRI Sándor

DER VIERTE EUROPÄISCHE MIKROFILMKONGRESS (Wien, 21–25. IX. 1977.). – Bericht über den Kongress und über die zur gleichen Zeit organisierte Mikrofilmausstellung. Ideen über die Möglichkeiten der Verwendung von Erfahrungen in Ungarn.

274–280. p.

SZENTMIHÁLYI János

DIE LAUFBAHN DER BIBLIOTHEKARE, DOKUMENTALISTEN UND INFORMATOREN. – Berufsanalyse vom Standpunkt der Entwicklung eines integrierten Bildungssystems betrachtend. – Die Rundschau wurde aufgrund der im Dezember 1976 abgeschlossenen Forschungsberichte von zwei Instituten der westberliner Freien Universität (Institut für Publizistik und Dokumentationswissenschaft; Institut für Bibliothekarausbildung) zusammengestellt.

281–289. p.

SZÁNTÓ Péter

DIE AKTUELLEN FRAGEN DER BIBLIOGRAPHISCHEN AUFGABEN IN DEN VEREINIGTEN STAATEN. – Aufgrund der nachstehenden Vorträge gehalten an der Konferenz der University of Chicago Graduate School, im Jahre 1977: FUSSLER, H. H. – KOCHER, K.: Contemporary issues in Bibliographic Control; HICKEY, D. J.: Theory of Bibliographic Control in Libraries; HAAS, W. J.: Organizational Structures to Meet Future Bibliographic Requirements and AVRAM, H. D.: Production, Dissemination and Use of Bibliographic Data and Summary of the Conference. Rundschau aus der Zeitschrift Library Quarterly, 47. vol. 1977. 3. no. 237–252. p., 253–273. p., 274–284. p., 347–369. p.

290–294. p.

VELINSKÝ, M.

DIE BIBLIOTHEKARISCHEN DIENSTLEISTUNGEN DES MORGENS. – Die Mitarbeiter bei Čtenař (JIRKALOVÁ, M.; VOZIČKA, V.) interviewten den Verfasser, Hauptabteilungsleiter der Abteilung Leserdienst und Sondersammlungen, in der Staatsbibliothek der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik. Das Interview (veröffentlicht in Čtenař, 1977. 8–9. no. 270–276. p.) hat Tibor FUTALA zusammengefasst.

295–297. p.

BOLGÁR Ágnes

BIBLIOTHEKSVERSORGUNG BEHINDERTER LESER. – Der Rundschau ist eine gekürzte Version der Facharbeit des Verfassers. Das Recht zur Bildung wird besprochen. Die Probleme der Bibliotheksversorgung werden dargestellt in Verbindung mit alten

Leuten, hausgebundenen Lesern, Blinden und solchen mit beschränkter Sehkraft, Krankenhauspatienten. Es werden Beispiele für die Lösung angeführt, sowohl aus den kapitalistischen wie auch aus den sozialistischen Ländern.

298–306. p.

GRUBE, Henner

DIE ERSTELLUNG EINES ERWERBUNGSPLANES FÜR EINE ÖFFENTLICHE BIBLIOTHEK IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND – METHODISCHE PROBLEME. – Die Abhandlung, veröffentlicht in DFW Dokumentation Information, 25. Jg. 1977. 3. Heft. 79–97. p. hat György MEZEI zusammengefasst.

307–312. p.

Rezensionen

Bibliothekarische Publikationen zur Jahreswende des ungarischen Dichters Endre ADY. 2. Teil.
(Rez.: KÖVENDI Dénes)

313–315. p.

KERTÉSZ Gyula: Annotierte Bibliographie der ungarischen Presserepertorien. Budapest, 1977. Népművelési Propaganda Iroda. 208 p.
(Rez.: MARÓT Miklós)

316–318. p.

The British Library. Fourth annual report 1976–77. London, 1977. The British Library. 48 p.
(Rez.: WIX Györgyné)

318–321. p.

Armarium. Studia ex historia scripturae, librorum et ephemeridum. Studien aus der Geschichte der Schrift, der Bücher und der Periodica. Budapest, 1976. Akadémiai Kiadó. 382 p.
(Rez.: KÓKAY György)

322–323. p.

BORCHARDT, D. H. – HORACEK, J. I.: Librarianship in Australia, New-Zealand and Oceania. Oxford, 1975. Pergamon. 80 p.
(Rez.: BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta)

324–326. p.

TEREBESSY Ákos: Igényvizsgálat – szükségletkutatás (Prüfung der Ansprüche – Untersuchung der Bedürfnisse). Budapest, 1977. Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. 118 p. Bibliographie: 69–118. p.
(Rez.: BENDA Mária)

327–328. p.

Function and organization of a national documentation centre in a developing country. By a FID DC working group under the direction of SCHATZ, H. Paris, 1975. The Unesco Press. 218 p.
(Rez.: RÓZSA György)

329–330. p.

Содержание

ДУЖ Янош

О ПЕРВОМ ЭТАПЕ РАЗРАБОТКИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ОТРАСЛЕВОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ. – Тема – в настоящем и в самом ближайшем времени является самым важным вопросом веигерского библиотечного дела и научной информации. Под руководством Государственной комиссии по техническому развитию в настоящее время проводят подготовительные работы. Об их опытах, проблемах информирует статья и исследует вопросы концепции развития в зеркале современных задач научно-политических директив.

стр. 221–227.

АРАТО Ференц

СОВРЕМЕННЫЕ ЗАДАЧИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ. – Точки зрения толкования педагогической информации. Факторы и характеристики, определяющие информационную сеть. Место педагогической информацией сети в системе общественно–научной информации. Связь с международными информационными системами. Концелция построения информационной системы мирового масштаба.

стр. 228–238.

ЭДЬХАЗИ Тиборнэ – КОВАЧ Золтан

ИНФОРМАЦИЯ О МЕХАНИЗИРОВАННОЙ СИСТЕМЕ ОСНОВАННОЙ НА БАЗЕ ДАННЫХ ERICTAPES. – Центральная библиотека Университета химической промышленности в г. Веспрем, которая в области химических наук первый раз в Венгрии организовала автоматизированную службу по специальной литературе, используя приобретенные от 1971 году опыты, для Государственной педагогической библиотеки и музея подготовила план современной автоматизированной поисковой системы, которая является адаптаций современной автоматизированной базы данных „ERICTAPES", американского Центра информации о педагогических ресурсах (ERIC). Статья коротко суммирует знания о структуре базы данных, о важнейших чертах действия программы, с особым вниманием на технику поисковых профилов.

стр. 239–246.

ПЕТЕР Ласло

КРАЕВЕДЧЕСКИЕ ИЗДАНИЯ ВЕНГЕРСКИХ БИБЛИОТЕК. – Статья дает полный венгерский профиль темы. – Типы изданий. Распределение изданий по отдельным видам: библиографии печати; библиографии края, области, города, села; биобиблиографии; текущие и ретроспективные репертории журналов и газет; календарь событий; разные собрания документов (история литература, народная поэзия); самостоятельные краеведческие труды. Проблемы, задачи.

стр. 241–261.

Хроника

ПАПП Иштван

О НЕКОТОРЫХ ЧЕРТАХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЦЕНТРА БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЯ И МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ. – Отчет анализирует связи тенденций государственной библиотечной политики, пути и трудности их развертывания, значения их осуществления. Между прочим: 1) проходащее в настоящее время в больших размерах повышение квалификации библиотекарей на высшую степень, которая касается ядра венгерских библиотекарей; 2) задачи специальной библиотеки по библиотековедению, чтобы она могла удовлетворить повышенные требования действительно современными, дифференцированными услугами; 3) развитие деятельности по формированию сознания при помощи авдиовизуальных документов; 4) общественная роль краеведческих собраний; 5) контуры формирующейся новой волны по библиотечному строительству; 6) взаимодействие отечественного и международного библиотечного дела.

стр. 262–273.

ОВАРИ Шандор

ЧЕТВЕРТАЯ ЕВРОПЕЙСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ О МИКРОФИЛЬМАХ (Вена, 21–25 ноября 1977 г). – Отчет о конференции и об организованной одновременно с конференцией выставке о микрофильмах. Соображения о возможностях использования опытов в Венгрии.

стр. 274–280.

СЕНТМИХАЛЬИ Янош

ПРОФЕССИЯ БИБЛИОТЕКАРЯ, ДОКУМЕНТАЛИСТА И ИНФОРМАЦИОННОГО РАБОТНИКА. – Профессиографический анализ с точки зрения формирования интегрированной подготовки. Обзор составленный на основании научного отчета исследования завершенного в декабре 1976 г. в двух институтах „Свободного университета" в Западном Берлине.

стр. 281–289.

САНТО Петер

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО УЧЕТА В США. – Обзор составленный на основании докладов, прочитанных на конференции организованной в Чикаго в 1977 г. и опубликованных в журнале „Library Quarterly" том 47. от 1977 г. №3. стр. 237–252; стр. 253–273; стр. 274–284; стр. 347–369.

стр. 290–294

ВЕЛИНСКИ, М.

БИБЛИОТЕЧНЫЕ УСЛУГИ В БУДУЧНОСТИ. – Интервью с автором, опубликованном в журнале „Čtenář" от 1977 г. №8/9. стр. 270–276. (Сум.: ФУТАЛА Тибор.)

стр. 295–297.

БОЛГАР Агнеш

БИБЛИОТЕЧНОЕ ОСНАЩЕНИЕ ЧИТАТЕЛЕЙ НАХОДЯЩИХСЯ В НЕВЫГОДНОМ ПОЛОЖЕНИИ. – Обзор является сокращенным вариантом дипломной работы автора. Трактует вопросы на право просвещения. Излагает проблемы библиотечного обслуживания старых, читателей, прикованных к дому, слепых и маловидящих, лежащих в больницах больных. Приводит примеры для способа решения проблемы из капиталистических и социалистических стран.

стр. 298–306.

ГРУБЕ, Хеннер

СОСТАВЛЕНИЕ ПЛАНА КОМПЛЕКТОВАНИЯ ФОНДА В МАССОВЫХ БИБЛИОТЕКАХ ГФР. – Суммирования статьи, опубликованной в журнале „DFW Dokumentation Information". 25 год от 1977 г. №3, стр. 79–97. (Сум.: МЕЗЕИ Дьердь).

стр. 307–312.

О б з о р

Библиотечные издания на 100-летнюю годовщину рождения венгерского поэта Ади. 2. ч.
(Рец.: КЕВЕНДИ Денеш).

стр. 313–315.

Кертес Дьюла: Аннотированная библиография реперторийных изданий венгерской печати.
(Рец.: МАРОТ Миклош)

стр. 316–318.

Британская библиотека. Ежегодник от 1976/77 гг.
(Рец.: ВИКС Дьердьнэ)

стр. 318–321.

Армариум. Статьи об истории письма, книги и периодических изданий.
(Рец.: КОКАИ Дьердь)

стр. 322–323.

Борхардт, Д. Г. – Хорачек, Й. И.: Библиотечное дело в Нью-Зеланде и Океании.
(Рец.: БОБОКНЭ БЕЛАНЬИ Беата)

стр. 324–326.

Теребеши Акош: Исследование запросов – исследование потребностей.
(Рец.: БЕНДА Мария)

стр.: 327–328.

Функции и организация национального документационного центра в развивающихся странах. Отчет рабочей группы ФИД/ДЦ.
(Рец.: РОЖА Дьердь)

стр. 329–330.

Ára: 15,– Ft